T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

ÜMMEHÂTÜ'L-MÜ'MİNÎN'İN HADİS RİVAYETİ

Yüksek Lisans Tezi

ZEHRA ÇELİK

İSTANBUL, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

ÜMMEHÂTÜ'L-MÜ'MİNÎN'İN HADİS RİVAYETİ

Yüksek Lisans Tezi

ZEHRA ÇELİK

DANIŞMAN: PROF. DR. AYNUR URALER

İSTANBUL, 2023

ÖZET

ÜMMEHÂTÜ'L-MÜ'MİNÎN'İN HADİS RİVAYETİ

Hz. Peygamber'in hanımları Kur'ân-ı Kerim'de "Ümmehâtü'l-mü'minîn" vasfıyla anılan saygın bir konuma sahiplerdir. Hz. Peygamber'in ev halini en iyi bilen kimseler olmaları yanı sıra hayatın her alanında nasıl davranılması gerektiğini bizzat Allah Resûlü'nden öğrenen bu güzide hanımlar, Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahâbe ve tâbiînin dini öğrenmede sıkça başvurduğu kimseler olmuşlardır. Bu çalışmada Hz. Peygamber'in hanımlarının hayatı ve hadis rivayeti ele alınmıştır. Sahâbe hayatını konu alan eserlerden yararlanılarak Hz. Peygamber'in hanımlarının hayatı ve naklettikleri hadis sayıları, çalışmanın Birinci Bölümü'nde sunulmuştur. İkinci Bölüm'de ise rivayet sayısı en fazla olan hanımdan başlanarak Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned* adlı eserinde kaydedilen hadisleri incelenmiş, râvilerinin nitelikleri ve kullandıkları sigalar tespit edilerek Hz. Peygamber'in hanımlarının hangi vesilelerle hadis rivayet ettiği incelenmiştir. En çok hadisi bulunan ve tezin sınırlılığı sebebiyle çalışmanın dışında tutulan Hz. Âişe'den sonra sırasıyla Hz. Ümmü Seleme, Hz. Meymûne, Hz. Ümmü Habîbe, Hz. Hafsa, Hz. Cüveyriye, Hz. Safiyye, Hz. Zeyneb bint Cahş ve Hz. Sevde'nin hadis rivayeti bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in hanımları, kendilerine yöneltilen sorulara cevap verme, yanlış uygulamaları düzeltme, fetva verme ve dini vecibeleri yerine getirme gibi daha çok hayatın içinden doğal bir saikle ve ihtiyaç sebebiyle hadis rivayet etmişlerdir. Bunun yanı sıra başta ibadetler ve aile hayatıyla ilgili olmak üzere pek çok rivayet Ümmühâtü'l-mü'minîn tarafından ortak nakledilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ümmehâtü'l-mü'minîn, Sünnet, Hadis, Rivayet, Rivayet Bağlamı

ABSTRACT

NARRATION OF THE HADITHS BY THE UMMAHAT AL-MU'MİNİN

The wives of the Prophet Muhammad have respected position in the Qur'an, they were referred as "Ummuhat al-mu'minin". In addition to being the people who knew Prophet's home situation the best, these distinguished women who learned how to behave in every aspect of life from the Messenger of Allah. After the death of the Prophet, they were people who were frequently consulted by the companions and followers in learning religion. In the second part of the paper, starting from the lady with most narrations, Ahmad b. Hanbal's hadith recorded in his work *al-Musnad* were examined, qualities of narrators and the ways to receive hadith they used were determined has been examined on which occasions the wives of the Prophet narrated hadiths. After Aishah bint Abi Bakr, who had the most hadiths and was excluded from the study because of the limitation of the theis, respectively consist of Umm Salama, Maymuna bint al-Harith, Umm Habiba, Hafsa bint Umar, Juwayriya bint al-Harith, Safiyya bint Huyayy, Zaynab bint Jahsh, Sawda bint Zam'ah's hadith narration the wives of the Prophet narrated hadiths with a natural reasons and reasons of necessity, such as answering the questions directed to them, correcting wrong practices, giving fatwas and fulfilling religious obligations. In addition to this, many narrations, especially about worship and family life, were shared by Ummuhat al-mu'minin.

Keywords: Ummahat al-mu'minin, Sunna, Hadith, Narrate, Narrative Context

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu çalışma, Allah Resûlü'nün hanımlarının hadis rivayet etme nedenlerini tespit etme amacı taşımaktadır. Rivayetlerin giriş kısmında zikredilen sebeb-i îrâd bilgisi, hadis tarihiyle ilgili veriler sunmanın yanı sıra rivayetlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Sistemli hadis rivayetinin görülmediği hicri birinci asırda hadisler daha çok ihtiyaca binaen nakledildiği için Kur'ân-ı Kerim'de pek çok övgüye mazhar olan, evlerinde okunan ayetleri ve hikmeti anlatma sorumluluğuyla yükümlü tutulan Hz. Peygamber'in hanımlarının hadis rivayet etme nedenleri ve toplumdaki saygın konumlarının sebeb-i îrâd çerçevesinde rivayetlerdeki yansıması ele alınmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında destek ve katkılarından dolayı danışmanım Prof. Dr. Aynur Uraler'e; değerlendirme, eleştiri ve katkıları için jüri üyesi Doç. Dr. Rahile Kızılkaya Yılmaz'a ve Dr. Seyit Ali Güşen'e teşekkür ederim.

Ayrıca lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübeleriyle desteklerini esirgemeyen ve bana Hadis İlmi'ni sevdiren Ordu İl Müftüsü Dr. İsmail Çiçek ile değerli eşi Ordu İl Vaizi Ayşe Çiçek'e teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak manevi desteğini her zaman yanımda hissettiğim aileme, değerli arkadaşım Afnan Hilles'e ve çalışmada emeği geçen herkese sonsuz şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**

ABSTRACT ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

KISALTMALAR ..... **ix**

GİRİŞ

KONU, AMAÇ, METOT VE KAYNAKLAR

I. KONU VE AMAÇ **2**

II. METOT VE KAYNAKLAR **4**

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜMMEHÂTÜ'L-MÜ'MİNÎN'İN HAYATI

I. HATİCE BİNT HUVEYLİD **8**

II. SEVDE BİNT ZEM'A **10**

III. ÂİŞE BİNT EBÎ BEKİR **12**

IV. HAFSA BİNT ÖMER **14**

V. ZEYNEB BİNT HUZEYME **15**

VI. ÜMMÜ SELEME **16**

VII. ZEYNEB BİNT CAHŞ **18**

VIII. CÜVEYRİYE BİNT HÂRİS **20**

IX. SAFİYYE BİNT HUYEY **21**

X. ÜMMÜ HABÎBE **23**

XI. MEYMÛNE BİNT HÂRİS **24**

İKİNCİ BÖLÜM

ÜMMEHÂTÜ'L-MÜ'MİNÎN'İN HADİS RİVAYETİ

I. ÜMMÜ SELEME'NİN HADİS RİVAYETİ 27

A. ÜMMÜ SELEME'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLER 27

1. Sahâbî Râvileri 28

2. Tâbiî Râvileri.....28

B. ÜMMÜ SELEME'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLERİN KULLANDIĞI SİGALAR 31

C. RİVAYETLERİN KONU DAĞILIMI 35

D. SORU ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİSLER 36

1. Hz. Peygamber'le İlgili Sorular 36

a. Hz. Peygamber'in En Sevdiği Amel 36

b. Hz. Peygamber'in En Çok Yaptığı Dua 37

c. Hz. Peygamber'in Gece Namazı ve Kıraati.....37

d. Hz. Peygamber'in Ailesini Nehyettiği İçecek 38

2. Eşlerle İlgili Sorular.....38

a. Eşin Oruçluyken Öpülmesi.....38

b. Eşlerin Aynı Kaptan Yıkanması 39

3. Tartışılan Meselelerle İlgili Sorular 39

a. Cünüp Olarak Sabahlayan Kimsenin Orucu.....39

b. İkindi Namazından Sonra Kılınan Nâfile Namaz 40

c. Ateşte Pişen Yemeği Yedikten Sonra Abdest Almak 41

d. Eşi Vefat Ettikten Sonra Doğum Yapan Kadının İddet Süresi 42

e. Temettu Haccı.....42

4. Yere Batırılan Ordu.....43

5. Yere Sürünen Kıyafetle Kılınan Namazın Sıhhati 44

6. Nâfile Oruç Tutulan Günler.....45

E. YANLIŞ UYGULAMALARI DÜZELTMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİSLER.....45

1. Namaz Kılarken Yere Üflemek 45

2. Hz. Ali'ye Hakaret Edilmesi 46

3. Kadının Kıyafetini Evinden Başka Bir Yerde Çıkarması.....46

4. Mükâtebe Akdi Bulunan Köleye Karşı Örtünme.....47

F. KENDİSİNE DANIŞILMASI ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİS 49

II. HZ. MEYMÛNE'NİN HADİS RİVAYETİ 49

A. HZ. MEYMÛNE'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLER.....50

B. HZ. MEYMÛNE'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLERİN KULLANDIĞI SİGALAR 51

C. RİVAYETLERİN KONU DAĞILIMI 52

D. SORU ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİSLER 53

1. İkindi Namazından Sonra Kılınan Nâfile Namaz 53

2. Mest Üzerine Mesh Yapılması 53

E. YANLIŞ UYGULAMALARI DÜZELTMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİSLER.....54

1. Abdullah b. Abbâs'ın Eşinin Hayız Günlerinde Ayrı Yatakta Uyuması.....54

2. Abdullah b. Abbâs'ın Hayız Günlerinde Eşine Dokunmaması 55

F. UYGULAMA YOLUYLA NAKLETTİĞİ HADİSLER.....55

1. Rukye Duası Okuması 55

2. Borç Alması.....56

G. DAHA FAZİLETLİ OLANA YÖNLENDİRMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİS 56

III. ÜMMÜ HABÎBE'NİN HADİS RİVAYETİ 57

A. ÜMMÜ HABÎBE'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLER.....57

1. Sahâbî Râvileri 58

2. Tabiî Râvileri.....58

B. ÜMMÜ HABÎBE'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLERİN KULLANDIĞI SİGALAR 58

C. RİVAYETLERİN KONU DAĞILIMI 59

D. SORU ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİS.....59

E. YANLIŞ UYGULAMALARI DÜZELTMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİS ..60

F. UYGULAMA YOLUYLA NAKLETTİĞİ HADİSLER.....60

1. İhramlı Kimsenin Koku Kullanması 60

2. Ölenin Ardından Yas Tutma Süresi 62

IV. HAFSA BİNT ÖMER'İN HADİS RİVAYETİ 62

A. HZ. HAFSA'DAN NAKİLDE BULUNAN RÂVİLER 63

1. Sahâbî Râvileri 63

2. Tâbiî Râvileri 63

B. HZ. HAFSA'DAN NAKİLDE BULUNAN RÂVİLERİN KULLANDIĞI SİGALAR 64

C. RİVAYETLERİN KONU DAĞILIMI 64

D. SORU ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİS 65

E. YANLIŞ UYGULAMALARI DÜZELTMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİS 65

V. HZ. PEYGAMBER'İN DİĞER HANIMLARININ HADİS RİVAYETİ 66

1. Cüveyriye bint Hâris'in Hadis Rivayeti 67

2. Safiyye bint Huyey'in Hadis Rivayeti 67

3. Zeyneb bint Cahş'ın Hadis Rivayeti 69

4. Sevde bint Zem'a'nın Hadis Rivayeti 71

VI. ORTAK RÂVİLER 72

1. Sahâbî Râviler 72

2. Tâbiî Râviler 72

VII. ORTAK RİVAYETLER 73

1. İbadetlerle İlgili Hadisler 74

a. Hz. Peygamber'in İkindi Namazından Sonra Nâfile Namaz Kılması 74

b. Hz. Peygamber'in Vitir Namazı 75

c. Hz. Peygamber'in Vefatına Yakın Oturarak Namaz Kılması 75

d. Hz. Peygamber'in Seccade Üzerinde Namaz Kılması 75

e. Hz. Peygamber'in Her Ay Üç Gün Oruç Tutması 76

f. Hz. Peygamber'in Kıraati 76

g. Hz. Peygamber'in En Sevdiği Amel 77

2. Aile Hayatıyla İlgili Hadisler 77

a. Eşin Oruçluyken Öpülmesi 77

b. Eşlerin Aynı Kaptan Yıkanması 77

c. Hayızlı Eşle Aynı Yatakta Uyuma 77
d. Eşi Vefat Eden Kadının Yas Tutması 78
e. İki Kız Kardeşle Bir Arada Evlenmenin Haramlığı 78
3. Ahkâmla İlgili Hadisler 79
a. Hz. Peygamber'in Nehyettiği İçecek 79
b. Ateşte Pişen Yemeği Yedikten Sonra Abdest Almamak 79
c. Ölü Koyun Derisinin Tabaklanması 80
d. Cünüp Olarak Sabahlayan Kimsenin Orucu 80
e. İhrama Girmeden Önce Koku Kullanmak 80
4. Diğer Konularla İlgili Hadisler 81
a. Yere Batırılan Ordu 81
b. Hz. Peygamber'in Hanımlarına Hediye Edilen Etten Yemesi 81
c. Kadının Kıyafetini Evinden Başka Bir Yerde Çıkarması 82

SONUÇ 83

KAYNAKÇA 87

KISALTMALAR

b. : ibn

bk. : bakınız

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Hz. : Hazreti

İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

nşr. : neşreden

ö. : ölüm

s. : sayfa

s.a. : sallallahu aleyhi ve sellem

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

sy. : sayı

trc. : tercüme eden

ts. : tarihsiz

v.dğr. : ve diğerleri

GİRİŞ

KONU, AMAÇ, METOT VE KAYNAKLAR

I. KONU VE AMAÇ

Hicrî 1. asır hadislerin tespit edildiği dönem olup bu asırda rivayetler şifahi olarak aktarılmıştır. Tedvîn dönemiyle birlikte hadis rivayeti sistemleşmiş ve hicrî birinci asır hadis rivayetinde görülen bazı özellikler tedrîci olarak varlığını kaybetmiştir. Hadis tarihinde oldukça önemli bir zaman dilimini ifade eden bu dönemde Hz. Peygamber'den öğrenilen hadisler sahâbe aracılığıyla diğer nesillere aktarıldığı gibi bir hadisin söylenme sebebi, zaman ve mekânı gibi hadisin anlaşılmasını sağlayan bazı bilgiler de sahâbe tarafından açığa kavuşturulmuştur. Daha sonra bu bilgiler sebebü vürûdi'l-hadîs başlığı altında incelenmiştir. Bunun yanı sıra bir sahâbî ya da tâbiînin hadisi nakletme esnasında yaptığı açıklamalar ve bir hadisin nakledilmesine yol açan vesileler de sebebü îrâdi'l-hadîs ismiyle anılmış[1] ve özellikle son dönemdeki araştırmalara konu olmuştur. Hadis tarihiyle ilgili çeşitli veriler sunmasının yanı sıra hadislerin daha iyi anlaşılmasını sağlayan sebeb-i îrâd bilgisi rivayetlerin giriş kısmında yer almaktadır.

Hz. Peygamber'i görüp vahyin nüzûlüne şahitlik eden sahâbîler onun (s.a.) söz, fiil ve takrîrlerini en iyi bilen nesildir. Sahâbe içerisinde de Hz. Peygamber'in özel hayatını bilen, kadınlarla ilgili pek çok sünnetin yayılmasını sağlayan ve Kur'ân-ı Kerîm'de "müminlerin anneleri" olarak takdim edilen[2] Allah Resûlü'nün hanımları önemli bir konuma sahiptir.[3] Başta Ümmühâtü'l-mü'minîn olmak üzere sahâbî hanımlar ve daha sonraki nesillerdeki muhaddis hanımlar sünnetin naklinde büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.[4]

Bu çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Metot ve kaynakların değerlendirileceği giriş kısmından sonra Birinci Bölüm'de Hz. Peygamber'in hanımlarının hayatı, İkinci Bölüm'de de Ümmühâtü'l-mü'minîn'in hadis rivayeti ele alınacaktır.

Dini doğrudan Allah Resûlü'nden alan bu hanımlar, Hz. Peygamber'in ev halini en iyi bilen kimseler olmaları yanı sıra hayatın her alanında nasıl davranılması gerektiğini bizzat Hz. Peygamber'den öğrenmişlerdir. Allah Resûlü'nün en yakınında bulunan ve onun devamlı

[1] Kuzudişli, Bekir, *Hadis Rivayetinde Bağlam: Sebebü îrâdi'l-hadîs*, İstanbul: Klasik, 2020, s. 25-8. (Kuzudişli, sebebü îrâdi'l-hadîsin son sınırını I/VII. asrın sonunda resmi tedvinin başlaması gerekçesiyle tâbiîni esas alarak belirlemiştir.)

[2] el-Ahzâb, 33/6.

[3] Uraler, Aynur, "Ümmehâtü'l-mü'minîn", *DİA*, XLII, 306-8, İstanbul, 2012.

[4] Bk. Eren, Mehmet, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIV, sy. 1, 2003, 83-110.

talebeleri olan müminlerin anneleri bu nitelemenin gerektirdiği gibi bildiklerini başkalarına öğretmekten geri durmamışlardır.

Ümmühâtü'l-mü'minîn'in rivayetleri incelendiğinde kendilerini hadis nakletmeye sevk eden bazı unsurların, hadisi işiten râvi tarafından zikredildiği gözlenmiş ve bu bilgilerin izi sürülerek nakledilen rivayetin Hz. Peygamber'in hanımlarından nasıl duyulduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Zira Allah Resûlü'nün hanımlarının bulundukları ortamlar Hz. Peygamber'in hayatını öğrenmek isteyenler tarafından sık sık ziyaret edilen bir yer olmuştur. Hz. Peygamber'in ahlâkını, ev halini ve evdeki ibadetlerini merak eden pek çok kimse bu konuları öğrenmek için Ümmühâtü'l-mü'minîn'e başvurmuştur. Yalnızca Mekke ve Medine halkı değil, İslâm beldelerinin farklı farklı yerlerinden hac ibadeti için gelenler Hz. Peygamber'in yol göstericiliğinde yetişmiş eşlerine uğrayarak onlardan hadis öğrenmiştir. Böylelikle Allah Resûlü'nün farklı yaş ve değişik kültürlerden birden fazla hanımla evlenmesi hayatına dair her türlü bilginin ayrıntısıyla nakledilmesine vesile olduğu gibi insanlığa gönderilen son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.) başkalarının muttali olmasını zorlaştıran ev hayatıyla ilgili malumatları insanlara ulaştırma görevi tek bir hanımın sorumluluğuna bırakılmamış ve bu suretle oluşabilecek güvensizlik duygusunun da önüne geçilmiştir.

Yine Hz. Peygamber'in vefatından sonra bazı eşlerinin uzun süre yaşaması rivayetlerin daha çok kişiye ulaştırılmasında büyük bir rol oynamıştır. Zira farklı beldelerden hadis öğrenmeye gelen kişiler rivayetleri kendi halklarına taşıma noktasında aracılık etmişlerdir. Pek çok araştırmada Ümmühâtü'l-mü'minîn'in hayatlarına, rivayet ettikleri hadislerin sayısına ve konu dağılımına yer verilmiştir. Bu çalışmada ise onların hadis rivayet keyfiyetleri ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde ele alınmaya gayret edilmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in hanımlarının Hz. Peygamber'den elde ettikleri ilmi, diğer sahâbîlere ve tâbiîne nasıl aktardığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, Ümmühâtü'l-mü'minîn'in tamamının rivayetleri çeşitli sebeplerle incelenmemiştir. Hz. Hatice ve Zeyneb bint Huzeyme, Hz. Peygamber'den önce vefat ettiği için rivayetleri bulunmamaktadır. Müksirûndan, yani en çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biri olan Hz. Âişe ise 2 binden fazla rivayeti olduğu için tezin süre sınırı sebebiyle incelenememiştir. Aynı şekilde yüksek lisans tezinin sınırı çerçevesinde rivayetlerin sıhhatinin tespitine imkân bulunamamıştır.

II. METOT VE KAYNAKLAR

Tezin Birinci Bölüm'ünde Hz. Peygamber'in hanımlarının hayatları ele alınırken öncelikle sahâbe hakkında geniş bilgilere yer veren Muhammed b. Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-kübrâ* adlı eseri, İbn Abdilber en-Nemerî'nin (ö. 463/1071) *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*'ı, İbnü'l-Esîr el-Cezerî'nin (ö. 630/1233) *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*'si, Şemsüddîn ez-Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*'sı ve İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*'sine başvurulmuştur. Bu eserlerin yanı sıra müstakil olarak Hz. Peygamber'in eşlerinin hayatlarını konu alan eserlere ve hadis kaynaklarına müracaat edilmiştir.

İkinci Bölüm'de ise sahâbîlerin hadislerini toplu bir şekilde görme fırsatı veren, hadisleri râvinin ismine göre tasnif edip takti etmeden nakleden ve rivayetin nasıl elde edildiğini gösteren sigaları aktarırken oldukça titiz davrandığı belirtilen[5] Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned* adlı eseri esas alınmıştır. Ardından Hz. Peygamber'in eşlerinden hadis nakleden râvilerin biyografik bilgilerinin tespitinde Yusuf b. Abdurrahman el-Mizzî'nin (ö. 742/1341*) Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* adlı eserinden istifade edilmiştir. Senedler değerlendirilirken isnâdla ilgili yazılmış eserlerden faydalanılmıştır.[6]

Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde hadisin rivayetine vesile olduğu tespit edilen bilgiler ise diğer eserlerde daha detaylı kaydedilme olasılığı göz önünde bulundurularak *Câmi'u Hâdimü'l-Haremeyn* programı aracılığıyla hadisin tahrîci yapılmış ve hadisin bütün tarîkleri gözden geçirilerek hadisin rivayet edilme nedeni detaylı olarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Hz. Peygamber'in hanımlarının ortak naklettikleri rivayetler ele alınırken de aynı yönteme başvurulmuştur. Ortak naklettikleri rivayetler *el-Müsned*'den tespit edildikten sonra mezkûr bilgisayar programında hadisin şâhidleri gözden geçirilmiş ve Hz. Peygamber'in diğer hanımlarından da nakledilip edilmediği araştırılmıştır. Çalışma boyunca Bekir Kuzudişli tarafından kaleme alınan ve sebebü îrâdi'l-hadîs konusunda Türkiye'de yapılmış ilk müstakil

[5] Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), I-LII, Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 1436/2015, I, 61 (muhakkik notu).

[6] Topgül, Muhammed Enes, *İsnâdı Okumak: Hadis Tarihinin Anlaşılmasında İsnâdın Rolü*, İstanbul, İFAV, 2022.

eser olan[7] *Hadis Rivayetinde Bağlam: Sebebü îrâdi'l-hadîs*'e sıkça başvurulmuştur. Bu eserin Arapça tercümesi de yayınlanmıştır.

Hz. Peygamber'in eşlerinin hayatları ve naklettikleri hadisler pek çok çalışmaya konu olmuş ve tezde bu çalışmalardan istifade edilmiştir. Mesela, Sehal D. Varlık Kotan'ın *Hadis Rivayetinde Kadın Sahabiler* adlı eseri[8] ve Hatice Kurt'un *Sahâbî Hanımlar ve Hadis İlmi* adlı yüksek lisans tezinde[9] hadis nakleden hanım sahâbîlerin tespiti yapılarak râvileri, rivayet sayıları ve naklettikleri hadislerin muhtevası ortaya konulmuştur. Ayşe Esra Şahyar tarafından kaleme alınan *Seyahat ve Rivayetleriyle Kadın Sahâbîler*'de[10] ise hanım sahâbîlerin seyahatleri ve gittikleri coğrafyalarda hadis nakletme durumları ele alınmıştır. [11]

Hz. Peygamber'in eşlerinin hadis rivayeti, sahâbî hanımları ele alan genel nitelikli mezkûr çalışmaların yanı sıra ayrı ayrı müstakil çalışmalara da konu olmuştur. Aynur Uraler'in *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habibe ve Rivayet Ettiği Hadisler*'i[12] ile Ali Karakaş'ın *Hazreti Meymûne ve Sahîhayn'deki Rivayetleri* adlı eseri,[13] Süleyman Gümrükçüoğlu'nun *Hz. Hafsa'nın Hayatı ve Rivâyetleri*,[14] Makbule Çınar'ın *Sevde Bint Zem'a Naklettiği ve Hakkında Nakledilen Hadis Rivayetleri*,[15] Sümeyye Başkaldırım'ın *Safiyye bint Huyey Naklettiği ve Hakkında Nakledilen Hadis Rivayetleri*[16] adlı yüksek lisans tezleri, Ümmühâtü'l-mü'minîn'den inceledikleri hanımı tanıtmış ve naklettikleri rivayetlerini tahrîc ve tahkîk etmişlerdir.

Tezde, Rıza Savaş'ın *İslâm'ın İlk Asrında Kadın* adlı eserinden de faydalanıldığı belirtilmelidir. Savaş, eserinde cahiliye devrinden başlayarak halifeler dönemine kadar kadınların durumunu ele almış, aile hayatında, toplumda ve İslâm'da kadının konumunu ortaya koyarak kadınların İslâm Dini'ne hizmetlerini anlatmıştır. Özellikle kadının eğitim ve öğretim

---

[7] Maden, Ömer Faruk, "Bekir Kuzudişli. *Hadis Rivayetinde Bağlam Sebebü îrâdi'l-hadîs*. İstanbul: Klasik, 2020, 316 sayfa", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, sy. 60, s. 213.

[8] Kotan, Sehal D. Varlık, *Hadis Rivayetinde Kadın Sahabiler*, İstanbul: Hikav Yayınları, 2019.

[9] Kurt, Hatice, *Sahâbî Hanımlar ve Hadis İlmi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, SBE), Sakarya, 2001.

[10] Şahyar, Ayşe Esra Ağırakça, *Seyahat ve Rivayetleriyle Hanım Sahâbîler*, İstanbul: Akdem Yayınları, 2015.

[11] Âişe Abdurrahman, *Terâcim seyyidât beyti'n-nübüvve*, Kahire: Dâru'r-Reyyân, 1407/1987.

[12] Uraler, Aynur, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe ve Rivayet Ettiği Hadisler*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017.

[13] Karakaş, Ali, *Hazreti Meymûne ve Sahîhayn'deki Rivayetleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

[14] Gümrükçüoğlu, Süleyman *Hz. Hafsa'nın Hayatı ve Rivâyetleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE), İstanbul, 2004.

[15] Çınar, Makbule, *Sevde bint Zem'a -Naklettiği ve Hakkında Nakledilen Hadisler-* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE), Konya, 2019.

[16] Başkaldırım, Sümeyye, *Safiyye bint Huyey -Naklettiği ve Hakkında Nakledilen Hadis Rivayetleri-* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE), Konya, 2022.

alanıyla ilgili kısımda, Hz. Peygamber'in hanımlarının ilme katkısı hakkında kaydettiği özet mahiyetindeki bilgiler[17] bu tezde detaylı bir şekilde tetkik edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada yalnızca hayatına yer verilen Hz. Âişe'nin hadis rivayeti de pek çok çalışma tarafından ele alınmıştır. Hz. Âişe'nin hayatı kaleme alınırken ve Hz. Peygamber'in hanımlarının birbirinden naklettikleri rivayetlerin değerlendirilmesi yapılırken bu çalışmalardan istifade edilmiştir. Bedruddîn ez-Zerkeşî'nin, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*'i[18] ve Seyyid Süleyman en-Nedvî'nin, *Sîretü's-seyyide Âişe ümmi'l-mü'minîn*'i[19] bu çalışmalara örnek gösterilebilir. Aynı zamanda Emine Demir Tankuş tarafından hazırlanan *Hz. Âişe ve Rivayetlerinin Değerlendirmesi* adlı devam eden bir doktora tezi bulunduğu da belirtilmelidir.[20]

Ümmehâtü'l-mü'minîn'in Hadis Rivayeti olarak isimlendirilen bu çalışmada, Hz. Peygamber'in hanımları hakkında kısaca bilgi verildikten sonra başka bir çalışmada detaylı bir şekilde görülmeyen "kendilerini hadis rivayet etmeye sevk eden durumlar" tetkik edilmeye çalışıldığından tezin Hz. Peygamber'in hanımlarını ve Hadis ilmindeki konumlarını ele alan diğer çalışmaların devamı niteliğinde olduğu söylenebilir.

Tezde, tâbiînden olan râvilerin cerh-ta'dîl yönünden değerlendirmesi yapılmamış, âlim ve râvilerin vefat tarihleri -tespit edilebilmişse- metin içerisinde ilk geçtiği yerde kaydedilmiş ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin yazım kriterleri takip edilmiştir.

[17] Savaş, Rıza, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2019, s. 112-29.
[18] Bedruddîn ez-Zerkeşî, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler* (trc. Bünyamin Erul), Ankara: Otto Yayınları, 2017.
[19] en-Nedvî, Seyyid Süleyman, *Sîretü's-seyyide Âişe Ümmi'l-mü'minîn*, Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1424/2003.
[20] Tankuş, Emine Demir, *Hz. Âişe ve Rivayetlerinin Değerlendirmesi*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE), ts.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜMMEHÂTÜ'L-MÜ'MİNÎN'İN HAYATI

Ümmühâtü'l-mü'minîn, müminlerin anneleri anlamına gelmekte olup Resûlullah'ın (s.a.) hanımları için kullanılmaktadır. Bu ifade, bu unvan bizzat Allah Teâlâ tarafından şöyle bildirilmiştir: "Peygamber, müminlere kendilerinden daha yakındır. Hanımları da onların anneleridir."[21] Resûlullah (s.a.), on bir hanımla evlenmiş olup[22] bu hanımların evi Allah'ın âyetleriyle Hz. Peygamber'in sünnetinin insanlara tebliğ edildiği yer olmuştur. Hz. Peygamber'in ailesi olarak özel bir konuma sahip olmaları ve onlar aracılığıyla Hz. Peygamber'le ilgili pek çok bilgiye ulaşılabilmesi sebebiyle Allah Teâlâ'nın "Ey Peygamber Hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz" buyruğuna muhatap olmuşlardır.[23] Allah'ı, Hz. Peygamberi ve ahiret yaşantısını dünya hayatına tercih eden Ümmühâtü'l-mü'minîn, Hz. Peygamber hayattayken onun (s.a.) en büyük yardımcıları oldukları gibi vefatından sonra da sünnetini yaşayarak ve anlatarak diğer nesillere aktarmışlardır. Nitekim Müslüman kadınlar, sormaktan çekindikleri hayız, lohusalık ve gusül gibi özel durumlarıyla ilgili sorularını Ümmühâtü'l-mü'minîn aracılığıyla Allah Resûlü'ne ulaştırdığı gibi Hz. Peygamber'in vefatından sonra hanımlarının evi kadın veya erkek bütün Müslümanların bilgi sahibi olmak için müracaat ettikleri yer olmuştur.[24] Böylece "Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti anlatın"[25] şeklindeki âyetin gereğini yerine getirerek yüksek bir konuma erişmişlerdir. Hz. Peygamber'in evlendiği on bir hanımın hayatı ve naklettikleri hadis sayısı evlilik sırasına göre aşağıda ele alınacaktır.

I. HATİCE BİNT HUVEYLİD

Hatice bint Huveylid Hz. Peygamber'in ilk eşidir.[26] Fil Vakası'ndan on beş sene önce dünyaya gelmiştir.[27] Kureyş kabilesine mensup olup nesebi Kusay b. Kilâb'ta (ö. 480) Hz.

[21] el-Ahzâb, 33/6.

[22] Uraler, "Ümmehâtü'l-mü'minîn", *DİA*, XLII, 306.

[23] el-Ahzâb, 33/32.

[24] Bolelli, Nusrettin, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri -Hicri II.-V. asır-* (Basılmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE), İstanbul, 1991, 37-40; Kurt, *Sahâbî Hanımlar ve Hadis İlmi,* s. 38-40.

[25] el-Ahzâb, 33/34.

[26] İbn Abdilber, Yusuf b. Abdullah en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412/1992, IV, 1817.

[27] İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni', *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. Muhammed Abdülkadir Ata), I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990, VIII, 13.

Peygamber'le birleşmektedir.[28] Cahiliye Dönemi'nde "Tâhire" olarak anılan[29] Hz. Hatice, Hz. Peygamber'le evlenmeden önce iki evlilik yapmış ve bu evliliklerden çocukları dünyaya gelmiştir.[30] Hz. Hatice'nin "Ümmü Hind" künyesiyle anıldığı nakledilmiştir.[31] Geçimini ticaretle sağlayan ve büyük bir servete ulaşan Hz. Hatice kendi adına Şam ve Yemen'e ticaret kervanları göndermiştir. Şam'a göndermek üzere hazırladığı kervanın başına Hz. Muhammed'i görevli tayin etmek istediğinde bunun sebebini "Beni sana iş teklifinde bulunmaya iten doğru sözlülüğün, güvenilirliğin ve ahlâkının güzelliğiyle ilgili anlatılanlardır" şeklinde açıklamıştır.[32] Hz. Hatice bu kervanın dönüşünden sonra Hz. Muhammed'in şahsiyetiyle ilgili anlatılan güzel bilgilerden hareketle kölesi Meysere aracılığıyla Hz. Muhammed'e evlilik teklifinde bulunmuştur.[33] Hz. Hatice'yle evlenmeyi kabul eden Hz. Peygamber'in evlendiğinde yirmi beş, Hz. Hatice'nin ise kırk yaşında olduğu belirtilmiştir.[34]

Vahyin nüzûlüyle birlikte ilk mümin vasfını taşıyan Hz. Hatice,[35] Allah Resûlü'nün İbrahim (ö. 10/632) dışındaki bütün çocuklarının annesidir.[36] Allah'ın kendisine Cebrâil aracılığıyla selam gönderdiği, dünyadaki en hayırlı kadınlardan biri olan Hz. Hatice cennetle

[28] ez-Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), I-XXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985, II, 114; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavviz), I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995, VIII, 99.

[29] Zehebî, *Siyer*, II, 111.

[30] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 11. Hz. Hatice'nin ilk önce Varaka b. Nevfel'le (ö. 610) evlenmesi uygun görülse de bu evlilik gerçekleşmemiştir. Hz. Hatice Hz. Peygamber'le evlenmeden önce iki evlilik yapmıştır. Bu evliliklerin sırasıyla ilgili farklı görüşler nakledilmiştir. Kabul edilen görüşe göre Hz. Hatice, ilk evliliğini Ebû Hâle Hind b. en-Nebbâş b. Zürâre ile yapmıştır. Bu evliliğinden Hind ve Hâle adlı iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Ardından ikinci evliliğini Atîk b. Âbid b. Mahzûm'la yapmış ve Hind adlı bir kızı olmuştur. Ömer Sabuncu, Hz. Hatice'nin ikinci evliliğinden doğan kızına nispetle "Ümmü Hind" olarak anıldığını belirterek bu bilgiyi İbn Sa'd'ın kaydettiğini zikretmiştir. Ancak belirttiği kaynağın ilgili bölümleri incelendiğinde İbn Sa'd'ın böyle bir tasrihte bulunmadığı görülmüştür. Nitekim İbn Sa'd sadece künyeyi zikretmiş ve herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. Ayrıca Arapların künyeyi daha çok ilk çocuğa izafetle andığı göz önünde bulundurulduğunda Hz. Hatice'nin "Ümmü Hind" künyesinin Ebû Hâle'den doğan oğluna nisbetle konduğu ihtimalinin bulunduğu söylenebilir. İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1817; İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed eş-Şeybânî, *Üsdü'l-gabe fî ma'rifeti's-sahâbe* (nşr. Ali Muhammed Muavviz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994, VII, 80; Sabuncu, Ömer, *Hz. Hatice Bint Huveylid*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2019, s. 44; Kandemir, Yaşar, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

[31] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 12.

[32] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 102.

[33] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 80; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

[34] Evliliği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1818; Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017, 87-98.

[35] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 13; et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiu's-sahîh* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-VI, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1419/1998, "Menâkıb", 20.

[36] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 80.

müjdelenmiştir.[37] Hz. Hatice, Allah Resûlü'nün vahiy almasıyla birlikte yaşadığı korku ve endişeleri aşmasında en büyük destekçisi olmuş ve ona Allah'ın kendisini hiçbir zaman utandırmayacağını ve üzmeyeceğini söylemiştir. Ardından Hz. Peygamber'i bilgili bir kimse olan Varaka b. Nevfel'e (ö. 610) götürmüştür. Varaka, Allah Resûlü'nün gördüğü meleğin daha önceki peygamberlere de geldiğini söyleyerek endişesini gidermiştir.[38] İslâm için hizmet etmekten geri durmayan Hz. Hatice, Mekkeli müşriklerin eziyetleri karşısında da Allah Resûlü'nün en büyük dayanaklarından biri olmuştur.[39] Hz. Peygamber'in büyük sevgisini kazanan, yirmi beş yıllık bu evliliğinde tek eşi olan Hz. Hatice'nin[40] vefatı, Allah Resûlü'nü derinden üzmüştür. Öyle ki eşinin ve amcası Ebû Tâlib'in (ö. 619) vefat ettiği nübüvvetin onuncu senesi "Hüzün Yılı" olarak adlandırılmıştır.[41] Mekke döneminde vefat eden Hz. Hatice'nin hadis rivayeti bulunmamaktadır.

II. SEVDE BİNT ZEM'A

Sevde bint Zem'a Hz. Peygamber'in ikinci eşidir.[42] 565 yılı civarında doğmuştur.[43] Kureyş kabilesine mensup olan Hz. Sevde[44] "Ümmü'l-Esved" künyesiyle anılmıştır.[45] Allah Resûlü'yle evlenmeden önce amcasının oğlu Sekrân b. Amr'la evliydi.[46] Sevde ve eşi henüz İslâmiyet'in ilk yıllarında Müslüman olmuş ve Habeşistan'a yapılan ikinci hicrette yer almışlardır.[47] Eşinin, Habeşistan'dan döndükten sonra Mekke'de vefat etmesiyle[48] dul kalan Hz. Sevde, Havle bint Hakîm'in aracılık etmesiyle Hz. Peygamber'le evlenmiştir.[49] Havle aynı

---

[37] Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh-i Müslim* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki), I-V, Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1374/1954, "Fezâil", 12. Tirmizî, "Menâkıb", 62.

[38] Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-sahîh*, I-X, Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1433/2012, "Bed'ü'l-vahy", 3; Müslim, "İman", 73.

[39] Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi* (trc. Mehmet Yazgan), İstanbul: Beyan Yayınları, 2017, s. 151; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 100.

[40] Müslim, "Fezâil", 12.

[41] Buhârî, "Fezâil", 76; İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1825; Zehebî, *Siyer*, II, 114.

[42] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 157.

[43] Doğum tarihi hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılamamış olup vefat yaşından hareketle doğum yılı belirlenmiştir.

[44] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 196.

[45] İbn Ebî Âsım, Ebu Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk, *el-Âhâd ve'l-mesânî* (nşr. Bâsim Faysal el-Cevâbire), I-VI, Riyad: Dâru'r-Râye, 1411/1991, V, 413.

[46] Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, *Ma'rifetü's-sahâbe* (nşr. Âdil b. Yusuf el-Azâzî), I-VII, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1419/1998, VI, 3227.

[47] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 42.

[48] Sekrân'ın vefatıyla ilgili farklı görüşler için bk. İbn Abdilber, *İstîâb*, II, 685; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 153, 561.

[49] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 45-6. Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, s. 123; Hz. Sevde'nin çocuklarının sayısı ve Hz. Peygamberi rahatsız etmelerinden endişe duymasıyla ilgili bilgi için bk. Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, VI, 3365.

zamanda Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'yle (ö. 58/678) evliliğinde de aracılık etmiştir. Evlilik teklifinin önce Sevde'ye mi yahut Âişe'ye mi yapıldığı hususunda farklı görüşler nakledilmiş olup Allah Resûlü'nün Hz. Hatice'nin vefatından sonra henüz Mekke'deyken nübüvvetin onuncu yılı Ramazan ayında Hz. Sevde'yle, hicretten sonra da Medine'de Hz. Âişe'yle evlendiği ittifakla kaydedilmiştir.[50] Hz. Sevde, evliliğinin ilk üç yılında Hz. Peygamber'in tek eşi olmuştur.[51] Hz. Peygamber'le evlendiğinde elli yaşında olan Hz. Sevde'nin Allah Resûlü'yle evliliği on üç yıl sürmüş olup Hz. Peygamber'den çocuğu dünyaya gelmemiştir. Ancak Hz. Sevde, Hz. Peygamber'in çocuklarının bakımını üstlenmiştir.[52]

Hz. Sevde Allah ve Resûlü'nün rızasını elde etme çabasıyla yaşı ilerlediğinde Hz. Peygamber'in onun evinde kalacağı günü Hz. Âişe'ye sunarak hakkından feragat etmiş[53] ve Hz. Peygamber'in sözünün dışına çıkmamıştır. Zira Hz. Peygamber'in veda haccından sonra "Artık sizin yeriniz evinizdir"[54] şeklindeki buyruğu ve "Evlerinizde oturun" ayeti[55] gereğince vefatına kadar hac ibadeti için bile Medine'den ayrılmamıştır. Hz. Sevde iri yapılı,[56] ağır hareket eden,[57] şakacı[58] ve oldukça cömert[59] biri olarak tavsif edilmiştir.

Hz. Sevde'yle ilgili durumlar genellikle Hz. Âişe ve diğer sahâbîler tarafından nakledilmiş olup[60] Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde kendisinden üç rivayet aktarılmıştır. Ancak kaynaklarda Hz. Sevde'nin Allah Resûlü'nden beş hadis rivayet ettiği kaydedilmiştir. Bu hadislerden biri Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîh*'inde yer almaktadır. Kendisinden de Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687) ve Yahyâ b. Abdullah b. Abdurrahman b. Es'ad b. Zürâre el-

[50] İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 42-3; et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, I-XI, Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967, III, 161; İbn Abdilber, *İstîâb*, I, 44.

[51] Zehebî, *Siyer*, II, 165.

[52] Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, s. 124;

[53] Buhârî, "Hibe", 13; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 43.

[54] Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd* (nşr. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Kâmil Karabellî), I-VII, Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009, "Menâsik", 1.

[55] el-Ahzâb, 33/33.

[56] İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, V, 414; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*, VI, 3227; Zehebî, *Siyer*, II, 265.

[57] İbn Abdilber, *İstîâb,* IV, 1867.

[58] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 196-7.

[59] Zehebî, *Siyer*, II, 269.

[60] Örnekler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 333, 366, 459-60.

Ensârî hadis nakletmiştir.[61] Hz. Sevde 23 (644) yılında 80 yaşındayken Medine'de vefat etmiştir.[62]

III. ÂİŞE BİNT EBÎ BEKİR

Âişe bint Ebî Bekir Hz. Peygamber'in üçüncü eşidir.[63] İslâmiyet'in dördüncü veya beşinci yılında dünyaya gelmiştir.[64] Kureyş kabilesine mensup olan Âişe, Hz. Ebû Bekir'in (ö. 13/634) kızıdır.[65] Kendisini bildiğinden beri ebeveyninin Müslüman olduğunu dile getirmiş ve Müslüman aile ortamında yetişmiştir.[66] Hz. Peygamber'in eşleri arasında bekar olarak evlendiği tek hanımdır.[67] Hz. Peygamber, Havle bint Hakîm aracılığıyla evlenme isteğini bildirdiğinde ailesi Âişe'nin Cübeyr b. Mut'im (ö. 59/678) tarafından istendiğini söylemiştir. Ancak Cübeyr'in Müslüman olmasından endişelenen ebeveyni Âişe'yi istemekten vazgeçmiştir.[68] Bunun üzerine Hz. Peygamber hicretten üç yıl önce Âişe'yle nikah kıymış, evlilikleri de hicretten sonra Medine'de gerçekleşmiştir.[69] Bu evliliğin vahiy neticesinde vuku bulduğunu bildiren rivayetler vardır.[70] Hz. Peygamber, çocuğu bulunmayan Hz. Âişe'ye kız kardeşi Esmâ'nın (ö. 73/692) oğlu Abdullah b. Zübeyr'e (ö. 73/692) nisbetle "Ümmü Abdullah" künyesini vermiştir.[71]

Hz. Peygamber'in hanımları arasında ilmî kişiliği ile tanınan Hz. Âişe, babası Hz. Ebû Bekir'den ensâb ilmini öğrenmiştir.[72] Daha sonra Allah Resûlü'yle birlikte geçirdiği dokuz yılda[73] Kur'ân-ı Kerim ve sünneti en güzel şekilde öğrenmiş ve zihnine takılan soruları Hz. Peygamber'e sorma imkanını elde ederek ilmini ileri bir seviyeye taşımıştır.[74] Nitekim Hz. Peygamber'in vefatından sonra hayatını İslâm'ın doğru anlaşılmasına adayan Hz. Âişe,

[61] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 197; Zehebî, *Siyer*, II, 266, 269.
[62] Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ, *Ensâbü'l-eşrâf* (nşr. Süheyl Zekkâr – Riyâd ez-Zereklî), I-XIII, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996, I, 407-8; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 197; Uraler, Aynur, "Sevde", *DİA*, XXXVI, 584.
[63] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1881.
[64] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 231.
[65] Zehebî, *Siyer*, II, 135.
[66] Zehebî, *Siyer*, II, 139.
[67] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 186; Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, s. 140.
[68] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 46-7.
[69] Buhârî, "Fezâil", 76; İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1881.
[70] Buhârî, "Nikâh", 9.
[71] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 52; İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1882.
[72] Görmez, Hatice, *Vahyin Şahidi Kur'an'ın Müfessiri Hz. Aişe*, Ankara: Otto Yayınları, 2021, s. 27.
[73] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1882.
[74] Zehebî, *Siyer*, II, 182-5.

kendisine yöneltilen soruları cevaplamış, âyetlerin anlamını açıklamış, hadis nakletmiş ve bazı hadislerin yanlış anlaşıldığını öğrendiğinde tashih etmiştir. Hz. Âişe'nin Ferâiz İlmi'ni çok iyi bildiği belirtilerek sahâbenin önde gelenlerinin bu konuda kendisine müracaat ettikleri zikredilmiştir.[75]

Hz. Peygamber'in vefatının ardından uzun bir süre yaşayan Hz. Âişe, Hz. Peygamber'den çokça hadis rivayet eden müksirûn sahâbedendir. Hz. Âişe'nin Bakî b. Mahled'in (ö. 276/889) *Müsned*'inde 2210, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde ise 2403 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 174'ü *Sahîhayn*'da yer alırken, sadece Buhârî'nin kaydettiği rivayet sayısı 54, Müslim'in ise 69'dur. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in yanı sıra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer (ö. 23/644), Hz. Fâtıma (ö. 11/632), Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 55/675), Hamza b. Amr el-Eslemî (ö. 61/680) ve Cüdâme bint Vehb'ten hadis rivayet etmiştir. Kendisinden hadis rivayet edenlerin sayısı ise 200'den fazladır. [76]

Hz. Âişe, rivayetlerinde oldukça dikkatli, dirayeti önemseyen ve Hz. Peygamber'in sözlerinin doğru nakledilmesi için çaba gösteren biridir. Nitekim kendisine yöneltilen bir soruya cevap verirken yahut bir meselenin hükmünü açıklarken ya da yanlış anlaşılan bir hadisin tashîhini yaparken sadece talep edilen bilgiyi sunmakla yetinmemiş, hadisin arka planını da izah ederek dinleyicinin meseleyi daha iyi anlayıp kavramasını sağlamıştır.[77] Hz. Âişe'nin böyle bir uygulama içerisinde olması, hadislerin bağlamını göz önüne sermesinin yanı sıra Hz. Âişe'nin hadis rivayetinin keyfiyetini de ortaya koymaktadır.

Allah Resûlü, en sevdiği kimsenin Hz. Âişe olduğunu dile getirmiş ve pek çok yerde ona olan sevgisini ifade etmiştir.[78] Öyle ki Hz. Peygamber için hazırlanan hediyeler yalnızca onun gününde takdim edilmiştir. [79] Bunların yanı sıra Hz. Âişe'nin evindeyken Hz. Peygamber'e vahiy gelmesi ve onun bazı ayetlerin nüzûlüne sebep olması Hz. Âişe'nin ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunu gözler önüne sermiştir.[80]

---

[75] İbn Sa'd, *Tabakât,* VIII, 53; İbn Hacer, *İsâbe,* VIII, 233. İlmî hayatı için ayrıca bk. Fayda, Mustafa, "Âişe", *DİA*, II, 203-5.
[76] Zehebî, *Siyer*, II, 135-9; Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 204; Ağırman, Cemal, "Müksirûn", *DİA*, XXXI, 534.
[77] Nedvî, *Sîretü's-seyyide Âişe Ümmi'l-mü'minîn*, s. 245-6.
[78] Buhârî, "Hibe", 6; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe,* VII, 186.
[79] Buhârî, "Hibe", 6; Müslim, "Fezâil", 82. Sevgi ve fazilet örnekleri için bk. Nedvî, *Sîretü's-seyyide 'Âişe ümmi'l-mü'minîn*, s. 79-81; Âişe, *Terâcim*, s. 290-1.
[80] Bk. Görmez, *Hz. Âişe*, s. 141-60.

Hz. Âişe ardında büyük bir ilmî miras bırakarak Ramazan ayının on yedinci gecesi 58 (677) yılında 63 yaşlarındayken Medine'de vefat etmiştir.[81]

IV. HAFSA BİNT ÖMER

Hafsa bint Ömer, Hz. Peygamber'in dördüncü eşidir.[82] İslâmiyet'ten beş yıl önce dünyaya gelmiştir.[83] Kureyş kabilesinin Benî Adî koluna mensup olan Hafsa, Hz. Ömer'in kızıdır.[84] Hangi künyeyle anıldığı tespit edilememiştir. Allah Resûlü'yle evlenmeden önce Huneys b. Huzâfe'yle (ö. 3/624) evliydi.[85] Hafsa ve eşi İslâmiyet'in ilk yıllarında Müslüman olmuş[86] ve Medine'ye hicret etmişlerdir.[87] Eşinin Bedir Savaşı'ndan sonra Medine'de vefat etmesiyle[88] dul kalan Hz. Hafsa, babası Hz. Ömer'in aracılık etmesiyle hicretin üçüncü yılının Şâban ayında Hz. Peygamber'le evlenmiştir.[89] Hz. Peygamber'le evlendiğinde yirmili yaşlarda olan Hz. Hafsa'nın[90] Allah Resûlü'yle evliliği sekiz yıl sürmüş olup çocuğu dünyaya gelmemiştir.[91]

Hz. Peygamber'in Hafsa'yı ric'î talâkla boşadığı, bunun üzerine Cebrâil'in "Hafsa çok oruç tutan ve çok namaz kılan biri olup cennetteki eşindir" dediği belirtilmiştir.[92] İbadetlere düşkünlüğüyle anılan Hz. Hafsa rivayetlerinde daha çok ibadetlerle ilgili hususları nakletmiştir.

---

[81] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 235.

[82] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 67; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 86.

[83] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 65.

[84] İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, V, 407; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 85.

[85] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 65.

[86] Huneys'in Müslüman olduğu tarihle ilgili bilgi için bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 300; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 188.

[87] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 65.

[88] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 300; İbn Hacer *İsâbe*, II, 291. Huneys'in Uhud Gazvesi'nden sonra vefat ettiğini belirten görüş için bk. İbn Abdilber, *İstîâb*, II, 452; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 188; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 563.

[89] Hz. Ömer, Hafsa'yı evlendirmek için Hz. Ebû Bekir'e ve kısa bir süre önce eşi Hz. Rukıyye'yi (ö. 2/624) kaybeden Hz. Osman'a teklifte bulunmuştur. Ancak Hz. Ebû Bekir, Allah Resûlü'nün Hafsa'ya evlenme teklifinde bulunacağını önceden bildiği için Hz. Ömer'in teklifini cevapsız bırakmıştır. Osman ise bu teklife olumsuz cevap vermiştir. Ömer, Hz. Peygamber'e gidip bu durumdan yakınınca, "Hafsa'nın Osman'dan, Osman'ın da Hafsa'dan daha hayırlı biriyle evleneceği" müjdesini almıştır. İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 65-6; Zehebî, *Siyer*, II, 228; Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 119-20. Evlilik tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Gümrükçüoğlu, *Hz. Hafsa'nın Hayatı*, s. 15.

[90] Zehebî, *Siyer*, II, 227.

[91] İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk, *Ma'rifetü's-sahâbe* (nşr. Âmir Hasan Sabrî), Birleşik Arap Emirlikleri: Matbûâtü Câmiati'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehide, 1426/2005, s. 948.

[92] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 67; Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 120.

Hz. Ömer'in vefatından sonra Kur'ân-ı Kerîm nüshasını emanet alan Hz. Hafsa'nın,[93] hâfız olduğu ve okuma yazma bildiği kaydedilmiştir.[94]

Hz. Hafsa'nın, Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 60, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 48 rivayeti bulunmaktadır.[95] Bu rivayetlerin 4'ü *Sahîhayn*'da yer alırken sadece Müslim'in kaydettiği rivayet sayısı 6'dır.[96] Bununla birlikte müksirûn sahâbîlerden sayılan Abdullah b. Ömer (ö. 73/693), Hafsa'nın kardeşidir. Hz. Peygamber'in yakınında bulunup, ondan çokça hadis rivayet etme fırsatını elde etmesinde ablasının payı oldukça fazladır.[97] Hz. Hafsa, Hz. Peygamber'den başka babası Hz. Ömer'den hadis rivayet etmiştir.[98] Kendisinden de kardeşi Abdullah, yengesi Safiyye bint Ebî Ubeyd ve yeğeni Hamza başta olmak üzere pek çok kişi hadis rivayet etmiştir.[99] Hz. Hafsa 45 (665) yılının Şâban ayında 60 yaşlarındayken Medine'de vefat etmiştir.[100]

V. ZEYNEB BİNT HUZEYME

Zeyneb bint Huzeyme Hz. Peygamber'in beşinci eşidir.[101] 595 yılı civarında doğmuştur.[102] Benî Âmir b. Sa'saa kabilesinin Hilâl koluna mensup olan Hz. Zeyneb'in babası Huzeyme b. el-Hâris, annesi, Hind bint Avf'tır.[103] Hz. Peygamber'in son eşi Meymûne bint el-Hâris'in (ö. 51/671) anne bir kız kardeşidir.[104] Hz. Zeyneb, muhtaçlara düşkünlüğünden dolayı "Ümmü'l-mesâkîn" künyesiyle anılmıştır.[105] Allah Resûlü'yle evlenmeden önce Ubeyde b. Hâris'le (ö. 2/624) evliydi.[106] Eşinin Bedir Gazvesi'nde vefat etmesiyle dul kalan Hz. Zeyneb,

---

[93] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 67.

[94] Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî, *el-Câmi'* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), I-XI, Pakistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403/1982, XI, 16; Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 120.

[95] İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *Cevâmiu's-sîre* (nşr. İhsan Abbas), Mısır; Dâru'l-Maârif, 1900/1317, s. 279; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 22-70.

[96] Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, s. 201; Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 120.

[97] Kuzudişli, *Aile İsnadları*, İstanbul: İFAV 2021, s. 231.

[98] Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XXXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980, XII, 410.

[99] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 86.

[100] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 68-9. Hz. Hafsa'nın vefatıyla ilgili öne sürülen diğer tarihler için bk. İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 67.

[101] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1853; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 157.

[102] Doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamış olup vefat tarihinden hareketle doğum yılı belirlenmiştir.

[103] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 91; Şahyar, Ayşe Esra, "Zeyneb bint Huzeyme", *DİA*, XLIV, 361.

[104] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1853; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 130.

[105] Zehebî, *Siyer*, I, 465.

[106] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 91. Evliliğiyle ilgili farklı görüşler için bk. Şahyar, "Zeyneb bint Huzeyme", *DİA*, XLIV, 361.

hicretin üçüncü yılının Ramazan ayında otuz yaşındayken Hz. Peygamber'le evlenmiştir.[107] Hz. Zeyneb'in, Allah Resûlü'yle evliliği sekiz ay sürmüş olup[108] çocuğu dünyaya gelmemiştir.[109] Hicretin 4. (625) yılının Rebîülâhir ayında henüz otuz yaşındayken Medine'de vefat eden[110] Hz. Zeyneb, Allah Resûlü'nün hayattayken vefat eden ikinci eşidir.[111] Hz. Zeyneb'in, Hz. Peygamber'den hadis rivayeti bulunmamaktadır.

VI. ÜMMÜ SELEME

Ümmü Seleme'nin adı Hind bint Ebî Ümeyye'dir. Hz. Peygamber'in altıncı eşidir.[112] 596 yılı civarında doğmuştur.[113] Kureyş kabilesinin Benî Mahzûm koluna mensup olan Hind, "Ümmü Seleme" künyesiyle tanınmıştır.[114] Allah Resûlü'yle evlenmeden önce Abdullah b. Abdi'l-Esed'le (ö. 4/625) evliydi.[115] Ümmü Seleme ve eşi İslâmiyet'in ilk yıllarında Müslüman olmuş ve Habeşistan'a yapılan ilk hicrette yer almışlardır.[116] Eşinin Uhud Gazvesi'nde aldığı yaradan Medine'de vefat etmesi üzerine dört çocuğuyla dul kalan Ümmü Seleme,[117] hicretin dördüncü yılının Şevval ayında otuz beş yaşlarındayken Hz. Peygamber'le evlenmiştir.[118] Zeyneb bint Huzeyme'nin evine yerleştirilen Ümmü Seleme'nin[119] Allah Resûlü'yle evliliği yedi yıl sürmüş olup Hz. Peygamber'den çocuğu dünyaya gelmemiştir.[120]

Hz. Peygamber'le pek çok gazveye katılan Ümmü Seleme, Hudeybiye'de de Allah Resûlü'nün yanında yer almış ve ferasetiyle Hz. Peygamber'in üzüntüsünü gidermiştir. Nitekim umre niyetiyle yola çıkan sahâbe, umre yapılamadan geri dönülmesine oldukça üzülmüş ve Hz. Peygamber'in kurban kesip ihramdan çıkılması emrini yerine getirmede ağır davranmıştır.

---

[107] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 157.
[108] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 157.
[109] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 955.
[110] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 92; Zehebî, *Siyer*, I, 465.
[111] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 130.
[112] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1920.
[113] Doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamış olup vefat tarihinden hareketle doğum yılı belirlenmiştir.
[114] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 342.
[115] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 69.
[116] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 564; Kandemir, "Ümmü Seleme" *DİA*, XLII, 329.
[117] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 957; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 342; Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, s. 219.
[118] Zehebî, *Siyer*, II, 210.
[119] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 73.
[120] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 957.

Bunun üzerine Ümmü Seleme, Allah Resûlü'ne kurbanını kesmesini, bunu gören sahâbenin de ona uyacağını belirtmiş ve sorunun çözülmesine vesile olmuştur. [121]

Ümmü Seleme'nin İslâmiyet'in ilk yıllarında Müslüman olması dini birikim elde etmesini, ardından Hz. Peygamber'le evlenmesi ilminin artmasını sağlamıştır. Nitekim zihnine takılan soruları Allah Resûlü'ne sormuş, başka kadınların taleplerini de Hz. Peygamber'e arz etmiştir.[122] Kur'ân-ı Kerim hâfızı olan,[123] okuma yazma bilen[124] ve fıkıh bilgisiyle ön plana çıkan Ümmü Seleme'nin[125] evi de Hz. Âişe'nin evi gibi Müslümanların uğrak yeri olmuştur. Zira Allah Resûlü'nü daha yakından tanımak ya da zihinlerine takılan dinî meselelerin çözümüne ulaşmak isteyenler Hz. Peygamber'in hanımlarının hayatta olmasını fırsat bilmiş ve onların bilgisinden faydalanmışlardır. Öyle ki sahâbe arasında saygın bir konumu olan ve dinî meselelerde otorite sayılan Allah Resûlü'nün hanımları hayattayken başkasına soru sorulması doğru telakki edilmemiştir.[126]

Hz. Peygamber'in vefatının ardından uzun bir süre yaşayan Ümmü Seleme, Allah Resûlü'nün hanımları arasında Hz. Âişe'den sonra en çok hadis rivayet eden hanımdır. Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 378, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 272 rivayeti bulunmaktadır. Ümmü Seleme Hz. Peygamber'den başka Ebû Seleme, Cafer b. Ebî Tâlib (ö. 8/629) ve Hz. Fâtıma'dan (ö. 11/632) hadis rivayet etmiştir. Bu rivayetlerin 13'ü *Sahîhayn*'da yer alırken sadece Buhârî'nin kaydettiği rivayet sayısı 3, Müslim'in ise 13'tür.[127] Kendisinden de Esved b. Yezîd (ö. 75/694), Şakîk b. Seleme (ö. 82/701), Saîd b. el-Müseyyeb, (ö. 94/713), Nâfi' b. Cübeyr (ö. 99/696), Ebû Sâlih es-Semmân (ö. 101/719), Mücâhid b. Cebr (ö. 103/721), Ebû Amr eş-Şa'bî (ö. 104/722), Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732), Nâfi' b. Hürmüz (ö. 117/735), İbn Ebî Müleyke (ö. 117/735) ve Şehr b. Havşeb (ö. 112/730) gibi pek çok kimse hadis rivayet etmiştir.[128]

[121] Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, s. 230.
[122] Örnekler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 126-30.
[123] Kandemir, "Ümmü Seleme" *DİA*, XLII, 329.
[124] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 565.
[125] Zehebî, *Siyer*, II, 203.
[126] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 292-3.
[127] Zehebî, *Siyer*, II, 210; Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 317; Kandemir, "Ümmü Seleme" *DİA*, XLII, 329.
[128] Zehebî, *Siyer*, II, 202.

61 (680) yılının sonlarına doğru 84 yaşındayken[129] Medine'de vefat eden Ümmü Seleme,[130] Hz. Peygamber'in en son vefat eden hanımıdır.[131]

VII. ZEYNEB BİNT CAHŞ

Hz. Zeyneb'in künyesi "Ümmü'l-Hakem"dir.[132] Zeyneb bint Cahş, Hz. Peygamber'in yedinci eşidir.[133] 587 yılı civarında doğmuştur.[134] Kureyş kabilesinin Benî Esed koluna mensup olan Zeyneb, Allah Resûlü'nün halası Ümeyme bint Abdülmuttalib'in kızıdır.[135] İslâmiyet'in ilk yıllarında Müslüman olmuş ve Medine'ye hicret etmiştir.[136] İlk evliliğini Hz. Peygamber'in evlâtlığı ve azat ettiği kölesi Zeyd b. Hârise'yle (ö. 8/629) yapmıştır. Hz. Peygamber'in bizzat aracılığıyla gerçekleşen bu evlilikte hür ve soylu Zeyneb'le âzatlı köle Zeyd'in hayatı birleştirilerek insanın değeri vurgulanmış ve evlenmede denkliğin soyla değil kişisel faziletlerle belirlenmesi gerektiği öğretilmiştir.[137] Ancak tarafların geçimsizliği nedeniyle kısa bir süre sonra bu evlilik sona ermiştir.[138] Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e iddet süresi bittikten sonra Zeyneb'le evlenmesini emretmiştir.[139] Vahiy neticesinde gündeme gelen bu evlilik hicretin beşinci yılında Hz. Zeyneb 35 yaşındayken[140] gerçekleşmiş ve cahiliye adeti olan evlâtlığın boşadığıyla evlât edinenin evlenemeyeceği kuralı kaldırılmıştır. Nitekim câhiliyede evlâtlığın konumu hukuk ve mahremiyet yönünden öz evlada denkti.[141] Böylelikle Hz. Zeyneb'in iki evliliğinin de Allah'ın emriyle vuku bulduğu ve evliliğe ait İslâm'la örtüşmeyen câhiliye âdetlerini ortadan kaldırdığı görülmektedir. Allah Resûlü'nün hanımları arasında yalnızca

---

[129] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 76.

[130] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 344. Vâkidî'nin kaydettiği rivayette Ümmü Seleme'nin 59 yılında vefat ettiği ve cenaze namazının Ebû Hüreyre tarafından kıldırıldığı belirtilmiştir. Vefat tarihiyle ilgili bu ihtilaf, Ümmü Seleme tarafından rivayet edilen yere batırılan ordu hadisindeki sebeb-i îrâd bilgisinden hareketle giderilmiştir. Nitekim Yezîd b. Muâviye Dönemi'nde (60-64/680-683) Haris b. Ebî Rebia ile Abdullah b. Safvân (ö. 73/692), Ümmü Seleme'nin yanına gitmiş ve kendisine yerin dibine geçirilen ordunun ne olduğunu sormuştur. (Kuzudişli, "Sahâbe Literatüründe Sebeb-i Îrâd Bilgisi Kullanımı Tespitler-Teklifler", *Sahâbe Literatürü Araştırmaları*, İstanbul: İFAV, 2022, s. 113.)

[131] Zehebî, *Siyer*, II, 202.

[132] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 126.

[133] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 960; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 153.

[134] Doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamış olup vefat tarihinden hareketle doğum yılı belirlenmiştir.

[135] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1849.

[136] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 126; Zehebî, *Siyer*, II, 211.

[137] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 80; Karaman, Hayreddin – v.dğr, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, Ankara: DİB, 2017, IV, 385-6.

[138] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 80-1.

[139] el-Ahzâb, 33/37.

[140] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 90. Evlendiğinde 25 yaşında olduğunu belirten bir bilgi için bk. Zehebî, *Siyer*, II, 217.

[141] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 126; Zehebî, *Siyer*, II, 211; İbn Hacer *İsâbe*, VIII, 153; Karaman v.dğr. *Kur'an Yolu*, IV, 385-6. Evliliğin hicretin üçüncü yılında gerçekleştiğini belirten görüş için bk. İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1849.

kendi evliliğinin Allah tarafından yapıldığını dile getirip iftihar eden Hz. Zeyneb, hicâb âyetinin nüzûlüne vesile olmuştur. Bu âyetle düğün yemeğindeki misafirlerin evde uzun süre kalmalarının Hz. Peygamber'i üzdüğü haber verilmiş ve davetlilerin sohbete dalıp evde gereğinden fazla kalmaları men edilerek beşerî ilişkilerde adap kurallarına riayet edilmesi gerektiği öğretilmiştir.[142] Hz. Zeyneb'in Allah Resûlü'yle evliliği altı yıl sürmüş olup çocuğu dünyaya gelmemiştir.[143]

Hz. Zeyneb, ibadete düşkünlüğü ve cömertliğiyle anılmıştır. Öyle ki tüm gelirini Allah yolunda infak etmiş, el işiyle hazırladığı ürünleri ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştır.[144] Hz. Zeyneb, ifk hadisesi sırasında Hz. Âişe hakkında hayır konuşmuş, gözleriyle görmediği bu olayda oldukça takvalı bir duruş sergilemiştir. Nitekim Hz. Âişe "Zeyneb'i iftiraya ortak olup günah işlemekten alıkoyan vera'ıydı" demiştir.[145] Hz. Zeyneb, Sevde bint Zem'a gibi Allah Resûlü'nün vefatından sonra hac ibadeti için bile Medine'den ayrılmamıştır.[146]

Daha çok ibadetlerle ve gaybî meselelerle ilgili Allah Resûlü'nden hadis nakleden Hz. Zeyneb'in Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 11, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 8 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin ikisi *Sahîhayn*'da yer almaktadır.[147] Kendisinden de Ümmü Habîbe bint Ebî Süfyân (ö. 44/664), Hz. Âişe, Zeyneb bint Ebî Seleme (ö. 73/693), Enes b. Mâlik (ö. 93/711), Muhammed b. Ali b. Hasan, Muhammed b. Abdullah b. Cahş, Külsûm İbnü'l-Mustalik ve Mezkûr gibi kimseler rivayette bulunmuştur.[148] Hz. Zeyneb, 20 (640) yılında 53 yaşındayken Medine'de vefat etmiştir.[149]

---

[142] Buhârî, "Tevhîd", 22, "Et'ıme", 58.

[143] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 961.

[144] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 86-7, 90; Zehebî, *Siyer*, II, 217.

[145] Buhârî, "Şehâdât" 15. Hz. Âişe'nin Hz. Zeyneb'in meziyetleriyle ilgili anlattığı rivayetler için ayrıca bk. İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1851.

[146] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 126.

[147] Zehebî, *Siyer*, II, 218. Muhammed Hamidullah, İbn Hazm'ın *Cevâmiu's-sîre* adlı eserine atıfla Hz. Zeyneb'in 20 hadis rivayet ettiğini belirtmektedir. Ancak eserin ilgili bölümü incelendiğinde İbn Hazm'ın Hz. Zeyneb'i 11 hadisi bulunanlar arasında zikrettiği görülmektedir. Bk. Hamidullah, "Zeyneb bint Cahş", *DİA*, XLIV, 358; İbn Hazm, *Cevâmiu's-sîre*, s. 285.

[148] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 960; Zehebî, *Siyer*, II, 212; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 154.

[149] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 91. Hz. Zeyneb'in 21 yaşındayken vefat ettiğini belirten görüş için bk. İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1852.

VIII. CÜVEYRİYE BİNT HÂRİS

Cüveyriye bint Hâris Hz. Peygamber'in sekizinci eşidir.[150] 605 yılı civarında doğmuştur.[151] Huzâa kabilesinin Benî Müstalik koluna mensup olup Hâris b. Ebî Dırâr'ın kızıdır.[152] Allah Resûlü'yle evlenmeden önce amcasının oğlu Müsâfi' b. Safvân'la evliydi.[153] Müsâfi', Benî Müstalik'le Müslümanlar arasında gerçekleşen Müreysî' Gazvesi'nde hayatını kaybetmiştir. Müslümanların zaferiyle sonuçlanan bu gazvede Benî Müstalik'in lideri Hâris başta olmak üzere pek çok kişi esir alınmıştır. Bu esirler arasında yer alan Cüveyriye, taksim sırasında Sâbit b. Kays'ın (ö. 12/633) payına düşmüştür. Cüveyriye esirlikten kurtulmak için Sâbit'le fidye miktarında anlaştıktan sonra fidyenin temini için Hz. Peygamber'den yardım istemiş, Allah Resûlü de Cüveyriye'nin fidyesini ödemiş ve kendisine evlenme teklifinde bulunmuştur. Evlenme teklifini kabul eden Cüveyriye hicretin beşinci yılında yirmi yaşındayken Hz. Peygamber'le evlenmiştir.[154] Allah Resûlü'yle evliliği altı yıl sürmüş olup çocuğu olmamıştır.[155] Bu evliliğin pek çok olumlu neticesi olmuştur. Nitekim sahâbe, Benî Müstalik kabilesinden paylarına düşen esirleri Hz. Peygamber'le akrabalık bağı kurulduğu için serbest bırakmıştır. Yine bu evlilikle birlikte İslâmiyeti kabul eden Benî Müstalik'le Müslümanlar arasındaki düşmanlık sona ermiştir.[156]

Hz. Cüveyriye'nin, biri *Sahîh-i Buhârî*'de ikisi *Sahîh-i Müslim*'de yer almak üzere Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 7, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 10 rivayeti bulunmaktadır. Kendisinden kardeşinin oğlu Tufeyl, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Ebû Eyyûb Yahyâ b. Mâlik el-Ezdî (ö. 80/699) Ebû Saîd Ubeyd b. es-Sebbâk (ö. 81/700) Küreyb b. Ebî Müslim (ö. 98/716) ve Mücâhid b. Cebr gibi kimseler rivayette bulunmuştur.[157]

Sabah namazı vaktinden kuşluk vaktine kadar oturduğu yerde ibadet etmeye devam eden Hz. Cüveyriye'ye Allah Resûlü, bu kadar süredeki zikirlerin yerine bazı zikirler

---

[150] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 57.
[151] Doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamış olup vefat tarihinden hareketle doğum yılı belirlenmiştir.
[152] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 92.
[153] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1804.
[154] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 92-3, 95; Buhârî, "Itk", 12.
[155] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1804; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 57.
[156] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1805; Savaş, Rıza, "Cüveyriye bint Hâris", *DİA*, VIII, 146.
[157] İbn Hazm *Cevâmiu's-sîre*, s. 287; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 337-40; XLV, 410-3; Zehebî, *Siyer*, II, 261, 263; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 74.

öğretmiştir.[158] Yine Allah Resûlü, Cüveyriye'nin cuma günü nâfile oruç tuttuğunu duyduğunda, kendisine cuma günüyle birlikte bir gün önce veya bir gün sonra oruç tutup tutmayacağını sormuştur. Hz. Cüveyriye "Hayır" cevabını verince Hz. Peygamber, orucunu bozmasını emretmiştir.[159] Hz. Cüveyriye 50 (670) veya 56 (676) yılında 65 yaşındayken Medine'de vefat etmiştir.[160]

IX. SAFİYYE BİNT HUYEY

Safiyye bint Huyey Hz. Peygamber'in dokuzuncu eşidir.[161] 612 yılı civarında doğmuştur.[162] Benî Nadîr kabilesine mensup olup Huyey b. Ahtab'ın kızıdır.[163] Safiyye'nin, "Ümmü Yahyâ" künyesiyle anıldığı nakledilmiştir.[164] Allah Resûlü'yle evlenmeden önce iki evlilik yapmıştır. Bu evliliklerin ilki Sellâm b. Mişkem'le gerçekleşmiştir. Sellâm'dan boşanan Safiyye, ikinci evliliğini Kinâne b. Rebî' ile yapmıştır. Müslümanlar ve Yahudiler arasında vuku bulan Hayber Gazvesi'nde eşi öldürülmüş, Safiyye ise esir alınmış ve esirlerin taksimi sırasında Dıhye b. Halîfe'nin (ö. 50/670) payına düşmüştür.[165] Sahâbe, kavminin önde gelen hanımlarından olması sebebiyle Hz. Peygamber'in Safiyye'yle evlenmesini arzulamıştır. Bunun üzerine Allah Resûlü, Safiyye'nin fidyesini ödemiş ve dilerse ailesine dönebileceğini yahut İslâmiyet'i kabul ederse kendisiyle evlenebileceğini belirtmiştir. Evlilik teklifini kabul eden Safiyye hicretin yedinci yılında 17 yaşındayken Hz. Peygamber'le evlenmiştir.[166] Allah Resûlü'yle evliliği dört yıl sürmüş olup çocuğu olmamıştır.[167]

Akıllı, güzel, hoşgörülü, cömert ve vakarlı oluşuyla ön plana çıkan Hz. Safiyye'nin Medine'ye geldiğinde kulağındaki altın küpesini Hz. Fâtıma'ya hediye etmesi, evini henüz hayattayken infak etmesi, Hz. Ömer'e cumartesi gününü kutsal sayarak Yahudileri ziyaret ettiğini şikayet edip kendisine kötülükte bulunmaya çalışan cariyesini azat ederek kötülüğe

[158] Müslim, "Zikir", 79.
[159] Buhârî, "Savm", 62.
[160] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 95; İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1805.
[161] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 965.
[162] Doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamış olup Hz. Peygamber'le evlendiği yaşından hareketle doğum yılı saptanmıştır.
[163] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 95.
[164] Uraler, "Safiyye", *DİA*, XXXV, 474.
[165] Zehebî, *Siyer*, II, 231.
[166] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 96; Buhârî, "Salât" 12; İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1871; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 212.
[167] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 965.

iyilikle karşılık verip kendisine iftira atana bir daha güvenmeyerek yanından uzaklaştırması ve Hz. Osman'ın (ö. 35/656) evi isyancılar tarafından kuşatıldığında kendisine su ve yiyecek götürmesi gibi pek çok meziyeti nakledilmiştir.[168]

Hz. Safiyye'nin, biri *Sahîhayn*'da yer almak üzere Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 10, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 9 rivayeti bulunmaktadır.[169] Kendisinden de Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin (ö. 94/712), Müslim b. Safvân, Kinâne b. Nebîh ve Yezîd b. Mu'teb gibi kimseler rivayette bulunmuştur.[170]

Hz. Safiyye'nin vedâ haccı sırasında hayız olması Hz. Peygamber'in vedâ tavafının hayızlı kadından düşeceği hükmünü belirtmesine vesile olmuştur.[171] Hz. Peygamber'in vefatından sonra da bu mesele gündeme gelmiştir. Nitekim hacca giden Medineliler İbn Abbâs'a hayızlı kadının vedâ tavafını ifa edip etmeyeceğini sormuş, İbn Abbâs, "Yapması gerekmez" fetvasını verince kendisine itiraz edilmiş ve Zeyd b. Sâbit'in (ö. 45/665) "Vedâ tavafını yapması gerekir" şeklinde fetva verdiğini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Medine'de Ümmü Süleym'in de aralarında bulunduğu bazı kimselere bu soru yöneltilmiştir. Ümmü Süleym, Hz. Safiyye'nin yaşadığı durumla ilgili rivayeti naklederek Hz. Peygamber'in bu konudaki hükmünü açıklamıştır.[172]

Allah Resûlü, mescidde i'tikâftayken Safiyye'yle görüşmüş ve dönmek için yola çıktığında evine kadar kendisine eşlik etmiştir. Yolda iki adamla karşılaşınca onlara yanındaki hanımın Safiyye olduğunu söylemiştir. Onlar "Subhânallah ey Allah'ın Resûlü" deyince Resûlullah (s.a.), "Şeytan insanın vücudundan kanın aktığı gibi akar. Kalbinizde bir şüphe oluşturmasından korktum" buyurmuştur. Böylece Müslümanlara, Hz. Safiyye vesilesiyle kötü zandan kaçınmaları gerektiğini öğretmiştir.[173] Hz. Safiyye, 50 (670) veya 52 (672) yılında 60 yaşlarındayken Medine'de vefat etmiştir.[174]

---

[168] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 102; Zehebî, *Siyer*, II, 237; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 211-2.
[169] İbn Hazm, *Cevâmiu's-sîre*, s. 285; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 429-38.
[170] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 965; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 212.
[171] Buhârî, "Hac", 145.
[172] İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, III, 588.
[173] Buhârî, "İ'tikâf", 7.
[174] Zehebî, *Siyer*, II, 235; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 212. Safiyye'nin 36 yılında vefat ettiğini belirten rivayet, kendisinden hadis işiten Zeynelâbidîn'in doğumu esas alınarak reddedilmiştir. Zehebî, *Siyer*, II, 235.

X. ÜMMÜ HABÎBE

Ümmü Habîbe'nin adı Remle bint Ebî Süfyân'dır. Hz. Peygamber'in onuncu eşidir.[175] İslâmiyet'ten on yedi yıl önce dünyaya gelmiştir.[176] Kureyş kabilesinin Benî Ümeyye koluna mensup olup Ebû Süfyân'ın (ö. 31/651) kızıdır.[177] Remle, Hz. Peygamber'le evlenmeden önce Ubeydullah b. Cahş'la evlenmiş ve Habibe isimli kızı dünyaya gelmiştir. Kızına nispetle "Ümmü Habîbe" künyesiyle anılmış ve isminden daha meşhur hale gelmiştir.[178] Ümmü Habîbe ve eşi İslâmiyet'in ilk yıllarında Müslüman olmuş ve Habeşistan'a hicret etmişlerdir.[179] Ubeydullah'ın, Habeşistan'dayken irtidad ederek Hıristiyanlığı benimsemesi ve Ümmü Habîbe'ye dininden dönmesi için baskı kurması boşanmalarına neden olmuştur.[180] Habeşistan'da kızıyla yalnız kalan Ümmü Habîbe, hicretin altı veya yedinci yılında 36 yaşlarındayken Allah Resûlü'yle evlenmiştir.[181] Hz. Peygamber'le evliliği dört yıl sürmüş olup Allah Resûlü'nden çocuğu dünyaya gelmemiştir.

Allah Resûlü'nü sevmeyi her türlü sevginin üzerinde tutan Ümmü Habîbe, babası Müslüman olmadan önce evini ziyaret ettiğinde mindere oturmak istediğinde kendisine izin vermeyerek, Hz. Peygamber'in üzerine oturduğu mindere necis bir müşrikin oturamayacağını belirtmiştir.[182]

Ümmü Habîbe'nin, Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 65, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 49 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 2'si *Sahîhayn*'da yer alırken, sadece Müslim'in kaydettiği rivayet sayısı 2'dir. Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'den başka Zeyneb bint Cahş'tan hadis rivayet etmiştir.[183] Kendisinden de kardeşleri Anbese b. Ebî Süfyân (ö. 47/667) ve Muâviye b. Ebî Süfyân (ö. 60/680), yeğenleri Ebû Süfyân b. Saîd ve Abdullah b. Utbe, köleleri Ebü'l-Cerrâh ve Sâlim b. Şevvâl başta olmak üzere Zeyneb bint Ebî Seleme,

[175] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1843.
[176] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 140.
[177] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 116.
[178] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 76.
[179] İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 140.
[180] Ubeydullah b. Cahş, Habeşistan'da Hıristiyan olarak vefat etmiştir. İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 77.
[181] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 78; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 141; Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe*, s. 26.
[182] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 79.
[183] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 175.

Safiyye bint Şeybe, Urve b. ez-Zübeyr, Ebû Sâlih es-Semmân, Şüteyr b. Şekel, Ebü'l-Melîh Âmir el-Hüzelî gibi kimseler rivayette bulunmuştur.[184]

Daha çok ibadetlerle ilgili rivayetleri bulunan[185] Ümmü Habîbe, 42 (662) veya 44 (664) yılında 70 yaşındayken Medine'de vefat etmiştir.[186]

XI. MEYMÛNE BİNT HÂRİS

Meymûne bint Hâris'in künyesi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in on birinci eşidir. 590 yılı civarında doğmuştur.[187] Benî Âmir b. Sa'saa kabilesinin Hilâl koluna mensup olup yukarıda belirtildiği gibi Zeyneb bint Huzeyme'nin (ö. 4/625) anne bir kız kardeşidir.[188] Hz. Peygamber, Meymûne ile Zeyneb bint Huzeyme vefat ettikten sonra evlenmiştir. Meymûne, Hz. Peygamber'le evlenmeden önce iki evlilik yapmıştır. Bu evliliklerin ilkini bi'setten önce Mesûd b. Amr es-Sakafî'yle yapmıştır. Mesûd'dan boşanan Meymûne, ikinci evliliğini Ebû Rühm b. Abdüluzzâ'yla gerçekleştirmiştir. Kocasının ölümü üzerine hicretin yedinci yılında 36 yaşındayken Hz. Peygamber'le evlenmiştir.[189] Allah Resûlü'yle evliliği dört yıl sürmüş olup Ondan (s.a.) çocuğu olmamıştır.[190]

Allah Resûlü'yle evlenerek büyük bir şerefe nâil olan Hz. Meymûne'nin annesi Hind bint Avf, İslâm Tarihi'nde oldukça önemli bir yere sahiptir. Nitekim Hind'in dokuz kızının tamamı Müslüman olmuş ve İslâm'ın önde gelen isimleriyle evlenmiştir. Bu seçkin hanımlardan biri olan Ümmü'l-Fazl el-Kübrâ Lübâbe bint Hâris, Hz. Peygamber'in amcası Abbâs b. Abdülmuttalib'le (ö. 32/653) evlenmiş ve Abdullah b. Abbâs'ı dünyaya getirmiştir.[191] Müksirûn sahâbe arasında yer alan İbn Abbâs, teyzesi Meymûne vesilesiyle bazen Hz.

---

[184] İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l*-gâbe, VII, 116; Zehebî, *Siyer*, II, 219; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 142; Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe*, s. 107-16. Uraler'in çalışmasında doğrudan Hz. Peygamber'den nakledilen hadislerin sayısı 57 olarak tespit edilmiştir. Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe*, s. 51-2.

[185] Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe*, s. 117.

[186] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 80; İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1929; Zehebî, *Siyer*, II, 222; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 142; Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe*, s. 41.

[187] Bu tarih ilk evliliğini câhiliye döneminde yapması ve Hz. Peygamber'le evlendiğinde otuz altı yaşında olması bilgisinden hareketle belirlenmiştir. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 570; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 104.

[188] İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1915.

[189] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 570

[190] İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 968.

[191] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 109; İbn Abdilber, *İstîâb*, IV, 1915; Şenel, Abdülkadir, "Ümmü'l-Fazl", *DİA*, XLII, 317-8.

Peygamber'in evinde gecelemiş ve Allah Resûlü'nü daha yakından tanıma fırsatı elde etmiştir.[192]

Hz. Âişe tarafından "Allah'tan en çok korkanımız ve akrabalık bağını en fazla gözetenimiz" şeklinde nitelendirilen Hz. Meymûne,[193] Hz. Peygamber'in eşleri arasında Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den sonra en çok hadis rivayeti bulunan hanımdır. Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 76, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 61 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 7'si *Sahîhayn*'da yer alırken sadece Buhârî'nin kaydettiği rivayet sayısı 1, Müslim'in ise 5'tir. Kendisinden de yeğenleri Abdurrahman b. Sâib, Ubeyd b. es-Sebbâk, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Şeddâd b. Hâd (ö. 82/701) ve Yezîd b. Esam (ö. 103/721) başta olmak üzere azâtlıları Küreyb b. Ebî Müslim, Atâ b. Yesâr (ö. 103/721) ve Süleymân b. Yesâr (ö. 107/725) gibi pek çok kimse hadis rivayet etmiştir.[194]

Allah Resûlü'nün son hanımı Hz. Meymûne, 51 (671) yılında 81 yaşlarındayken Mekke ile Medine arasındaki Serif mevkiinde veya Mekke'de vefat etmiştir.[195]

Yukarıda ana hatlarıyla hayatları ele alınan Hz. Peygamber'in hanımlarının birbirinden farklı özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'le geçirdikleri süre, vefat tarihleri ve ilmî kişilikleri hadis rivayetlerinde etkili olmuştur. Hz. Peygamber'in hanımları arasında en son vefat eden Ümmü Seleme, diğer hanımlara göre daha fazla hadis rivayet etmiştir. Aynı zamanda Ümmü Seleme'nin Hz. Âişe gibi ilmî kişiliğiyle ön plana çıkması sahâbe ve tâbiînden pek çok râvinin kendisinden hadis nakletmesinde etkili olmuştur. Diğer hanımların Hz. Peygamber'le geçirdikleri sürenin az olması veya vefat tarihlerinin Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'ye göre nispeten daha erken olması rivayetlerinin az nakledilmesine neden olduğu söylenebilir. Müminlerin annelerinin, ilmi kişiliği de râvilerin onlara başvurmasında etkili olmuştur. Nitekim Ümmü Seleme ve Hz. Hafsa'nın hafız olması, aşağıdaki bölümde görüleceği üzere Hz. Peygamber'in kıraatinin onlara sorulmasını sağlamıştır.

[192] Buhârî, "Vudû", 5.
[193] İbn Sa'd, *Tabakât,* VIII, 110.
[194] Zehebî, *Siyer*, II, 239, 245; Kandemir, "Meymûne", *DİA,* XXIX, 507; Karakaş, *Hazreti Meymûne*, s. 30.
[195] Serif veya Mekke'de vefat ettiği belirtilen Meymûne, Serif'te defnedilmiştir. İbn Hacer, *İsâbe,* VIII, 323-4.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜMMEHÂTÜ'L-MÜ'MİNÎN'İN HADİS RİVAYETİ

Hz. Peygamber'in hanımları sünneti aktarmakta önemli bir görev üstlenmiş ve bu görevi başarıyla yerine getirmişlerdir. Diğer sahâbîlerde olduğu gibi sünneti sonraki nesillere çeşitli vesilelerle nakletmişlerdir. Müslümanlar, Resûlullah'ın (s.a.) en sevdiği amel, en çok yaptığı dua, gece namazı ve kıraati gibi Hz. Peygamber'i daha fazla tanımaya yönelik çeşitli soruları onlara sorarak öğrenmişlerdir. Bunun yanı sıra ibadetler ve gündelik yaşamla ilgili zihinlerine takılan soruları da onlara yöneltmişlerdir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in hanımları tarafından nakledilen hadislerin daha çok hayatın içinden doğal bir saikle ve ihtiyaç sebebiyle rivayet edildiği anlaşılmaktadır. Ümmühâtü'l-mü'minîn'den hadis rivayeti bulunan Sevde bint Zem'a, Hafsa bint Ömer, Ümmü Seleme, Zeyneb bint Cahş, Cüveyriye bint Hâris, Safiyye bint Huyey, Ümmü Habîbe ve Meymûne bint Hâris'in Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan rivayetleri çeşitli açılardan incelenerek en çok rivayeti bulunan hanımdan başlanarak sıralanacaktır. Hz. Peygamber hayattayken vefat eden Hz. Hatice ve Zeyneb bint Huzeyme'nin hadis rivayeti bulunmadığı için bu bölümde onlar yer almamışlardır. Müksirûn sahâbîlerden Hz. Âişe'nin hadis rivayeti ise tezin süre sınırlılığı sebebiyle incelenmemiştir.

I. ÜMMÜ SELEME'NİN HADİS RİVAYETİ

Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde Ümmü Seleme'den nakledilen rivayet sayısı 378'dir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise "Ümmü Seleme'den Nakledilen Hadisler" başlığı altında 280 rivayet kaydedilmiştir. Bu rivayetlerin 7'si Ümmü Seleme'den değil başka râviler tarafından nakledilmiştir. Yine bir rivayet de tahkiki yapılan yazmada bulunmadığından yalnızca hadis numarası kullanılmıştır.[196] Böylece "Ümmü Seleme" ismi altında nakledilen hadis sayısı 272 olmaktadır. Hz. Peygamber'in hanımları arasında Hz. Âişe'den sonra en çok hadisi bulunan ve Medine dışına çıktığı bilinmeyen Ümmü Seleme'den[197] hadis nakleden râviler, kullandıkları sigalar, nakledilen rivayetlerin konu dağılımı ve hadislerin nakledilme nedeni tetkik edilecektir.

A. ÜMMÜ SELEME'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLER

Mizzî'nin *Tehzîb*'inde Ümmü Seleme'den 83 râvinin nakilde bulunduğu kaydedilmiştir. Bu râvilerin aynı eserdeki biyografik bilgileri incelendiğinde 9'unun sahâbî,

[196] Hadisler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 100-1, 154, 180, 230, 255, 266.
[197] Akgün, Hüseyin, *Hadis Rivâyet Coğrafyası (Hicri İlk 150 Yıl)*, İstanbul: İFAV, 2019, s. 53.

68'nin tâbiîn, 5'inin Ümmü Seleme'den mürsel olarak nakilde bulunduğu ve 1'i hakkında ismi dışında herhangi bir bilgi bulunmadığı tespit edilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise Ümmü Seleme'den 80 râvinin hadis naklettiği tespit edilmiştir. Bu iki eserde kaydedilen râviler karşılaştırıldığında birbirinden farklı kimselerin bulunduğu ve Ümmü Seleme'den toplamda 100 râvinin rivayette bulunduğu tespit edilmiştir.

1. Sahâbî Râvileri

Ümmü Seleme'den hadis nakleden sahâbîler arasında akrabaları yoğunluktadır. Kızı Zeyneb bint Ebî Seleme, oğlu Ömer b. Ebî Seleme (ö. 83/702), kardeşi Âmir b. Ebî Ümeyye, kız kardeşinin oğlu Abdullah b. Zem'a (ö. 35/656) ve azat ettiği kölesi Sefîne başta olmak üzere Üsâme b. Zeyd (ö. 54/674), Abdullah b. Abbâs, Vâsile b. Eskâ' (ö. 85/704) ve Safiyye bint Şeybe kendisinden hadis nakletmişlerdir.[198]

2. Tâbiî Râvileri

Ümmü Seleme'den 68 tâbiî hadis nakletmiştir. Onları akraba, azat edilmiş köle, kadın, muhadram,[199] ve diğer râviler diye tasnif etmek mümkündür. Akraba râvileri arasında erkek kardeşinin oğlu Mus'ab b. Abdullah ve kız kardeşinin oğlu Abdullah b. Abdurrahman yer almaktadır.[200] Ümmü Seleme'den hadis nakleden azat ettiği köleler, Nâim b. Ecyel (ö. 80/699), Abdullah b. Râfi', Ömer b. Sefîne, Nebhân el-Mahzûmî, Zekvân veya Zâzân isimli Ebû Sâlih, Ebû Kesîr ve Nâfi'dir.[201] Muhadram olan râvileri ise Kûfeli Mesrûk b. el-Ecda' (ö. 63/683), el-Esved b. Yezîd b. Kays en-Nehâî (ö. 75/694), Kûfeli Şakîk b. Seleme (ö. 82/701) ve yine Kûfeli Ebû Osman en-Nehdî'dir (ö. 95/713).[202]

Abdullah b. Ömer'in hanımı Safiyye bint Ebî Ubeyd, Kûfeli olduğu belirtilen ve sahâbî olup olmadığı konusunda ihtilaf bulunan Cesara bint Decâce el-Âmiriyye, Ümmü Seleme'nin azat ettiği köle olan Hayre, Hafsa bint Abdurrahman, Hukeyme bint Ümeyye, Rümeysa bint el-

---

[198] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 317-8.

[199] Cahiliye zamanında ve İslâm döneminde yaşadığı halde Hz. Peygamber'i Müslüman olarak göremeyen kimselere muhadramûn denir. Efendioğlu, Mehmet, "Muhadramûn", *DİA*, XXX, 393-4.

[200] Mizzî, *Tehzîb*, XXVIII, 33-4; XV, 197.

[201] Râvilerin biyografileri için bk. Mizzî, *Tehzîb*, XIV, 485; XXIX, 223, 267, 298, 311; XXXIV, 446; XXXIII, 420.

[202] Râvilerin biyografik bilgileri için bk. Mizzî, *Tehzîb*, III, 233; XII, 548; XVII, 424; XXVII, 451. Mesrûk b. el-Ecda'ın muhadram olduğu bilgisi İbn Hacer tarafından kaydedilmiştir. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb* (nşr. İbrahim ez-Zeybek – Âdil Mürşid), I-IV, Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 1443/2022, I, 173-4.

Hâris, Selma el-Bekriyye, Fâtıma bint el-Münzir, Kebşe bint Ebî Meryem, Ümmü Büsse el-Ezdiyye, Hind bint el-Hâris, ismi Âmine olarak kaydedilen Ümmü Harâm, Kûfeli Ümmü Mûsa, Hümeyde, Ümmü Seleme'den hadis nakleden kadın râvilerdir.[203] Mizzî'nin Ümmü Seleme'den hadis nakleden râviler arasında zikrettiği Temlik el-Hârifiyye[204] adlı kadın râvi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Ümmü Seleme'nin diğer râvileri kendi içerisinde şehirlerine göre ve azat edilen köleler şeklinde gruplandırılabilir. Medineli tâbiîn râviler, Abdurrahman b. el-Hâris (ö. 43/663), Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris (ö. 94/713), Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf (ö. 94/713), Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/712), Urve b. ez-Zübeyr (ö. 94/713), Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe (ö. 98/716), Nâfi' b. Cübeyr (ö. 99/717), İkrime b. Abdurrahman b. el-Hâris (ö. 103/721), Humeyd b. Abdurrahman b. Avf (ö. 105/723), Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733),[205] Osman b. Abdullah b. Mevheb (ö. 116/734) ve Abdullah b. Vehb b. Zem'a'dır. Mekkeli olanlar, Miksem b. Becere (ö. 101/719),[206] Mücâhid b. Cebr, Süleyman b. Bâbeyh, Ya'lâ b. Memlek, Abdullah b. Ebî Müleyke, Ubeyd b. Umeyr el-Leysî, Safiyye bint Şeybe'nin kardeşi Abdurrahman b. Şeybe ve Mekke muhaddisi Atâ b. Ebî Rebâh'dır (ö. 114/732). Kûfeli olanlar, Ubeydullah İbnü'l-Kıbtıyye, Yahyâ b. el-Cezzâr, Âmir b. Şerâhîl (ö. 104/722) ile Kûfe'ye gidip orada vefat eden ve Hz. Meymûne'nin yeğeni olan Abdullah b. Şeddâd'tır (ö. 82/701). Basralı olanlar, Ebû'l-Mütevekkil en-Nâcî (ö. 98/716), Ebû Miclez Lâhık b. Humeyd (ö. 106/724), Dabbe b. Mihsan, Ebû Abdullah el-Cedelî ile aslen Medineli olup babası Hâris'in Basra'ya yerleşmesi sebebiyle Basra'ya giden ve orada vali seçilen Abdullah b. el-Hâris'dir (ö. 84/703). Şamlı olanlar, Şehr b. Havşeb (ö. 112/730) ve Abdülmelik b. Mervân'ın Dımaşk'a yerleşmesinden sonra onun daveti üzerine Dımaşk'a giden Kabîsa b. Züeyb'dir (ö. 86/705). Mervli tâbiîn râvisi Abdullah b. Büreyde'dir (ö. 105/723).[207]

Azat edilen köle râviler ise şunlardır: Amr b. el-Âs tarafından azat edilen Ebû Kays Abdurrahman b. Sâbit (ö. 54/673), Hz. Meymûne'nin azat ettiği köle Atâ b. Yesâr (ö. 103/721)

---

[203] Râvilerin biyografileri için bk. Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 143, 153, 157, 166, 176, 196, 212, 265, 291, 305, 320, 343; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 670.

[204] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 319.

[205] Ümmü Seleme ve Hz. Âişe'den naklettiği rivayetlerin mürsel olduğu belirtilmiştir.

[206] Ümmü Seleme, Hz. Âişe ve Hz. Meymûne'den hadis nakletmiş ancak İbn Hacer, onlardan semaı olmadığını belirtmiştir.

[207] Ümmü Seleme'den naklettiği hadisleri annesinden işittiği belirtilmiştir. Mizzî, *Tehzîb*, XIV, 329. Abdullah b. Büreyde, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Ümmü Seleme'den naklettiği hadisi annesinden işitmiştir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 291.

ile Süleyman b. Yesâr (ö. 107/725), Talha b. Ubeydullah'ın (ö. 36/656) azat ettiği köle Abdullah b. Ferrûh, Abdullah b. Abbâs'ın azat ettiği köle Küreyb b. Ebî Müslim, Cüveyriye bint Ahmes'in azat ettiği köle Ebû Sâlih es-Semmân, Abdullah b. Ömer'in azat ettiği köle Nâfi' b. Hürmüz (ö. 117/735). Ümmü Seleme'den hadis nakleden Vehb Mevlâ Ebî Ahmed ve Sevâ' el-Huzâî adlı râviler hakkında ise detaylı bilgi bulunmamaktadır.

Ümmü Seleme'den hadis nakleden râviler arasında zikredilen ancak ondan hadis işitmediği belirtilen râviler de vardır. Abdullah b. Ebî Seleme el-Mâcişûn (ö. 106/724), Saîd b. Ebî Saîd el-Makbürî (ö. 125/743), Basralı er-Rabî' b. Enes el-Bekrî (ö. 140/757), Kûfeli Habîb b. Ebî Sâbit ve Abdülmelik b. Ebî Bekir b. Abdurrahman adlı râvilerin Ümmü Seleme'den naklettiği rivayetler mürseldir.[208]

Bununla birlikte Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer aldığı halde Ümmü Seleme'nin *Tehzîb*'teki râvileri arasında zikredilmeyen râviler de vardır. Bu râvilerin sayısı 17'dir. 4'ü kadın râvi olup kaynaklarda kimlikleriyle ilgili detaylı bilgi bulunmamaktadır. Mezkûr kadın râviler, Ümmü Seleme'den nakledilen hadislerin isnâdında Abdullah b. Büreyde'nin annesi, Huneyde el-Huzâî'nin annesi, Muhammed b. Kays'ın annesi ve Ümmü Müsâvir el-Himyeriyye şeklinde künyeleriyle kaydedilmiştir.[209] Ümmü Seleme'nin erkek râvileri arasında ise azat ettiği kölesi es-Sâib'in yanı sıra Hz. Âişe'nin süt kardeşi Avf b. el-Hâris ile azat ettiği kölesi Zekvân Ebû Amr ve muhadramûndan olan Rib'i b. Hırâş bulunmaktadır. Diğer râvilerin isimleri Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin (ö. 94/712), Mısırlı Ebû İmrân Eslem et-Tucîbî, Kûfeli el-Ma'rûr b. Suveyd, Ebû İyâz künyesiyle tanınan Kays b. Sa'lebe, el-Muttalib b. Abdullah el-Mahzûmî, Abdülaziz b. bint Ümmi Seleme ve Ebû Atıyye et-Tufâvî şeklindedir.[210] İbn Abbâs'ın azat ettiği köle İkrime el-Berberî (ö. 105/723) ve Hasan el-Basrî'nin Ümmü Seleme'den naklettiği rivayetlerin mürsel olduğu belirtilmiştir.[211]

Böylelikle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ve Mizzî'nin *Tehzîb*'inde Ümmü Seleme'den 79 erkek ve 21 kadın olmak üzere toplam 100 râvinin hadis naklettiği söylenebilir. İsmi veya biyografik bilgisi bilinen bu râvilerin yanı sıra Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde müphem kaydedilen 5 râvi daha bulunmaktadır. Bu ravilerden 2'si kadındır. "Bir kadın" olarak

[208] Mizzî, *Tehzîb*, V, 360; IX, 11; XV, 56; XVIII, 289; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 236.
[209] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 117, 143, 250, 291.
[210] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 134, 164, 171, 198-9, 204, 216, 219, 264, 272, 276-7, 311.
[211] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 213, 324 (muhakkik notu).

isnâdda kaydedilen râvi sahâbî olup Ümmü Seleme'nin yanındayken Hz. Peygamber'in içeri girdiğini ve insanlar arasında kötülük yayılıp bundan alıkoyan kimse olmadığında Allah'ın azabını göndereceğini söylemiştir.[212] "Onlardan bir kadın" şeklinde kaydedilen diğer kadın râvi ise tâbiînden olup Ümmü Seleme'ye nebîzi sormuştur.[213] Müphem olan erkek râvilerden biri sahâbîdir. Ümmü Seleme'nin bazı çocuklarından şeklinde kaydedilen bu râvi Hz. Peygamber'in seccade üzerine namaz kıldığını nakletmiştir.[214] Diğer râviler ise Ümmü Seleme'nin azat ettiği bir köle,[215] Medineli bir şeyh[216] ve Ebû Halil'in arkadaşı[217] şeklinde kaydedilmiştir.

B. ÜMMÜ SELEME'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLERİN KULLANDIĞI SİGALAR

Sahâbîler, Hz. Peygamber'den duyduklarını ve gördüklerini kaynağını belirterek tâbiîne, onlar da aynı şekilde sonraki tabakalara nakletmiş ve bu nesiller boyu böyle devam etmiştir. Sahâbîlerden itibaren hadislerin nasıl alınıp nakledildiğini gösteren öğrenim ve öğretim yolları geliştirilmiştir. Hadis ilminde tahammül ve edâ terimleriyle açıklanan ve rivayetin keyfiyetini ortaya koyan bu metotla hadislerin aslına uygun bir şekilde aktarılması temin edilmiştir. Bir hadisi belli esaslara uyarak öğrenmeye "tahammül", onu ezberden veya bir kitaptan usûlüne uygun olarak rivayet etmeye "edâ" denilmektedir. Hadisi rivayet eden kimse onu hocasından nasıl aldığını çeşitli kelimelerle ortaya koymaktadır. Bu kelimeler, edâ sigaları veya edâ lafızları şeklinde anılmakta olup hadisin hocadan hangi yolla alındığını göstermektedir. Haddesenâ (حدثنا), ahberenâ (أخبرنا), enbeenâ (أنبأنا), nebbeenâ (نبأنا) ve vecedtü (وجدت) gibi lafızlar hadis rivayetinde kullanılan belli başlı edâ sigalarıdır.[218] Bu sigalar hadis rivayetinin sistemleşmesiyle birlikte Hadis ilminde ıstılâhî anlam kazanmıştır. Sistemli hadis rivayetinin görülmediği hicrî birinci asırda ise edâ sigaları özel anlam ifade etmemekte, sigalar birbirinin yerine aynı anlamda kullanılabilmekteydi.[219]

---

[212] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 148.
[213] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 272-3 (عن امرأة منهم أنها سألت أم سلمة).
[214] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 203 (عن بعض ولد أم سلمة عن أم سلمة).
[215] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 140, 221, 296-7, 318 (عن مولى لأم سلمة عن أم سلمة).
[216] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 158 (حدثني شيخ من أهل المدينة عن أم سلمة)
[217] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 286-7 (عن أبي الخليل، عن صاحب له عن أم سلمة)
[218] Yücel, Ahmet, *Hadis Istılahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul: İFAV, 2020, s. 87-107; Uğur, Mücteba, "Edâ", *DİA*, X, 388-9.
[219] Yücel, *Hadis Istılahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, s. 88.

Ümmü Seleme'nin 272 rivayeti sahâbe veya tâbiîn tarafından çeşitli sigalarla nakledilmiştir. Bu dönemde kullanılan ve henüz özel anlam taşımadığı belirtilen bu sigaların tespitine ihtiyaç duyulma nedeni akla gelebilir. Burada siga tespitiyle Ümmü Seleme'den nakledilen hadislerde kullanılan sigaların rivayetin zikredilme sebebine işaret edip etmediği araştırılmıştır.

Sahâbe veya tâbiîn Ümmü Seleme'nin hadislerini "an (عن), semâ (سماع), kâle (قال), tahdîs (تحديث), ihbâr (إخبار), soruya ve fiile delalet eden sigalarla nakletmiştir.[220] Ümmü Seleme ile sahâbî veya Ümmü Seleme'yle tâbiîn arasında "an" sigası oldukça yoğun kullanılmıştır. "An" sigasıyla nakledilen hadislerde herhangi bir sebeb-i îrâda rastlanmazken rivayetlerin nakledilme sebeplerine işaret eden ve râvinin fiilini belirten sigalar "an" sigasından sonra en çok kullanılan aktarım kalıbıdır. Yine rivayet sebeplerinin en önde geleni olan soru sorarak hadis öğrenme "seele (سأل) ve türevleri" 11 rivayette kullanılmıştır. Ayrıca râvinin fiiline işaret eden kullanımlarda fiil zikredildikten sonra rivayetin nakledilme nedeninin soru olduğu tespit edilmiştir. Söz gelimi fiile işaret eden "dehaltu (دخلت)" kalıbı kullanıldıktan sonra "seeltü

---

[220] Bu sigaların anlamı şudur: Semi'tü / سمعت (işittim), haddesenî / حدثني (bana rivayet etti) veya haddesenâ / حدثنا (bize rivayet etti), kâle / قال (söyledi), ahberanî / أخبرني veya ahberenâ / أخبرنا (bize haber verdi), an / عن (falandan). Yücel, *Hadis Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2018, s. 89-93. Söz konusu sigaların isnâddaki kullanımı şu şekildedir:

زينب بنت أبي سلمة، عن أم سلمة، زوج النبي صلى الله عليه وسلم قالت: قبل رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو صائم.

Zeyneb bint Ebî Seleme, Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Seleme'den "Resûlullah oruçluyken hanımlarını öperdi" hadisini nakletmiştir.

شهر، قال: سمعت أم سلمة، تحدث أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يكثر في دعائه أن يقول: اللهم مقلب القلوب، ثبت قلبي على دينك.

Şehr b. Havşeb, Ümmü Seleme'nin şöyle dediğini işittim: "Resûlullah (s.a), 'Ey kalpleri çeviren Allah'ım, kalbimi dinin üzere sabit kıl' duasını çokça söylerdi" demiştir.

أن أم سلمة، قالت: قال أبو سلمة: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا أصاب أحدكم مصيبة، فليقل: إنا لله وإنا إليه راجعون، عندك أحتسب مصيبتي فأجرني فيها.

Ümmü Seleme şöyle demiştir: "Ebû Seleme, Resûlullah'ın (s.a) 'Her kim sıkıntıya düşerse, Biz Allah'tan geldik, Allah'a döneceğiz. Allah'ım, başıma gelen musibetin ecrini ver ve bana bundan daha hayırlısını lutfet desin' şeklinde buyurduğunu nakletmiştir."

عبد الله بن رافع، مولى أم سلمة قال حدثتنا أم سلمة، قالت: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: إذا حضرت الصلاة، وحضر العشاء، فابدءوا بالعشاء.

Ümmü Seleme'nin azat ettiği köle Abdullah b. Râfi', Ümmü Seleme bize şöyle rivayet etti: "Resûlullah (s.a), 'Akşam yemeği hazır olup, bu sırada namaz vakti girerse ilk önce akşam yemeğine başlayın' buyurmuştur."

هند ابنة الحارث القرشية، أن أم سلمة، زوج النبي صلى الله عليه وسلم أخبرتها أن النساء في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم كن إذا سلم من الصلاة المكتوبة قمن، وثبت رسول الله صلى الله عليه وسلم، وثبت من صلى من الرجال ما شاء الله، فإذا قام رسول الله صلى الله عليه وسلم، قام الرجال.

Hind bint el-Hâris, Ümmü Seleme'nin kendisine şöyle haber verdiğini söylemiştir: "Allah Resûlü'nün zamanında mescitte farz namazı kılındıktan sonra önce kadınlar kalkıp gider, Allah Resûlü ile sahâbîler ise kadınların gitmesini beklerlerdi. Hz. Peygamber kalkınca sahâbîler de kalkıp giderdi."

عن يعلى بن مملك قال: سألت أم سلمة عن صلاة رسول الله صلى الله عليه وسلم بالليل، وقراءته

Ya'lâ b. Memlek, "Allah Resûlü'nün gece namazını ve kıraatini Ümmü Seleme'ye sordum" demiştir.

أبو عبد الله الجدلي، قال: دخلت على أم سلمة، فقالت لي: أيسب رسول الله صلى الله عليه وسلم فيكم؟ قلت: معاذ الله، أو سبحان الله، أو كلمة نحوها، قالت: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من سب عليا، فقد سبني.

Ebû Abdullah el-Cedelî, Ümmü Seleme'nin yanına gittiğimde bana "Sizin aranızda Allah Resûlü'ne hakaret mi ediliyor?" diye sordu. Ben şaşkınlıkla Allah'a sığınırım veya Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir veya benzer bir ifade kullandım. O da "Allah Resûlü'nün 'Ali'ye hakaret eden bana hakaret etmiş olur' buyurduğunu işittim" dedi.

(سألت)" sigası da kullanılmıştır. Yani Ümmü Seleme'nin yanına daha çok soru sormak için gidildiği anlaşılmıştır. Yine "semâ" sigası ile "seele" kalıbı aynı sayıda nakledilirken kâle ve türevleri 10 rivayette kaydedilmiştir. Hadis tarihi açısından isnâdın sonlarına doğru yoğun olarak karşılaşılan tahdîs ve ihbâr sigaları ise Ümmü Seleme'den hadis işiten râvilerin en az kullandığı sigalardır.

Ümmü Seleme'den nakledilen rivayetlerin 51'inde rivayetin sebebine yer verilmiştir. "Seele" çatısı altında işaret edilen 11 rivayette "süilet (سئلت), seelet (سألت) ve seeltü (سألت)"[221] gibi tekil kullanımlar kaydedilmiştir. "Kultü (قلت)"[222] sigası ise yalnızca iki rivayette ve soru sorma anlamında istimal edilmiştir. Râvinin fiiline işaret eden kalıplar ise 38 rivayette tespit edilmiştir. "Dehale (دخل), dehaltü (دخلت), dehalnâ (دخلنا), bease (بعث), beasû (بعثوا), ersele (أرسل), a'tekat (أعتقت), raet (رأت)"[223] gibi bir fiile işaret eden ifadeler Ümmü Seleme'nin râvileri tarafından en yoğun kalıp olarak kullanılmıştır. Ümmü Seleme'nin sahâbî ve Ümmü Seleme'nin tâbiîn arasındaki bilgi alışverişine işaret eden sigaların çeşitlilik göstermesi, hicrî birinci asır hadis rivayetinin karakteristik yapısıyla ilgilidir. Siga değişimlerinin fazlalığı mezkûr dönemde lafızlarda bir standartlaşma olmadığının göstergesidir. Bu şekilde birbirinden farklı çeşitli sigalar kullanılsa da lafızlar arasında herhangi bir anlam farkı olmadığı belirtilmelidir.[224]

Ümmü Seleme tarafından rivayet edilen hadislerin sahâbe veya tâbiîn tarafından hangi sigalarla nakledildiği, bu sigaların kullanıldığı rivayet sayısı ve kullanılan sigada rivayetin nakledilme nedenine yer verilip verilmediği aşağıdaki tabloda sunulmuş olup aynı kökten türetilen kullanımlar bir çatı altında toplanmıştır.

[221] Bu lafızların anlamı şudur: süilet: soruldu, seelet: sordu, seeltü: sordum.

[222] Kultü, söyledim anlamına gelmektedir.

[223] Bu lafızların anlamı şudur: Dehale: yanına girdi, dehaltü: yanına girdim, dehalnâ: yanına girdik: bease: gönderdi, beasû: gönderdiler, ersele: gönderdi, a'tekat: azat etti, raet: gördü.

[224] Yücel, *Hadis Usûlü*, s. 89. Siga değişimlerinin râvi tasarrufları bağlamındaki değerlendirmesi için bk. Topgül, *İsnâdı* Okumak, 91-8.

Siga Çeşidi	Kullanıldığı Rivayet Sayısı	Açıklama
An (عن)	183	Bu sigayla nakledilen hadislerde rivayetin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
Bir fiile delalet eden ifadeler	41	Bir fiile delalet eden ifadelerin kullanıldığı 41 rivayetin 38'inde rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.
Soru ifadesi	11	Rivayetin nakledilmesini sağlayan soru sorarak hadis öğrenme, rivayet sebeplerinin zikredildiği en önde gelen kullanımdır.
Semâ (سماع)	11	Bu sigayla nakledilen hadislerde rivayetin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
Kâle (قال)	10	Kâle ifadesinin kullanıldığı 10 rivayetin 2'sinde rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.
Tahdîs (تحديث)	9	Bu sigayla nakledilen hadislerde rivayetin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
İhbâr (إخبار)	7	Bu sigayla nakledilen hadislerde rivayetin işitilme nedenine yer verilmemiştir.

Bu sigaların rivayetin nakledilme nedeniyle ilişkisinin yanı sıra sigayı kullanan râvinin niteliği ile de ilgisi kurulabilir. Ümmü Seleme'nin râvileri kısmında görüldüğü üzere Ümmü Seleme'nin rivayetleri daha çok erkek râviler tarafından nakledilmiştir. Kadın râvilerin sayısı ve naklettikleri hadis sayısı erkek râvilere oranla daha az olup Ümmü Seleme'den tek hadis naklederek isimlerinin ve hayat hikâyelerinden bir kesitin tarihe geçmesini sağlayan hanımların[225] rivayetlerinde Ümmü Seleme'ye soru sorulduğu gözlenmiştir. Söz gelimi Ümmü Büsse adlı râvi, sadece Ümmü Seleme'den hadis rivayet etmiş[226] ve bu hadisi hacca gittiğinde Ümmü Seleme'nin yanına gidip Semure b. Cündeb'in (ö. 60/680) kadınların hayız günlerinde kılmadıkları namazları kaza etmeleri gerektiği şeklindeki fetvasının sıhhatini sorarak öğrenmiştir.[227] Bu vesileyle Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in eşlerinden nifaslı olanların kırk gün boyunca namaz kılmadıkları halde kaza etmediklerini söylemiştir.[228] Ümmü Seleme'nin akraba râvileri veya azat ettiği köleler ise naklettikleri rivayetleri "an" sigasıyla aktararak hadisi

[225] Şahyar, *Seyahat ve Rivayetleriyle Hanım Sahâbîler*, s. 30.

[226] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 305.

[227] Semure b. Cündeb'in bu şekilde fetva vermesi, kendisine Hz. Peygamber'in hayızlı kadının namazlarını kaza etmediğine dair hadisinin ulaşmamış olmasıyla açıklanmıştır. Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî, *Avnü'l-ma'bûd alâ Şerhi Süneni Ebî Dâvûd* (nşr. Ebû Abdullah en-Nu'mânî), I-II, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426/2005, I, 187.

[228] Ebû Dâvûd, "Tahâret", 117. Bu rivayet, Medine döneminde cariyesi Mâriye (ö. 16/637) dışında Hz. Peygamber'in diğer eşlerinden çocukları dünyaya gelmediğinden eleştirilmiştir. Ümmü Büsse'nin Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilen rivayetlerinde Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in eşleri yerine Hz. Peygamber Dönemi'nde kadınların nifas süresinin 40 gün olduğunu belirtmiştir. İbnü'l-Kattân, Alî b. Muhammed b. Abdilmelik el-Kutâmî el-Fâsî, *Beyânü'l-vehm ve'l-îhâmi fi kitâbi'l-Ahkâm* (nşr. Hüseyin Âyt Saîd), I-VI, Riyad: Daru't-Taybe, 1418/1997, III, 328-9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 186.

işitme keyfiyetlerini söyleme ihtiyacı hissetmemişlerdir. Çünkü sünnet onların hayat tarzı olduğu için hadisi naklederken özel bir sebep gerekmemiş, hayatın akışı içinde Hz. Peygamber çokça anlatılmıştır.

C. RİVAYETLERİN KONU DAĞILIMI

Ümmü Seleme'nin hadisleri daha çok ibadet, temizlik, gayb ve ahkâm konularıyla ilgilidir. Bu konular arasında da en çok ibadetlerle ilgili hadisler nakledilmiştir. Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in vitir ve gece namazı, hasır üzerinde namaz kılması ve akşam yemeği hazırsa namazını yemekten sonra kılması gibi namazla ilgili 15 hadis nakletmiştir.[229] Oruçla ilgili Hz. Peygamber'in cünüp olarak sabahladığı halde orucuna devam etmesi, oruçluyken hanımını öpmesi ve Şâban Ayı'nda oruç tutması gibi konularda 5 hadis nakletmiştir.[230] Hac ibadetiyle ilgili ise Ümmü Seleme, kadının cihadının hac olduğu ve hacla birlikte umre yapılabileceği gibi konularda 4 rivayet nakletmiştir.[231] Yine sadaka vermek ve infakta bulunmakla ilgili 4 rivayet nakletmiştir.[232]

Ümmü Seleme, dua etmekle ilgili Allah Resûlü'nden 5 rivayet aktarmıştır. Bu rivayetlerin 4'ünde Resûlullah'ın (s.a.) onun evindeyken en çok "Ey kalpleri çeviren (Allah), kalbimi dinin üzere sabit kıl", sabah namazından sonra "Allah'ım, senden faydalı bir ilim, makbûl bir amel ve temiz rızık dilerim" ve evden çıkarken "Bismillah, Allah'a güvenip dayandım. Allah'ım ayağımızın kaymasından, sapmaktan, haksızlık yapmaktan, haksızlığa uğramaktan, cahillik etmekten ve bize cahillik edilmesinden sana sığınırım" şeklinde dua ettiğini söylemiştir. Başka bir rivayette de "Allah'ım, beni bağışla, bana merhamet et ve beni dosdoğru yola ilet!" şeklindeki duayı aktarmıştır. Diğer rivayette ise Hz. Peygamber'in "Hastanın ya da ölenin yanında bulunduğunuzda hayır söyleyiniz. Çünkü melekler söylediklerinize âmin derler" buyurduğunu haber vermiştir.[233]

[229] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 170, 203, 211, 251.
[230] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 135, 214, 289.
[231] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 139, 171-2.
[232] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 122-3, 291.
[233] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 138, 140, 230, 282, 322.

Ümmü Seleme, mescitler konusunda Beytülmakdis'ten ihrama giren kimsenin günahlarının bağışlanacağını ve Hz. Peygamber'in farz namazı kıldırdıktan sonra hemen mescitten çıkmayıp, önce kadınların mescitten ayrılmasını beklediğini nakletmiştir.[234]

İbadetlerden sonra Ümmü Seleme'den en çok temizlikle ilgili hadisler rivayet edilmiştir. Hayız, nifas, gusül ve abdestle ilgili 10 hadisi bulunmaktadır.[235] Ümmü Seleme, Havz'a varamayacak olan insanlar ve dünyada giyinik olduğu halde ahirette çıplak olanlar gibi gaybî meselelerde Allah Resûlü'nden 5 rivayet nakletmiştir.[236] Eşi vefat eden hamile kadının iddet süresi ve bu süre içerisinde kadının sevinç ve mutluluk gösterisi sayılan belli davranışlardan kaçınması gibi ahkâm konularında Ümmü Seleme'den 8 rivayet aktarılmıştır.[237]

D. SORU ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİSLER

Ümmü Seleme'nin bir nedene bağlı olarak nakledilen hadislerinde daha çok kendisine soru yöneltildiği gözlenmiştir. Ümmü Seleme'ye Hz. Peygamber, fıkhî meseleler, özel konular ve sahâbenin kendi arasında tartıştığı konularla ilgili sorular sorulmuştur. Yine dönemin siyasi olayları Ümmü Seleme'nin hadis nakletmesine vesile olan başka bir konudur. Bunun yanı sıra dini hassasiyeti sebebiyle ahiret kaygısı taşıyan bazı kimseler Ümmü Seleme'nin yanına gelerek endişelerini anlatmış ve Ümmü Seleme'nin hadis nakletmesine vesile olmuşlardır.

1. Hz. Peygamber'le İlgili Sorular

a. Hz. Peygamber'in En Sevdiği Amel

Medineli Ebû Sâlih es-Semmân[238] "Âişe ve Ümmü Seleme'ye, Hz. Peygamber'in en sevdiği amelin ne olduğu soruldu. O, az da olsa devamlı yapılan amel" şeklinde cevap verdi demiştir.[239] Rivayetin kaydedildiği kaynakların pek çoğunda "soruldu" şeklinde meçhul bir

[234] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 180, 285.
[235] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 186, 244, 307, 314, 323.
[236] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 167-9.
[237] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 205, 305-6.
[238] İbn Hacer, *Takrîb*, s. 203.
[239] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 81-2. (عن أبي صالح قال: سئلت عائشة وأم سلمة: أي العمل كان أعجب إلى النبي صلى الله عليه وسلم؟ قالت: ما دام عليه وإن قل)

kalıp zikredilirken bu soruyu Ebû Sâlih'in bizzat kendisinin Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'ye sorduğu da tasrih edilmiştir.[240]

b. Hz. Peygamber'in En Çok Yaptığı Dua

Şamlı Şehr b. Havşeb,[241] Ümmü Seleme'ye "Ey Mü'minlerin annesi, Resûlullah (s.a.) senin yanındayken en çok hangi duayı ederdi" dedim. Ümmü Seleme, Onun çoğunlukla ettiği dua şuydu: "Ey kalpleri çeviren, kalbimi dinin üzere sabit kıl." Ben kendisine "Ey Allah'ın Resûlü! Ey kalpleri çeviren, kalbimi dinin üzere sabit kıl diye neden çokça dua ediyorsun" dedim. O (s.a.), "Ey Ümmü Seleme, hiçbir insan yoktur ki kalbi Allah'ın iki parmağı arasında olmasın. O, dilediğini istikamet üzere kılar, dilediğini ise saptırır" buyurmuştur.[242]

Rivayetin diğer tarîkleri incelendiğinde rivayetin nerede nakledildiği ve İbn Havşeb'in rivayeti nasıl elde ettiğiyle ilgili çeşitli bilgilere de ulaşılabilmektedir. Taberânî'nin (ö. 360/971) kaydettiği rivayete göre İbn Havşeb, Medine'de Ümmü Seleme'nin yanına girdiğini ve hadisi perde arkasından işittiğini belirtmiştir.[243]

c. Hz. Peygamber'in Gece Namazı ve Kıraati

Ya'lâ b. Memlek, "Allah Resûlü'nün gece namazını ve kıraatini Ümmü Seleme'ye sordum." Ümmü Seleme, "Onun (s.a.) namazına ve kıraatine güç yetiremezsiniz. Uyuduğu kadar namaz kılar, namaz kıldığı kadar da uyurdu" dedi. Ardından kıraatini, tane tane olduğu şeklinde tarif etti.[244] Bu hadisin yine Ya'lâ b. Memlek'ten gelen diğer tarîklerinde Ümmü Seleme'ye yalnızca Hz. Peygamber'in gece namazı sorulmuştur.[245]

---

[240] Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye ve'l-hasâisü'l-Mustafaviyye* (nşr. Seyyid b. Abbas el-Celîmî), Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1413/1993, s. 255. (عن أبي صالح قال: سألت عائشة وأم سلمة أي العمل كان أحب إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم؟)

[241] Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası*, s. 161.

[242] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 278. (...شهر بن حوشب قال قلت لأم سلمة: يا أم المؤمنين، ما كان أكثر دعاء رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا كان عندك؟ قالت: كان أكثر دعائه يا مقلب القلوب، ثبت قلبي على دينك. قالت: فقلت له: يا رسول الله، ما أكثر دعاءك يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك قال: يا أم سلمة، إنه ليس من آدمي إلا وقلبه بين إصبعين من أصابع الله عز وجل، ما شاء أقام، وما شاء أزاغ)

[243] et-Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-evsat* (nşr. Târık b. İvazullah – Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî), I-X, Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995, III, 33. (شهر بن حوشب قال: دخلت على أم سلمة بالمدينة، وبيني وبينها حجاب، فسمعتها تقول)

[244] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 147. (عن يعلى بن مملك قال: سألت أم سلمة عن صلاة رسول الله صلى الله عليه وسلم بالليل، وقراءته. فقالت: ما لكم ولصلاته، ولقراءته كان يصلي قدر ما ينام، وينام قدر ما يصلي. وإذا هي تنعت قراءة مفسرة حرفا حرفا)

[245] İbn Balabân, Ebü'l-Hasen Emîr Alâüddîn Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısrî, *el-İhsân fi takrîbi Sahîhi İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XVIII, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988, VI, 366. (عن ابن أبي مليكة، قال: أخبرني يعلى بن مملك، أنه سأل

d. Hz. Peygamber'in Ailesini Nehyettiği İçecek

Kebşe bint Ebî Meryem, Ümmü Seleme'ye Hz. Peygamber'in ailesini (hangi içecekten) neden nehyettiğini sordum. Ümmü Seleme, "O (s.a.), (şerbet yaparken) hurmayı çekirdekleri parçalanacak kadar çok pişirmemizi ve kuru üzümle hurma (şerbetlerini birbirine) karıştırmamızı nehyetti" şeklinde cevap verdi.[246]

Genellikle hadis kitaplarının "eşribe" bölümlerinde zikredilen bu ve benzeri hadisler sarhoş edici içeceklerin hükmüyle ilgilidir. Fıkhî mezhepler, kaynatılınca veya uzun süre bekletilince içki haline gelen maddelerin karışımından elde edilen meyve suyunun bekletilme süresi ve içilmesi hakkında farklı görüşler serdetmiştir. Bu ve benzeri içeceklerin hükmü Hz. Peygamber'e sorulduğu gibi vefatından sonra hanımlarına sorulmuştur.[247] Bu rivayette Ümmü Seleme'nin verdiği cevaptan muhatabının nehyedilen içeceği sorduğu anlaşılmaktadır.

2. Eşlerle İlgili Sorular

a. Eşin Oruçluyken Öpülmesi

Bir kadın Ümmü Seleme'ye "Oruçlu olduğumuz halde eşim beni öpüyor. Bu konudaki görüşün nedir" diye sormuş. Ümmü Seleme, "Allah Resûlü oruçlu iken ve ben de oruçluyken beni öperdi" şeklinde cevap vermiştir.[248] Bu rivayette Hz. Peygamber'in oruçluyken hanımlarını öptüğü belirtilirken Ümmü Seleme'den nakledilen başka bir rivayette öpmediği rivayet edilmiştir. Ebû Kays, Resûlullah'ın (s.a.) oruçlu iken hanımlarını öpüp öpmediğini sormak için Abdullah b. Amr beni Ümmü Seleme'ye gönderdi ve "Şayet hayır derse ona Âişe'nin, insanlara Resûlullah'ın (s.a.) oruçlu iken öptüğünü haber verdiğini söyle" dedi. Ümmü Seleme'ye "Resûlullah (s.a.) oruçlu iken hanımlarını öper miydi?" diye sordum. O, "Hayır" dedi. Ben de "Ama Âişe, Resûlullah'ın (s.a.) oruçlu iken öptüğünü haber veriyor"

أم سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم عن صلاة النبي صلى الله عليه وسلم بالليل، فقالت: كان النبي صلى الله عليه وسلم يصلي العشاء الآخرة، ثم يسبح، ثم (تكون إلى الصبح يصلي بعد ما شاء الله من الليل، ثم ينصرف فيرقد مثل ما يصلي، ثم يستيقظ من نومته تلك، فيصلي مثل ما نام، وصلاته تلك الآخرة

[246] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 115. (عن كبشة ابنة أبي مريم، قالت: سألت أم سلمة قلت: أخبريني ما نهى عنه رسول الله صلى الله عليه وسلم (أهله؟ قالت: نهانا أن نعجم النوى طبخا، وأن نخلط الزبيب والتمر

[247] İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 56-71. Bu konu Hz. Âişe ve Hz. Safiyye'ye (ö. 50/670) de sorulmuştur. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 434-5.

[248] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 104-5. (أن امرأة سألت أم سلمة فقالت: إن زوجي يقبلني وهو صائم وأنا صائمة، فما ترين؟ فقالت: كان رسول (الله صلى الله عليه وسلم يقبلني وهو صائم وأنا صائمة

dedim. Bunun üzerine "Belki ona olan sevgisini kontrol edemediği için onu öpüyordu ama beni öpmezdi" şeklinde cevap verdi.[249]

b. Eşlerin Aynı Kaptan Yıkanması

Ümmü Seleme'ye "Kadın kocasıyla aynı kaptan yıkanabilir mi" diye soruldu. Ümmü Seleme, "Şayet kadın kocasıyla beraber yıkanma âdâbını biliyorsa yıkanabilir. Ben de Allah Resûlü'yle aynı kaptan yıkanıyordum. Önce ellerimizi suyla temizler sonra da tüm vücudumuzu yıkardık" şeklinde cevap verdi.[250]

3. Tartışılan Meselelerle İlgili Sorular

Sahâbe arasında gerçekleşen bazı tartışmalar Hz. Peygamber'in uygulamasının bilinmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede Ümmü Seleme'ye de bazı sorular sorulmuş, Ümmü Seleme de Hz. Peygamber'in uygulamasını nakletmiştir.

a. Cünüp Olarak Sabahlayan Kimsenin Orucu

Cünüp olarak sabahlayan kimsenin oruç tutup tutmayacağı konusunda farklı fetva verilince Hz. Peygamber'in hanımlarına müracaat edilmiştir. Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm (ö. 94/713), Babamla birlikte Âişe ve Ümmü Seleme'nin yanına girdik. "Onlar, Hz. Peygamber, cünüp olarak sabahladığı halde orucunu tutmaya devam ederdi" dediler.[251]

Konunun teferruatını anlatan rivayet ise şöyledir: Ebû Bekir b. Abdurrahman, Ebû Hüreyre'nin yanındayken bir adam, cünüp olarak sabahlayan kimsenin orucunu sormuş ve Ebû Hüreyre, orucuna devam edemeyeceği şeklinde cevap vermiştir. Ebû Bekir b. Abdurrahman, babası Abdurrahman b. el-Hâris'in (ö. 43/663) yanına gitmiş ve Ebû Hüreyre'nin fetvasını haber vermiştir. Bu haberi işiten Abdurrahman, Medine valisi Mervân b. el-Hakem'in yanına gitmiş ve bu olayı ona anlatmıştır. Mervân da bu hususu en iyi Allah Resûlü'nün hanımlarının

---

[249] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 156-7. (عن أبي قيس، قال: أرسلني عبد الله بن عمرو إلى أم سلمة أسألها هل كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبل وهو صائم؟ فإن قالت: لا، فقل لها: إن عائشة تخبر الناس أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يقبل وهو صائم. قال: فسألها أكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يقبل وهو صائم؟ قالت: لا، قلت إن عائشة تخبر الناس أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يقبل وهو صائم. قالت: لعله إياها كان لا يتمالك عنها حبا، أما إياي، فلا)

[250] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 330. (أن أم سلمة، سئلت: أتغتسل المرأة مع الرجل؟ فقالت: نعم، إذا كانت كيسة رأيتني ورسول الله صلى الله عليه وسلم نغتسل من مركن واحد، نفيض على أيدينا حتى ننقيها، ثم نفيض علينا الماء)

[251] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 82-3. (عن أبي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث بن هشام قال: دخلت أنا وأبي على عائشة، وأم سلمة قالتا: إن النبي صلى الله عليه وسلم كان يصبح جنبا، ثم يصوم)

bilebileceğini ifade ederek meselenin Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'ye sorulmasını talep etmiştir. Bunun üzerine Ebû Bekir b. Abdurrahman, babasıyla birlikte Ümmü Seleme'nin yanına gidip ilgili hususu sorduklarını, ardından Ümmü Seleme'nin yanından ayrılıp Hz. Âişe'nin evinin kapısında oturduklarını ve babasının mezkûr meseleyi sorması için Hz. Âişe'nin yanına azat ettiği köle olan Ebû Zekvân'ı (ö. 63/682) gönderdiğini belirtmiştir. Ümmü Seleme ve Hz. Âişe'den Ebû Hüreyre'nin fetvasının yanlışlığına dair bilgiler edinen Ebû Bekir b. Abdurrahman ve babası, Mervân'ın meclisine geri dönüp durumu bildirince Mervân, Abdurrahman b. el-Hâris'ten Ebû Hüreyre'nin yanına gidip kendisine Hz. Peygamber'in eşlerinin fetvasını ulaştırmalarını istemiştir.[252] Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'in eşlerinin söylediği hadisi duyunca "Ben Fazl b. Abbâs (ö. 13/634) ve Üsâme b. Zeyd'den (ö. 54/674) işittiğime dayanarak cünüp sabahlayan kimsenin orucuna devam edemeyeceğini söylüyordum. Ancak Allah Resûlü'nün hanımları Hz. Peygamber'i bizden daha iyi bilir" diyerek fetvasından geri dönmüştür.[253]

b. İkindi Namazından Sonra Kılınan Nâfile Namaz

Hz. Peygamber'in ikindi namazından sonra nâfile namaz kılmasıyla ilgili sahâbe tarafından farklı rivayetler nakledilmesi Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulamasının bilinmesini gerektirmiş ve ilgili konu Hz. Peygamber'in hanımlarına sorulmuştur. Muâviye, Hz. Âişe'ye "Nebî (s.a.) ikindi namazından sonra namaz kıldı mı?" diye sordurdu. Hz. Âişe, "Benim evimde kılmadı. Fakat Ümmü Seleme bana, Resûlullah'ın (s.a.) kıldığını söyledi. Ona sor" şeklinde cevap verince Muâviye, soruyu Ümmü Seleme'ye iletti. Ümmü Seleme, "Evet, ikindi namazından sonra Hz. Peygamber evime geldi ve iki rekât namaz kıldı. 'Ona Ey Allah'ın Resûlü, bu iki namazla ilgili sana vahiy mi indirildi' diye sordum. O (s.a.), 'Hayır, öğle namazından sonra bir işle meşgul olduğum için ikindi namazından sonra öğle namazının farzından sonraki namazı kıldım' diye buyurdu."[254]

---

[252] et-Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XVI, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994, II, 14.

[253] Buhârî, "Savm", 22.

[254] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 246. (أن معاوية أرسل إلى عائشة، يسألها: هل صلى النبي صلى الله عليه وسلم بعد العصر شيئا؟ قالت: أما عندي فلا، ولكن أم سلمة أخبرتني أنه فعل ذلك، فأرسل إليها فاسألها، فأرسل إلى أم سلمة، فقالت: نعم، دخل علي بعد العصر، فصلى سجدتين، قلت: يا نبي الله، أنزل عليك في هاتين السجدتين؟ قال: لا، ولكن صليت الظهر، فشغلت، فاستدركتها بعد العصر)

Başka bir rivayette de Ebû Bekir b. Abdurrahman, "Babamın umre yolculuğundan önce vedalaşmak için Mervân b. el-Hakem'in yanına gittik. Mervân içerisinde Abdullah b. Zübeyr'in de bulunduğu bir toplulukla birlikte otururken Abdullah b. Zübeyr'in ikindi namazından sonra kıldığı iki rekât namazdan bahsedildi. Bunun üzerine Mervân, Abdullah b. Zübeyr'e bu namazı kimden öğrendiğini sordu. Abdullah b. Zübeyr, Ebû Hüreyre'nin Âişe'den naklettiğini işittiğini belirtince Mervân, Hz. Peygamber'in ikindi namazından sonra kıldığı bu namazın ne olduğunu sorması için hemen Âişe'ye birini gönderdi. Âişe, 'Bu namazı bana Ümmü Seleme haber verdi' şeklinde cevap verince Mervân, ilgili namazı Ümmü Seleme'ye sordurdu. Ümmü Seleme, 'Allah Âişe'yi bağışlasın. Söylediğimi yerli yerine koymamış. Allah Resûlü öğle namazını bitirdikten sonra getirilen malın taksimiyle uğraşırken ikindi vakti girdi. Hz. Peygamber ikindi namazını kıldıktan sonra benim günüm olduğu için evime geldi ve uzun olmayan iki rekât namaz kıldı. Ben de Ey Allah'ın Resûlü, kıldığın bu namaz nedir, Allah tarafından mı emredildi? dedim.' Allah Resûlü, 'Hayır, bu namazı öğle namazından sonra kılıyordum. Fakat malı paylaştırmakla meşgulken ikindi vakti girdi. Ben de kıldığım bu namazı terk etmek istemedim' buyurdu."[255]

Mezkûr rivayette Ümmü Seleme, "Âişe söylediğimi yerli yerine koymamış" diyerek hadisin doğru anlaşılmadığını ifade etmiştir. Ardından daha detaylı açıklamalar yaparak Hz. Peygamber'in ikindi namazından sonra kıldığı bu iki rekâtlık namazın öğle namazının farzından sonraki namaz olduğunu belirtmiş ve kılınma nedenini açıklığa kavuşturmuştur.

c. Ateşte Pişen Yemeği Yedikten Sonra Abdest Almak

Hz. Peygamber'in ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest alması hususuyla ilgili farklı rivayetler nakledilmiştir. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest aldığı bilgisi nakledilirken diğer rivayetlerde abdest almadığı nakledilmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber'in hanımlarına müracaat edilerek Hz. Peygamber'in bu konudaki uygulaması öğrenilmiştir. Ebû Hüreyre, Mervân b. el-Hakem'e Hz. Peygamber'in "Ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest alın" buyurduğunu söyledi. Mervân, bu hususu Ümmü Seleme'ye sordurdu. Ümmü Seleme, "Hz. Peygamber evimde hayvanın kürek

[255] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 185.

kısmındaki eti yedi ve suya dokunmadan (abdest almadan) namaz kılmak üzere dışarı çıktı" şeklinde cevap vermiştir.[256]

Bu rivayetin diğer tarîklerinde Ebû Hüreyre'nin ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest almanın gerekliliğine işaret eden fetvası Mervân b. el-Hakem'e Abdullah b. Şeddâd ya da başka biri tarafından haber verilmiş, Mervân da konuyu Abdullah b. Şeddâd aracılığıyla Ümmü Seleme'ye sormuştur. Bunun üzerine Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest almadığını belirtmiştir.[257]

d. Eşi Vefat Ettikten Sonra Doğum Yapan Kadının İddet Süresi

Kocası vefat eden hamile kadının doğum yapmasıyla iddet süresinin bitip bitmeyeceğiyle ilgili farklı rivayetler nakledilince Hz. Peygamber'in hanımlarına müracaat edilmiştir. Ebû Seleme b. Abdurrahman, İbn Abbâs'la Ebû Hüreyre'nin yanında toplandıklarını ve Ümmü Seleme'ye kocasının vefatından sonra doğum yapan kadının iddetini sorması için İbn Abbâs'ın mevlâsı Küreyb'i gönderdiklerini anlatmış, Ümmü Seleme de "Sübey'a el-Eslemiyye kocasının vefatından birkaç gün sonra doğum yaptı ve bu durumu Allah Resûlü'ne bildirdi. Hz. Peygamber de ona evlenebileceğini buyurdu" demiştir.[258]

e. Temettu Haccı

Hac aylarında umre yapılmasıyla ilgili farklı fetvalar verildiği için Hz. Peygamber'in hanımlarına başvurulmuştur. Ebû İmrân Eslem et-Tucîbî, azat ettiğim kölelerle birlikte haccettim. Ümmü Seleme'nin yanına gidip "Hac yapmadan önce umre yapayım mı?" diye sordum. Ümmü Seleme, "Dilersen umreyi hacdan önce yap. Ya da hacdan sonra umre yap" şeklinde cevap verdi. Ben de "İlk defa hacceden kişinin hacdan önce umre yapamayacağını söylüyorlar" dedim. Ardından bu soruyu Hz. Peygamber'in diğer eşlerine de sordum. Onlar da Ümmü Seleme'yle aynı cevabı verince Ümmü Seleme'nin yanına geri döndüm ve ona cevaplarını ilettim. Bunun üzerine Ümmü Seleme, "Evet. Resûlullah'tan (s.a.) işittiğim 'Ey

---

[256] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 227. (أبا هريرة، يحدث مروان، قال: توضئوا مما مست النار، قال: فأرسل مروان إلى أم سلمة، فسألها، فقالت: نهس النبي صلى الله عليه وسلم عندي كتفا، ثم خرج إلى الصلاة، ولم يمس ماء)

[257] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 303, 323.

[258] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 273-4. (أن أبا سلمة أخبره، أنه اجتمع هو وابن عباس عند أبي هريرة، فبعثوا كريبا مولى ابن عباس إلى أم سلمة، يسألها، فذكرت أم سلمة، أن سبيعة الأسلمية توفي عنها زوجها، فنفست بعده بليال، فذكرت سبيعة ذلك لرسول الله صلى الله عليه وسلم فأمرها أن تتزوج)

Muhammed ailesi hacla birlikte umre yapınız' sözü, sana (bu konuda) yeter" dedi.[259] Ümmü Seleme'nin cevabıyla yetinmediği anlaşılan Ebû İmrân, aynı soruyu Hz. Peygamber'in diğer eşlerine de sormuş ve benzer cevap alınca Ümmü Seleme'ye geri dönmüştür. Bunun üzerine Ümmü Seleme, Ebû İmrân'a kalbini mutmain edecek bir şey söyleyeceğini belirtip Allah Resûlü'nden işittiği "Muhammed ailesi hacla birlikte umre yapınız" şeklindeki buyruğu zikretmiştir.

Yezîd b. Ebî Habîb'ten (ö. 128/745) sonra farklı râviler tarafından nakledilen bu hadisin rivayet edildiği tarîke bağlı olarak sebeb-i îrâdla ilgili birtakım değişikliklerin bulunduğu görülmüştür. Nitekim Hayve b. Şüreyh (ö. 158/775) tarîkiyle nakledilen rivayette Ebû İmrân'ın, Ümmü Seleme'den sonra aynı soruyu Hz. Peygamber'in eşlerinden Safiyye bint Huyey'e sorduğu tasrih edilmişken Leys b. Sa'd tarîkinde sorunun Hz. Peygamber'in eşlerine yöneltildiği şeklinde genel bir ifade yer almıştır. Yine bu rivayette olduğu gibi Ebû İmrân'ın Ümmü Seleme'nin yanına gidip kendisine soru sorduğu belirtilirken diğerlerinde Ümmü Seleme'yle karşılaştığı sırada hadisi işittiği bilgisi yer almıştır.[260]

Hz. Ömer, hilafeti sırasında "Hacla umre arasında zaman bırakınız. Bu haccınızın tamamlanması içindir. Hac ayları dışında umre yapmanız, umrenizin eksiksiz olması bakımından daha iyidir" diyerek hac aylarında umre yapılmasını yasaklamıştır.[261] Ebû İmrân'ın Ümmü Seleme'ye ilgili soruyu sorduktan sonra başka kimselerin temettu haccının yapılamayacağını belirttiğini dile getirmesi ve Hz. Peygamber'in diğer eşlerine de aynı soruyu yöneltme ihtiyacı hissetmesi Medine'deki bu tartışmadan kaynaklanmış olmaktadır.

4. Yere Batırılan Ordu

Allah Resûlü, Mekke'ye sığınan bir kişiye ordu gönderileceğini, ancak bu ordunun Beydâ denilen yerde yere batırılacağını haber vermiştir. Sahâbe arasında bilinen bu hadis Hz. Peygamber'in hanımlarına sorulmuş ve bu hadisi nakletmeleri istenmiştir. Ubeydullah İbnü'l-

[259] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 171-2. (عن أبي عمران أسلم أنه قال حججت مع موالي، فدخلت على أم سلمة زوج النبي صلى الله عليه وسلم، فقلت: أعتمر قبل أن أحج؟ قالت: إن شئت فاعتمر قبل أن تحج، وإن شئت فبعد أن تحج. قال: فقلت: إنهم يقولون: من كان صرورة فلا يصلح أن يعتمر قبل أن يحج؟ قال: فسألت أمهات المؤمنين فقلن مثل ما قالت. فرجعت إليها فأخبرتها بقولهن. قال: فقالت: نعم. وأشفيك، سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول أهلوا (يا آل محمد بعمرة في حج

[260] İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye* (nşr. Sa'd b. Nâsır eş-Şişrî), I-XIX, Suudi Arabistan; Dâru'l-Âsime, 1419/1998, VI, 371.

[261] Bk. Uraler, Aynur, *Abdullah b. Ömer ve Sünnet Hassasiyeti*, İstanbul: İFAV, 2019, s. 267.

Kıbtıyye, Hâris b. Ebî Rebîa ve Abdullah b. Safvân'la birlikte Ümmü Seleme'nin yanına gittiklerini onların Ümmü Seleme'ye yerin dibine geçirilen orduyu sorduklarını anlatmış ve bunun (Abdullah) b. Zübeyr'in günlerinde gerçekleştiğini söylemiştir.[262] Ümmü Seleme, "Resûlullah'ı (s.a.), 'Bir kişi Hicr'e[263] sığınır. Allah üzerine bir ordu gönderir. Ordu Beydâ'ya[264] gelince yerin dibine batırılır' buyururken işittim. Ben de 'Ey Allah'ın Resûlü, aralarına istemeyerek katılan kişinin durumu ne olacak' dedim. 'Onlarla birlikte yerin dibine batırılır ama niyetine göre diriltilir' buyurdu" dedi.[265]

Bu rivayetin diğer tarîklerinde de genellikle soru ifadesi zikredilmiştir. Bir başka rivayette ise Ümmü Seleme'nin yanına girenlerin "Ey Ümmü Seleme, bize insanların helâk edileceği olayı tahdiste bulunur musun?" dediği kaydedilmiştir.[266] Bu rivayetten hareketle soruyu yönelten mezkûr kimselerin Ümmü Seleme'nin bu hadisi bildiğini duydukları için ondan dinlemek istedikleri söylenebilir.

5. Yere Sürünen Kıyafetle Kılınan Namazın Sıhhati

Sahâbe veya tâbiîn fıkhî konularda hükmünü bilmedikleri durumları Hz. Peygamber'in hanımlarına sorarak öğrenmişlerdir. Abdurrahman b. Avf'ın oğlunun ümmüveledi[267] "Ben uzun kıyafet giyiyor ve bu kıyafetle mescide de gidiyordum. Bunun üzerine Ümmü Seleme'ye, 'Uzun kıyafet giyiyorum ve mescide geliyorum. Kıyafetim kirli bir yere sürüyor ardından temiz yere sürünüyor. Bu kıyafetle namaz kılmamda bir sakınca var mı?'

---

[262] Muâviye b. Ebî Süfyân'ın oğlu Yezîd'i veliaht tayin etmek istemesi üzerine Abdullah b. Zübeyr ona şiddetle karşı çıkmış ve Yezîd b. Muâviye'nin hilafet makamına geçmesiyle de halifeliğine baş kaldırmıştır. Bunun üzerine Yezîd Abdullah'ın üzerine ordu gönderilmesini emretmiştir. Rivayetteki yere batırılan orduyla ilgili sorulan sorunun Abdullah b. Zübeyr'in günlerinde Ümmü Seleme'ye yöneltildiği bilgisi, bahsedilen zamanın Yezîd b. Muâviye'nin emriyle Amr b. Zübeyr'in Medine'den ayrılıp Mekke'ye sığınan kardeşi Abdullah b. Zübeyr'in üzerine gönderilecek orduya komutanlık yaptığı dönem olarak açıklanmıştır. Bk. Kurtubî, *Müfhim*, VII, 226; Yıldız, Hakkı Dursun, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, I, 145-6.

[263] Kâbe ile hatîm denilen yarım daire şeklindeki duvar arasında kalan ve altın oluğun altına rastlayan yerdir. Günel, Fuat, "Hicr", *DİA*, XVII, 455-6.

[264] Sözlükte düz arazi, çöl anlamına gelen Beydâ'nın hadiste Medine çölü anlamında kullanılıp kullanılmadığı tartışmalıdır. Bk. Kurtubî, *Müfhim*, VII, 226.

[265] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 89. (عن عبيد الله ابن القبطية، قال: دخل الحارث بن أبي ربيعة وعبد الله بن صفوان وأنا معهما على أم سلمة، فسألاها عن الجيش الذي، يخسف به، وكان ذلك في أيام ابن الزبير، فقالت أم سلمة: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: يعوذ عائذ بالحجر، فيبعث الله جيشا، فإذا كانوا ببيداء من الأرض، خسف بهم. فقلت: يا رسول الله، فكيف بمن أخرج كارها؟ قال: يخسف به معهم، ولكنه يبعث على نيته يوم القيامة)

[266] İbn Balabân, *el-İhsân*, XV, 157.

[267] Ümmüveled, kişinin câriyesinden çocuk sahibi olması anlamına gelmektedir. Efendisinden çocuk doğuran cariyeyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Aktan, Hamza, "İstîlâd", *DİA*, XXIII, 361-2. İbn Abdurrahman b. Avf'ın ümmüveledinin isminin Hümeyde olduğu belirtilmiştir. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 746.

dedim.” Ümmü Seleme, Resûlullah (s.a.), ‘Kirli bir yerden sonra temiz bir yere değerse temizlenmiş olur’ buyurdu” dedi.[268]

6. Nâfile Oruç Tutulan Günler

Sahâbe veya tâbiîn nâfile ibadetleri öğrenmek için Hz. Peygamber’in hanımlarına başvurmuştur. Hüneyde el-Huzâî’nin annesi, Ümmü Seleme’nin yanına gidip ona (nâfile) orucu sordum. Ümmü Seleme, “Nebî (s.a.) ilki pazartesi, (diğerleri) cuma ve perşembe günleri olmak üzere her aydan üç gün oruç tutmamı emrederdi” dedi.[269] Bu hadisin metni diğer eserlerde farklı kaydedilmiştir. Bir rivayette Ümmü Seleme, “Nebî (s.a.) ilki pazartesi, (diğerleri) perşembe günü olmak üzere her aydan üç gün oruç tutmamı emrederdi” demiştir.[270] Diğer rivayette ise Ümmü Seleme, “Nebî (s.a.) ilki perşembe, (diğerleri) pazartesi günü olmak üzere her aydan üç gün oruç tutmamı emrederdi” demiştir.[271]

E. YANLIŞ UYGULAMALARI DÜZELTMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİSLER

1. Namaz Kılarken Yere Üflemek

Hz. Peygamber’in hanımları, sünnete aykırı olan uygulamalar gördüklerinde Allah Resûlü’nün ilgili konudaki söz veya fiilini öğreterek yanlış davranışları düzeltmişlerdir. Ebû Sâlih, [272] Ümmü Seleme, secde ettiğinde yerdeki toprağı üfleyen bir akrabasını görünce “Üfleme! Zira Resûlullah’ın (s.a.), Rebâh isimli hizmetçimize ‘Ey Rebâh, yüzünü topraklandır’ dediğini nakletmiştir.” [273] Başka bir rivayette Ebû Sâlih, Ümmü Seleme’nin bahsi geçen akrabasının Ümmü Seleme’nin yeğeni olduğunu ve iki rekât namaz kıldığını anlatmıştır.[274]

---

[268] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 283. (حدثتني أم ولد لابن عبد الرحمن بن عوف، قالت: كنت امرأة لي ذيل طويل، وكنت آتي المسجد، وكنت أسحبه، فسألت أم سلمة، قلت: إني امرأة ذيلي طويل، وإني آتي المسجد، وإني أسحبه على المكان القذر، ثم أسحبه على المكان الطيب، فقالت أم سلمة: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا مرت على المكان القذر، ثم مرت على المكان الطيب، فإن ذلك طهور)

[269] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 82.

[270] Ebû Dâvûd, “Savm”, 69.

[271] Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünenü’l-kübrâ* (nşr. Hasan Abdülmünim Çelebî), I-XII, Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1421/2001, “Sıyâm”, 50.

[272] İsminin Zâzân veya Zekvân olduğu belirtilmiştir. Talha b. Ubeydullah’ın yahut Ümmü Seleme’nin azat ettiği köledir. Bk. İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 539.

[273] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 324-5. (عن أبي صالح، أن أم سلمة، رأت نسيبا لها ينفخ إذا أراد أن يسجد، فقالت: لا تنفخ، فإن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لغلام لنا يقال له: رباح: ترب وجهك يا رباح)

[274] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 196. Mübârekfûrî (1865-1935), yüzün topraklandırılması hususunu, secde esnasında yerdeki toprağın üflenerek temizlenmemesi ve yüzün toprakla temasının sağlanması şeklinde açıklayarak insanın, en seçkin

2. Hz. Ali'ye Hakaret Edilmesi

Ümmü Seleme, Ebû Abdullah el-Cedelî'ye Hz. Ali'ye sövülmesi hususunu dile getirmiş ve bu durumun Allah Resûlü'nü sövmeyle eş değer olduğunu belirten bir hadis nakletmiştir. Ebû Abdullah el-Cedelî, Ümmü Seleme'nin yanına gittiğimde bana "Sizin aranızda Allah Resûlü'ne hakaret mi ediliyor?" diye sordu. Ben şaşkınlıkla "Allah'a sığınırım veya Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehtir yahut benzer bir ifade kullandım." O da "Allah Resûlü'nün 'Ali'ye hakaret eden bana hakaret etmiş olur' buyurduğunu işittim" dedi.[275]

Hadisin diğer tarîklerinde Ebû Abdullah'ın Ümmü Seleme'nin yanına gitme nedeni ve hadisin nakledilme zamanı da zikredilmiştir. Ebû Abdullah el-Cedelî, "Gençliğimde hac ibadetini yerine getirmek için Hicaz'a gittim. Medine'deyken bir grup insanla karşılaştım ve onları takip ettim. Ümmü Seleme'nin yanına gittiler. Ümmü Seleme, 'Ey Şebîb b. Rib'i' diye seslendi. Sert görünüşlü bir adam 'Buyur anneciğim' diye cevap verdi. Ümmü Seleme, 'Meclislerinizde Allah Resûlü mü sövülüyor!' şeklinde bir soru sordu. Hadisin devamında ise Ümmü Seleme, Hz. Ali'ye söverek Hz. Peygamber'e sövmüş olduklarını belirtti.[276]

Başka bir rivayette Zeyd b. Erkam'ın yeğeni Abdurrahman şöyle demiştir: "Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin yanına gittim. Bize nereli olduğumuzu sordu. Kûfeliyiz deyince, 'Allah Resûlü'ne hakaret eden sizler misiniz?' dedi. Ben 'Kimsenin Hz. Peygamber'e sövdüğünü bilmiyoruz' dedim. O da 'Allah Resûlü Ali'yi sevdiği halde Ali'ye ve sevdiklerine lanet eden siz değil misiniz?' dedi."[277]

3. Kadının Kıyafetini Evinden Başka Bir Yerde Çıkarması

Ümmü Seleme'nin azat ettiği kölesi es-Sâib, "Humus halkından bazı kadınlar Ümmü Seleme'nin yanına girdiler. Ümmü Seleme, onlara 'Kimlersiniz?' diye sordu. Onlar,

---

uzvu olan yüzünü toprağa yaklaştırmasının tevazunun zirvesi olduğunu belirtmiştir. el-Mübârekfûrî, Ebü'l-ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm, *Tuhfetü'l-ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî*, I-X, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990, II, 321.

[275] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 328-9. (عن أبي عبد الله الجدلي، قال: دخلت على أم سلمة، فقالت لي: أيسب رسول الله صلى الله عليه وسلم فيكم؟ (قلت: معاذ الله، أو سبحان الله، أو كلمة نحوها، قالت: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: من سب عليا، فقد سبني

[276] el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (nşr. Mustafa Abdülkadir Ata), I-IV, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990, III, 130.

[277] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 110; IX, 143.

‘Humusluyuz’ şeklinde cevap verince Ümmü Seleme, Allah Resûlü’nün ‘Allah, giysilerini evinden başka bir yerde çıkaran kadının (hayâ) perdesini yırtar’ buyurduğunu işittim” dedi.[278]

Rivayetin diğer tarîklerinde Ümmü Seleme’nin mezkûr hadisi nakletme nedeni daha detaylı kaydedilmiştir. Ümmü Seleme, yanına gelen kadınların Humuslu olduğunu öğrenince onlara hamamların bulunduğu beldeden olup olmadıklarını sormuştur. Bunun üzerine kadınlar, hamama gitmenin sakıncalı mı olduğunu sorunca Ümmü Seleme, Hz. Peygamber’den bu konuda işittiği hadisi nakletmiştir.[279] Hadisin benzer metni Hz. Âişe’den de rivayet edilmiştir.[280]

Arap ülkelerinde hamamın Allah Resûlü’nün vefatından sonra tanındığı, Hz. Peygamber’in Hicâz bölgesinin dışına seyahat eden sahâbîlerin verdiği bilgiler vesilesiyle bu konuya temas ettiği belirtilmiştir. Böylelikle fetihlerin yaygınlık kazanmasıyla birlikte hamam konusunun sahâbe arasında gündeme geldiği söylenebilir. Nitekim Hz. Ömer, halifeliği döneminde Ebû Ubeyde b. Cerrâh’a (ö. 18/639) gönderdiği mektupta Müslüman kadınların gayri müslim kadınlarla aynı hamamda yıkanmasını yasaklamıştır. Ümmü Seleme ve Hz. Âişe’nin kadınların kendi evlerinden farklı bir yerde kıyafetlerini çıkarması şeklindeki rivayetleri ve hamama gidilmesiyle ilgili diğer sahâbîlerden gelen yasaklayıcı rivayetler komşu ülke ve bölgelerde yaygın olan hamamlarda yıkanan insanların örtünmeye ve edebe riayet etmeksizin fütursuzca soyunup yıkanmaları aynı âdetin Müslümanlar arasında yayılarak mümin kadınların en belirleyici ahlâkî özelliklerinden biri olan haya duygusunun kaybolmasını önleme maksadına yöneliktir.[281]

4. Mükâtebe Akdi Bulunan Köleye Karşı Örtünme

İslâm Dini, geçmiş toplumlardan beri süregelen kölelik uygulamasının zaman içinde ortadan kalkmasını sağlayacak bir zemin oluşturmuştur. Allah’ın rızasını elde etme gayesiyle gönüllü köle azat etmenin teşvik edilmesi, bazı günahların kefâreti olarak köle azat etmenin şart

---

[278] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 193-4. (عن السائب، مولى أم سلمة أن نسوة دخلن على أم سلمة، من أهل حمص فسألتهن: ممن أنتن؟ فقلن: من أهل حمص، فقالت: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: أيما امرأة نزعت ثيابها في غير بيتها، خرق الله عنها سترا)

[279] Hâkim en-Nîsâbûrî, *Müstedrek*, IV, 321.

[280] Ebû Dâvûd, “Hamâm”, 1.

[281] Bk. el-Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî, *et-Terâtîbü’l-idâriyye ve’l-’amâlât ve’s-sınâ’ât ve’l-metâcir ve’l-hâletü’l-’ilmiyye elletî kânet ‘alâ ‘ahdi te’sîsi’l-medeniyyeti’l-İslâmiyye fi’l-Medîneti’l-münevvereti’l-’ilmiyye* (nşr. Abdullah el-Hâlidî), I-II, Beyrut: Dâru’l-Erkam, ts. I, 136-7; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, XIV, 52-3; Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Hamam” *DİA*, XV, 433-4.

koşulması ve kölenin bir bedel karşılığında özgürlüğünü elde etmesi için efendisiyle anlaşma yapması anlamına gelen mükâtebenin özendirilmesi gibi uygulamalar kölelik müessesesinin toplumdaki konumunun zayıflatılmasına yönelik bazı çözüm yollarıdır.[282] Hz. Peygamber'in hanımları, diğer sahâbîler gibi gönüllü köle azat etmiş ve mükâtebe akdini kullanarak bazı köleleri özgürlüklerine kavuşturmuşlardır. Ancak Hz. Peygamber'in azat ettiği Zeyd b. Hârise'nin Resûlullah'ın (s.a.) hizmetinde bulunmayı ailesinin yanına dönmeye tercih etmesi[283] örneğinde olduğu gibi Hz. Peygamber'in hanımlarının özgürlüğüne kavuşturduğu kimseler de onların yanlarından ayrılmak istememişlerdir. Hatta mükâtebe akdi bulunan bazı kimseler, azat edilme ücretini ödeme imkanına sahip oldukları halde ödemeyi geciktirmenin yollarını aramışlardır. Nitekim Ümmü Seleme'yle arasında mükâtebe akdi bulunan Nebhân, Beydâ mevkiinde (veya Ebvâ'da) Ümmü Seleme'nin bineğini güderken Ümmü Seleme'nin kendisine Resûlullah'ın (s.a.) "Sizden birinin mükâtebeli kölesi olur da ödeyeceği meblağa sahip olursa (kölelik vasfından çıktığı için) artık yanında örtünsün" buyurduğunu nakletmiştir.[284] Rivayetin diğer tarîklerinde Nebhân'ın Ümmü Seleme'nin hizmetinden ayrılmamak için mükâtebe ücretini ödemekten kaçındığı ilavesi bulunmakta olup rivayet şu şekildedir: Nebhân, Ümmü Seleme'yle mükâtebe akdi yapmış ve bin dirhem borcu kalmıştı. Bunun üzerine Nebhân, Ümmü Seleme bana karşı örtünmesin diye kalan bu miktarı (elimde bulunduğu halde) ödemekten kaçınıyordum. Hacca gittiğimde Ümmü Seleme'yi Beydâ mevkiinde gördüm. Bana, "Kimsin?" dedi. Ben de "Ebû Yahyâ'yım" dedim. Ümmü Seleme, "Evladım! Bana, erkek kardeşimin oğlu Muhammed b. Abdullah b. Ebî Ümeyye'yi çağır, evleneceği için kalan borcu ona öde. Ben de artık sana selam derim (sana karşı örtünürüm)" dedi. Bunun üzerine hıçkırarak ağladım ve "Allah'a yemin ederim ki, kalan miktarı ona asla ödemeyeceğim!" dedim. Ümmü Seleme, "Evladım! Resûlullah (s.a.), 'Sizden birinin mükâtebe akdi yaptığı kölesinde, borcunu ödeyeceği miktar varsa o köleye karşı örtünsün' buyurdu. Allah'a yemin ederim ki artık beni ancak ahirette görebilirsin!" dedi.[285]

---

[282] Aydın, Mehmet Âkif – Hamidullah, Muhammed, "Köle", *DİA,* XXVI, 237-46.

[283] Erul, Bünyamin, "Zeyd b. Hârise", *DİA,* XLIV, 319.

[284] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* XLIV, 243. (نبهان، مكاتب أم سلمة، قال: إني لأقود بها بالبيداء، أو قال: بالأبواء، فقالت: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: إذا كان عند المكاتب ما يؤدي، فاحتجبي منه)

[285] İbn Balabân, *el-İhsân,* X, 163; Hâkim en-Nîsâbûrî, *Müstedrek,* II, 238. Bilindiği üzeri Ümmühâtü'l-mü'minîn, "Peygamber hanımlarına babaları, oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları ve sahip oldukları hizmetçileri hakkında (perdesiz görüşmede) bir günah yoktur" şeklindeki hicâb ayeti gereğince mahremleri olmayan erkeklerle perde arkasından görüşüyorlardı. el-Ahzâb, 33/56. Ümmü Seleme'nin bu hadisi ise takvânın ileri derecesi olan verai

F. KENDİSİNE DANIŞILMASI ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİS

Sahâbe veya tâbiîn, ahiret endişesi taşıdıkları bazı hususlarda Hz. Peygamber'in hanımlarına başvurmuş ve onlardan nasıl davranmaları gerektiğini öğrenmişlerdir. Abdurrahman b. Avf (ö. 32/652) Ümmü Seleme'nin yanına girdi ve "Ey Mü'minlerin annesi, Kureyş'in en zenginlerindenim. Arazimi kırk bin dinara sattım. Helak olmaktan korkuyorum dedi. Bunun üzerine Ümmü Seleme, 'İnfak et oğlum!' Resûlullah'ı (s.a.) şöyle buyururken işittim: 'Yanından ayrıldıktan sonra ashâbımdan beni görmeyecek olanlar vardır.' Ben de Ömer'in yanına gidip bu durumu haber verdim. Ömer, Ümmü Seleme'nin yanına gelip 'Ben onlardan mıyım?' diye sordu. Ümmü Seleme, 'Hayır. Ancak senden sonra kimseyi tezkiye etmem' şeklinde cevap verdi" demiştir.[286]

Ümmü Seleme, bu hadisi Abdurrahman b. Avf'ın helâk olma korkusu üzerine rivayet etmiştir. Cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan Abdurrahman b. Avf, arazisini sattıktan sonra elde ettiği zenginliğin kendisini helak edeceğinden endişelenmiş ve Ümmü Seleme'ye bu korkusunu haber vermiştir. Bunun üzerine Ümmü Seleme, malını Allah yolunda infak etmesini söylemiş ve Allah Resûlü'nden uzak kalmakla ilgili bir hadis nakletmiştir. Abdurrahman b. Avf, Ümmü Seleme'nin yanından ürpererek[287] ayrılmış ve Hz. Ömer'in yanına gelip işittiği hadisi haber vermiştir. Malın hakkı infak etmekle yerine getirildiği için Ümmü Seleme, ona böyle bir tavsiyede bulunmuştur.

II. HZ. MEYMÛNE'NİN HADİS RİVAYETİ

Hz. Peygamber'in hanımları arasında Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den sonra en çok hadisi bulunan Meymûne bint Hâris'tir (ö. 51/671). Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 76 rivayetinin bulunduğu belirtilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 63 rivayeti kaydedilmiştir. Ancak *Müsned*'deki bu hadislerden biri Hz. Âişe'den nakledilirken diğeri Halid

ifade etmekte ve kölenin ödeyebileceği miktarı en kısa sürede ödemesini teşvik etmektedir. Sindî, Muhammed b. Abdülhâdî, *Hâşiyetü's-Sindî alâ Süneni İbn Mâce*, I-II, Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts. II, 106.

[286] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 290-1. (دخل عبد الرحمن بن عوف على أم سلمة، فقال: يا أم المؤمنين، إني أخشى أن أكون قد هلكت، إني من أكثر قريش مالا، بعت أرضا لي بأربعين ألف دينار، فقالت: أنفق يا بني، فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: إن من أصحابي من لا يراني بعد أن أفارقه (فأتيت عمر فأخبرته، فأتاها، فقال: بالله أنا منهم؟ قالت: اللهم لا، ولن أبرئ أحدا بعدك

[287] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 263. Aslında Abdurrahman b. Avf, ticaretle uğraşarak büyük bir servet elde etmiş ve malını Allah yolunda infak etmekten geri durmamıştır. Bununla beraber malının kendisine zarar vereceği endişesi taşımıştır. Abdurrahman, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ümmühâtü'l-mü'minîn'in geçimini sağlamış ve Hz. Âişe'yle Ümmü Seleme'nin duasına mazhar olmuştur. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 247-8; XLIV, 183.

b. Velîd'in Hz. Peygamber'le birlikte Meymûne'nin evine gittiğinde yaşadığı bir olayı anlatmaktadır.[288] Böylelikle doğrudan Hz. Meymûne'den nakledilen hadis sayısı 61'dir. Hz. Meymûne'den hadis nakleden râviler, kullandıkları sigalar, nakledilen rivayetlerin konu dağılımı ve hadislerin nakledilme nedeni aşağıda ele alınacaktır.

A. HZ. MEYMÛNE'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLER

Mizzî'nin *Tehzîb*'inde Hz. Meymûne'den 3'ü kadın olmak üzere 16 râvinin nakilde bulunduğu kaydedilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki hadislere göre ise Hz. Meymûne'den 14 erkek ve 3 kadın olmak üzere toplam 17 kişi rivayette bulunmuştur. Bu iki eserde kaydedilen râviler karşılaştırıldığında birbirinden farklı kimselerin bulunduğu ve Hz. Meymûne'den toplamda 20 râvinin rivayette bulunduğu tespit edilmiştir.

Bu râviler arasında sahâbî olarak sadece Hz. Meymûne'nin yeğeni Abdullah b. Abbâs bulunmaktadır.[289] Tâbiînden olan diğer râvileri arasında akrabaları yoğunluktadır. Yeğenleri Abdullah b. Şeddâd, Yezîd b. Esam ve Abdurrahman b. Sâib, süt kardeşi Abdullah b. Salît, azat ettiği köleler Atâ b. Yesâr ile Süleyman b. Yesâr ve Abdullah b. Abbâs'ın azat ettiği köle Küreyb b. Ebî Müslim kendisinden hadis nakletmiştir.[290] Yine Hz. Meymûne'den hadis nakleden ve kaynaklarda üvey oğul anlamında kullanılan "rabîb" kelimesiyle nitelenen Ubeydullah b. el-Esved için İbn Hacer, Hz. Meymûne'nin kölesi veya bakımını üstlendiği kişi olarak bahsetmiş ve mezkûr kelimenin Meymûne'nin Hz. Peygamber'den önce evlendiği eşlerinin çocuğuna işaret etmediğini belirtmiştir.[291] Hz. Meymûne'nin diğer râvileri ise Kûfeli İmrân b. Huzeyfe, Ubeyd b. es-Sebbâk, İbrahim b. Abdullah b. Ma'bed, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, Nudbe, Âliye bint Sübey' ve Ümmü Menbûz'dur.[292]

[288] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 396, 408.
[289] Mizzî, *Tehzîb*, XV, 155.
[290] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 312.
[291] İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 5.
[292] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 312.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen ve *Tehzîb*'te Hz. Meymûne'nin râvileri arasında zikredilmeyen diğer dört râvi Abdullah b. el-Hâris,[293] Hz. Peygamber'in azat ettiği köle Ubeydullah b. Ebî Râfi', [294] Ebû Hâlid el-Vâlibî,[295] ve Kûfeli Bilâl b. Yahyâ el-Absî'dir.[296]

B. HZ. MEYMÛNE'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLERİN KULLANDIĞI SİGALAR

Hz. Meymûne'den hadis nakleden râviler, "an (عن), semâ (سماع), kâle (قال), ihbâr (إخبار), soru ifadesi ve bir fiile işaret eden" sigalar kullanmıştır. Ümmü Seleme'nin hadis rivayetinde olduğu gibi burada da "an" sigası yoğun olarak kullanılmıştır. "Semâ ve kâle" sigaları aynı oranda kaydedilirken fiile işaret eden "ersele (أرسل) ve işteket (اشتكت)" gibi kavramlar yalnızca 5 rivayette kullanılmıştır. Ancak Ümmü Seleme'nin râvilerinin çokça kullandığı "dehale" ve türevlerinin Hz. Meymûne'nin râvileri tarafından kullanılan ve fiile işaret eden sigalar arasında yer almamaktadır. İhbâr sigası ise 2 rivayette istimal edilmiştir. Rivayet sebeplerinin en önde geleni olan soru sorma sadece 1 rivayette kaydedilmiştir. Tahdîs sigası ise Hz. Meymûne'nin râvileri tarafından hiç kullanılmamıştır.

Hz. Meymûne'den nakledilen 61 rivayetin 8'inde rivayetin nakledilme nedeninin kaydedildiği görülmüştür. "An" sigasıyla nakledilen rivayetlerin sadece 1'inde, fiile işaret eden 5 rivayetin hepsinde ve soru ifadesinin zikredildiği 1 rivayette hadisin nakledilme sebebine yer verilmiştir. Yine "kâle" sigasıyla nakledilen 1 rivayette de sebeb-i îrâdın zikredildiği görülmüştür. Hz. Meymûne'nin ilmi, daha çok akrabaları ve azat ettiği köleler tarafından diğer nesillere taşınmıştır. Ümmü Seleme'nin rivayetlerinde de görüldüğü üzere sünnet onlar için bir hayat tarzı olduğundan hadisi naklederken bir nedene ihtiyaç duymamışlardır. Bunun yanı sıra sahâbe veya tâbiîn günlük hayatlarında karşılaştıkları bazı durumların fıkhî hükümlerini Hz. Peygamber'in hanımlarına sorarak öğrenmişler, onlardan işittikleri hadisleri başkalarına anlatarak isimlerinin günümüze ulaşmasını sağlamışlardır. Mesela, sadece Hz. Meymûne'den hadis nakleden Âliye bint Sübey' koyunları ölünce Hz. Meymûne'nin yanına gitmiş ve ona bu

[293] Mizzî, *Tehzîb*, XIV, 398.
[294] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 413.
[295] Mizzî, *Tehzîb*, XXXIII, 276.
[296] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 412; Mizzî, *Tehzîb*, IV, 300.

durumu anlatmıştır. Bunun üzerine Hz. Meymûne, Âliye'ye ölmüş koyunların derilerinden faydalanabileceğini söyleyerek Hz. Peygamber'in bu konudaki hadisini nakletmiştir.[297]

Hz. Meymûne tarafından rivayet edilen hadislerin sahâbe veya tâbiîn tarafından hangi sigalarla nakledildiği, bu sigaların kullanıldığı rivayet sayısı ve kullanılan sigada rivayetin nakledilme nedenine yer verilip verilmediği aşağıdaki tabloda sunulmuş olup aynı kökten türetilen kullanımlar bir çatı altında toplanmıştır.

Siga Çeşidi	Kullanıldığı Rivayet Sayısı	Açıklama
An (عن)	41	Bu sigayla nakledilen rivayetlerin birinde rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.
Semâ (سماع)	6	Bu sigayla nakledilen hadislerde rivayetin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
Kâle (قال)	6	Bu sigayla nakledilen rivayetlerin 1'inde rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.
Bir fiile delalet eden ifadeler	5	Bir fiile delalet eden ifadelerin hepsinde rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.
İhbâr (إخبار)	2	Bu sigayla nakledilen hadislerde rivayetin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
Soru İfadesi	1	Rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.

C. RİVAYETLERİN KONU DAĞILIMI

Hz. Meymûne'nin hadisleri daha çok namaz, temizlik ve ahkâm konularıyla ilgilidir. Bu konular arasında da en çok temizlikle ilgili hadisler nakledilmiştir. Bu çalışmada temizlik ile hayız, gusül ve abdest konuları kastedilmiştir. Hz. Meymûne'den nakledilen 24 rivayette guslün alınış şekli, ateşte pişen yemeği yemenin abdesti bozmayacağı ve Hz. Peygamber'in, hanımları hayızlıyken onlara nasıl davrandığı anlatılmıştır. Hz. Meymûne'nin temizlik konusundan sonra en çok namazla ilgili hadisleri bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in ikindi namazından sonra kıldığı iki rekâtlık namaz, cenaze namazı, vitir namazı, Resûlullah'ın (s.a.) hasır üzerinde namaz kılması, Mescid-i Nebevî'de namaz kılmanın fazileti gibi konularda 15 rivayet aktarmıştır. Ahkâm konularında ise ölü koyunun derisinin tabaklanması, mest üzerine

[297] Ebû Dâvûd, "Libâs", 42.

mesh etmenin hükmü, nehyedilen içecekler ve yağa düşen farenin hükmüyle ilgili hadisler nakledilmiştir.

D. SORU ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİSLER

1. İkindi Namazından Sonra Kılınan Nâfile Namaz

Hz. Peygamber'in ikindi namazından sonra nâfile namaz kılmasının sahâbe arasında tartışılan meselelerden biri olduğu yukarıda belirtilmiş ve Hz. Meymûne'den nakledilen bu rivayete işarette bulunulmuştu. Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel, "Muâviye b. Ebî Süfyân bize ikindi namazını kıldırdıktan sonra Meymûne'ye birini gönderdi. Peşinden bir kişi daha gitti. Meymûne, 'Allah Resûlü sefer hazırlığı yapıyordu ve yeterince bineği yoktu. Zekât mallarından binekler gelince onları paylaştırmaya başladı. Paylaştırma işi ikindi namazı vaktine kadar sürdü. Hz. Peygamber ikindi vaktinden önce iki rekât veya daha fazla nâfile namaz kılardı. Resûlullah (s.a.) ikindi namazını kıldıktan sonra bu vakit girmeden önce kıldığı namazları da kıldı. O (s.a.), namazlarında veya yaptığı herhangi bir işte devamlılığı severdi' dedi."[298]

Bu rivayette sorunun Meymûne'ye neden yöneltildiği detaylı kaydedilmemiş, sadece Muâviye'nin namaz kıldırdıktan sonra Hz. Meymûne'ye ikindi namazının ardından kılınan nâfile namazı iki kişi aracılığıyla sordurduğu bilgisi kaydedilmiştir. Ümmü Seleme'nin rivayetleri arasında Muâviye'nin ikindi namazını kıldırdıktan sonra İbn Abbâs ve Abdullah b. Zübeyr'e insanların kıldığı nâfile namazı sorduğu ve aldığı cevap sebebiyle aynı soruyu Abdullah b. el-Hâris aracılığıyla Hz. Peygamber'in eşlerine yönelttiği belirtilmişti. Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'nin kaydedildiği rivayete göre Abdullah b. el-Hâris'in Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'nin yanı sıra Hz. Meymûne'nin de yanına gidip mezkûr konuyu sorduğu anlaşılmaktadır.

2. Mest Üzerine Mesh Yapılması

Abdest alırken mestler üzerine mesh yapmak Hz. Peygamber'in sünnetlerinden biri olup meshin caiz olması için bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Abdestli olarak

---

[298] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 418. (حدثنا عبد الله بن الحارث بن نوفل، قال: صلى بنا معاوية بن أبي سفيان صلاة العصر، فأرسل إلى ميمونة، ثم أتبعه رجلا آخر، فقالت: إن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يجهز بعثا، ولم يكن عنده ظهر، فجاءه ظهر من الصدقة، فجعل يقسمه بينهم، فحبسوه حتى أرهق العصر، وكان يصلي قبل العصر ركعتين، أو ما شاء الله، فصلى، ثم رجع، فصلى ما كان يصلي قبلها، وكان إذا صلى صلاة أو فعل شيئا، يحب أن يداوم عليه)

ayağına mest giyen bir kimse, mest giydikten sonra abdestinin bozulduğu zamandan itibaren, mukîm ise bir gün, yolcu ise üç gün mestleri üzerine mesh yapabilmektedir. Mest üzerine meshin mezkûr süresiyle ilgili Hz. Meymûne'ye soru sorulmuş, o da Hz. Peygamber'in hadisini nakletmiştir. Hz. Meymûne'nin azat ettiği köle Atâ b. Yesâr, Nebî'nin (s.a.) hanımı Meymûne'ye mest üzerine mesh yapılması hususunu sordum. Meymûne, ben de Resûlullah'a (s.a.) "Kişi her zaman mestlerini çıkarmadan üzerlerine mesh edebilir mi diye sorduğumda O (s.a.), 'Evet' buyurdu" demiştir.[299]

E. YANLIŞ UYGULAMALARI DÜZELTMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİSLER

1. Abdullah b. Abbâs'ın Eşinin Hayız Günlerinde Ayrı Yatakta Uyuması

Nudbe, "Meymûne bint Hâris, beni Abdullah b. Abbâs'ın eşinin yanına gönderdi. Onların arasında akrabalık bağı vardı. Yanına gittiğimde döşeğini kocasınınkinden ayrı gördüm. Ben de ayrıldıklarını zannederek ona bu durumu sordum. 'O, hayır ben hayızlıyım. Hayızlı olduğumda eşim yatağıma yaklaşmaz' dedi. Bunun üzerine Meymûne'nin yanına döndüm ve bunu ona anlattım. Meymûne, '(İbn Abbâs) Allah Resûlü'nün sünnetinden yüz mü çeviriyor? Şüphesiz Allah Resûlü, hayızlı hanımıyla birlikte uyur ve aralarında dizi aşmayan bir kıyafetten başka bir şey bulunmazdı' diyerek beni İbn Abbâs'ın yanına tekrar gönderdi."[300]

Hz. Meymûne'nin azat ettiği Nudbe tarafından nakledilen bu rivayette Abdullah b. Abbâs'ın hayızlı hanımıyla aynı yatakta uyumaması Hz. Meymûne'yi bir yanlışı düzeltmeye sevk etmiştir. O, Hz. Peygamber'in sünnetini zikrederek İbn Abbâs'ın hayızlı eşiyle yatağını ayırmasını sünnetten yüz çevirmek olarak nitelemiştir. Öyle ki mezkûr rivayetin kaydedildiği diğer eserlerde Hz. Meymûne'nin, bu uygulamayı duyunca İbn Abbâs'a kızdığı ve Hz. Peygamber'in hayızlı eşlerine nasıl davrandığını anlattığı zikredilmiştir.[301]

---

[299] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 410. (عطاء بن يسار، قال: فسألت ميمونة، زوج النبي صلى الله عليه وسلم عن المسح على الخفين؟ قالت: قلت: يا رسول الله، أكل ساعة يمسح الإنسان على الخفين ولا ينزعهما؟ قال: نعم)

[300] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 402-3. (عن ندبة، قالت: أرسلتني ميمونة بنت الحارث إلى امرأة عبد الله بن عباس، وكانت بينهما قرابة، فرأيت فراشها معتزلا فراشه، فظننت أن ذلك لهجران، فسألتها، فقالت: لا، ولكني حائض، فإذا حضت، لم يقرب فراشي، فأتيت ميمونة، فذكرت ذلك لها، فردتني إلى بينهما إلا ثوب عن سنة رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ لقد كان رسول الله صلى الله عليه وسلم ينام مع المرأة من نسائه الحائض، وما أرغبة ابن عباس، فقالت: ما يجاوز الركبتين)

[301] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 419.

2. Abdullah b. Abbâs'ın Hayız Günlerinde Eşine Dokunmaması

Ümmü Menbûz, "Hz. Peygamber'in hanımı Meymûne'nin yanında otururken İbn Abbâs içeri girdi. Meymûne, ona 'Saçın neden dağınık?' diye sordu. İbn Abbâs, 'Saçımı tarayıp düzenleyen Ümmü Ammâr hayızlı olduğu için bana dokunmuyor' dedi. Meymûne, 'Hay evladım, hayızın el ile ne ilgisi var? Kuşkusuz Hz. Peygamber bizlerden hayızlı olduğu halde uzanan birinin yanına gelir ve hayızlı olduğunu bildiği halde ona yaslanarak Kur'ân-ı Kerîm okurdu. Ya da hayızlı oturduğu halde kucağına yaslanarak Kur'ân-ı Kerîm okurdu. Yine bizden hayızlı olan biri seccadeyi Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yere sererdi. Serdiğim seccadenin üzerinde evimde namaz kılardı. O halde oğlum, hayız elin neresinde?"[302]

Hayızlı kadınla aynı yatakta uyumamak, aynı kaptan yemek yememek ve içmemek cahiliye devrinin bir adeti olup Medine Yahudileri ve Arapları ile Kûfe civarındaki Araplar arasında yaygındı.[303] Allah Resûlü'nün değiştirdiği bu adet, vefatından sonra sahâbe arasında görülünce hanımları tarafından tashih edilmiştir.

Ümmü Menbûz'un, Meymûne'nin yanındayken işittiği bu hadisin başka bir tarîkinde Ümmü Menbûz çoğul siga kullanarak "Biz Meymûne'nin yanındayken" demiş[304] ve rivayetin devamını nakletmiştir. Böylece Ümmü Menbûz bu hadisi tek başına işittiği gibi birden fazla kişiyle Meymûne'nin yanında otururken de duymuş olabilir.

F. UYGULAMA YOLUYLA NAKLETTİĞİ HADİSLER

1. Rukye Duası Okuması

Meymûne'nin erkek kardeşinin oğlu Abdurrahman b. es-Sâib, "Meymûne bana, 'Ey kardeşimin oğlu! Sana Allah Resûlü'nün rukye duasından okuyayım mı?' dedi. Ben evet deyince 'Allah'ın adıyla sana dua ediyorum. Allah her türlü sıkıntıdan sana şifa versin.

---

[302] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 391-2, 415-6. (أخبرني منبوذ، أن أمه، أخبرته أنها بينا هي جالسة عند ميمونة، زوج النبي صلى الله عليه وسلم إذ دخل عليها ابن عباس، فقالت: ما لك شعثا؟ قال: أم عمار مرجلتي حائض، فقالت: أي بني، وأين الحيضة من اليد؟ لقد كان النبي صلى الله عليه وسلم يدخل على إحدانا وهي متكئة حائض، قد علم أنها حائض، فيتكئ عليها، فيتلو القرآن، وهو متكئ عليها، أو يدخل عليها قاعدة، وهي حائض، فيتكئ في حجرها، فيتلو القرآن وهو متكئ في حجرها، وتقوم وهي حائض، فتبسط له الخمرة في مصلاه، وقال ابن بكر: خمرته، فيصلي عليها في بيتي، أي بني، وأين الحيضة من اليد؟)

[303] Savaş, *İslâm'ın İlk Asrında Kadın*, s. 38.

[304] el-Humeydî, Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. Îsâ, *Müsnedü'l-Humeydî* (nşr. Hüseyin Selîm Esed), I-II, Dımaşk: Dâru's-Sakâ, 1996, I, 316.

İnsanların Rabbi olan Allah sıkıntıyı gider. Şifa ver. Şifa veren sensin. Senden başka şifa veren yoktur' dedi."[305]

Hz. Meymûne'nin yeğenine rukye yapma nedeni hakkında detaylı bilgiye ulaşılamasa da Hz. Meymûne'nin kullandığı elâ (ألا) edatıyla adeta yeğeninin hastalık veya herhangi bir sıkıntıdan dolayı halasına başvurduğu veya Hz. Meymûne'nin yeğenini bu halde görünce kendisine Hz. Peygamber'in okuduğu duayla rukye yapmayı istediği söylenebilir.[306]

2. Borç Alması

Hz. Âişe tarafından "Allah'tan en çok korkanımız" şeklinde nitelendirilen Hz. Meymûne, Hz. Peygamber'den öğrendiği hadise dayanarak aldığı borçlarla iyilikte bulunurdu. Sâlim'in naklettiğine göre Meymûne borç almıştı. Ona ödeme gücün olmadığı halde neden borçlanıyorsun denildi. Meymûne, Resûlullah'ın (s.a.) "Ödemek niyetiyle borçlanan kimseye (Allah Teâlâ) yardım eder" buyurduğunu işittim dedi.[307]

G. DAHA FAZİLETLİ OLANA YÖNLENDİRMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİS

Adağını yerine getirmek için Mescid-i Aksâ'ya gitme kararı alan bir kadın, vedalaşmak üzere Hz. Meymûne'nin evine gittiği sırada Hz. Meymûne ona fazilet yönünden daha üstün bir mescidde namaz kılarak adağını yerine getirebileceğini söylemiştir. İbrahim b. Abdullah b. Ma'bed, "Ağrıdan yakınan bir kadın, 'Allah'tan şifa bulursam Beytülmakdis'e namaz kılmaya gideceğim' dedi. İyileşince yola çıkmak üzere hazırlandı ve vedalaşmak için Hz. Peygamber'in eşi Meymûne'nin yanına geldi. Ona durumu anlatınca Meymûne, 'Otur, hazırladığım yemekten ye ve Hz. Peygamber'in mescidinde namaz kıl.' Kuşkusuz Allah

---

[305] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 404. (عن عبد الرحمن بن السائب، ابن أخي ميمونة الهلالية، أنه حدثه أن ميمونة، قالت له: يا ابن أخي، ألا أرقيك برقية رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قلت: بلى، قالت: بسم الله أرقيك، والله يشفيك، من كل داء فيك، أذهب الباس رب الناس، واشف أنت الشافي، لا شافي إلا أنت) Hz. Meymûne'nin Abdurrahman'a rukye yapma sebebi bu rivayette açıklanmadığı gibi hadisin incelenen diğer tarîklerinde de herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Hz. Meymûne'nin bu rivayette kullandığı ألا edatının işlevi üzerinde durulmalıdır. Nitekim Arap Dili'ndeki kullanımı dikkate alındığında kendisinden sonra kullanılan fiile göre bu edatın farklı anlamlar taşıdığına işaret edilmiştir. Mezkûr rivayette ألا edatından sonra müzâri fiil kullanılmıştır. Bu edat Müzari fiille kullanıldığında bir şeyin yapılmasını yumuşaklık ve tatlılıkla istemek anlamına gelmektedir. el-Beyâtî, Zahir Şevket *Edevâtü'l-i'râb*, Beyrut: Mecdü'l-Müesseseti'l-Câmiiyye li'd-Dirâset ve'n-Neşr ve't-Tevzî' 1425/2005, s. 135.

[306] Rukye yapılan hastalıklar ve ilgili rivayetler için bk. Atmaca, Veli, *Hadislerde Rukye: Hz. Peygamber ve Sahabenin Uygulamaları Işığında Şifa Hadisleri*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019, s. 263-347.

[307] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 399. (عن سالم، عن ميمونة، أنها استدانت دينا، فقيل لها: تستدينين وليس عندك وفاؤه؟ قالت: إني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: ما من أحد يستدين دينا، يعلم الله أنه يريد أداءه، إلا أداه)

Resûlü'nün 'Mescid-i Nebevî'de kılınan bir namaz, Mescid-i Harâm dışında diğer mescitlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir' buyurduğunu işittim dedi."[308]

Hz. Meymûne, bu kadına adağını sevap yönünden daha faziletli olan Mescid-i Nebevî'de namaz kılarak yerine getirebileceğini söylemiştir. Zira aynı konu Hz. Peygamber'e sorulmuştur.[309] Hz. Meymûne, Allah Resûlü'nden öğrendiği hususu söyleyerek kadının yolculuk sırasında yaşayacağı zorlukları ve yol külfetini ortadan kaldırmıştır.[310]

III. ÜMMÜ HABÎBE'NİN HADİS RİVAYETİ

Hz. Peygamber'in hanımları arasında Hz. Meymûne'den sonra en çok rivayeti bulunan Ümmü Habîbe'nin Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 65, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 49 rivayeti kaydedilmiştir. Ümmü Habîbe'den hadis nakleden râviler, kullandıkları sigalar, nakledilen rivayetlerin konu dağılımı anlatılacak ve hadislerin nakledilme nedeni tespit edilmeye çalışılacaktır.

A. ÜMMÜ HABÎBE'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLER

Mizzî'nin *Tehzîb*'inde Ümmü Habîbe'den 3'ü kadın olmak üzere 15 râvinin hadis naklettiği kaydedilmiştir. Ümmü Habîbe'nin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde de 1'i kadın olmak üzere 15 râvisi bulunmaktadır. Bu iki eserde kaydedilen râviler karşılaştırıldığında

---

[308] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 408, 417. (عن إبراهيم بن عبد الله بن معبد بن عباس، أنه قال: إن امرأة اشتكت شكوى، فقالت: لئن شفاني الله، لأخرجن، فلأصلين في بيت المقدس، فبرأت، فتجهزت تريد الخروج، فجاءت ميمونة، زوج النبي صلى الله عليه وسلم تسلم عليها، فأخبرتها ذلك، فقالت: اجلسي، فكلي ما صنعت، وصلي في مسجد الرسول صلى الله عليه وسلم، فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: صلاة فيه أفضل من ألف صلاة فيما سواه من المساجد، إلا مسجد الكعبة) Bu hadisin bazı tarîklerinde İbrâhim b. Abdullah ile Meymûne arasında Abdullah b. Abbâs zikredilmiştir. Ancak Buhârî, bu durumu vehm olarak nitelemiştir. Buhârî'ye göre İbrahim bu hadisi Abdullah b. Abbâs'tan değil Meymûne'den işitmiştir. Detaylı bilgi için bk. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr* (nşr. Muhammed Abdülmuîd Han), I-VIII, Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmâniyye, ts. I, 302.

[309] Allah Resûlü, Mescid-i Aksâ'da namaz kılma adağında bulunan kimsenin Mescid-i Harâm'da namaz kılarak adağını yerine getirebileceğini buyurmuştur. Zira Müslümanlar tarafından Mekke fethedildiğinde ensardan bir adam Hz. Peygamber'in yanına gelerek "Ey Allah'ın peygamberi, şayet Allah Mekke'nin fethini peygambere ve Müslümanlara nasip ederse mutlaka Beytülmakdis'te namaz kılacağım şeklinde bir adakta bulundum ve burada Kureyşliler arasında benimle Beytülmakdis'e gidip geri gelecek Şamlı bir kimse buldum" deyince Hz. Peygamber, ona "Namazı burada (Mescid-i Harâm'da) kıl" buyurdu. Adam bu sözünü üç defa tekrarladı. Hz. Peygamber, her defasında "Burada kıl" şeklinde cevap verdi. Adam dördüncü kez ısrar edince Nebî (s.a.), "O halde git orada kıl, fakat Muhammed'i peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki namazı burada kılman Beytülmakdis'te yerine getirmen gereken namaz borcunu düşürür" buyurdu. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 235.

[310] el-Kurtubî, Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî, *el-Müfhim li-mâ eşkele min Telhîsi Kitâbi Müslim* (nşr. Muhyiddin Dîb Müstû v.dğr.) I-VII, Dımaşk: Dâru İbn Kesîr – Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1417/1996, III, 506-7.

birbirinden farklı kimselerin bulunduğu ve Ümmü Habîbe'den toplamda 18 râvinin rivayette bulunduğu tespit edilmiştir.

1. Sahâbî Râvileri

Ümmü Habîbe'den hadis nakleden 5 sahâbî tespit edilmiştir. Bunlar, Ümmü Habîbe'nin kızı Habîbe bint Ubeydullah b. Cahş, erkek kardeşi Muâviye b. Ebî Süfyân, Zeyneb bint Ebî Seleme, Safiyye bint Şeybe[311] ve Enes b. Mâlik'tir.[312]

2. Tabiî Râvileri

Ümmü Habîbe'nin tâbiînden olan râvileri şu kimselerdir: Kardeşi Anbese b. Ebî Süfyân, yeğenleri Abdullah b. Utbe b. Ebî Süfyân ile Ebû Süfyân b. Saîd, azat ettiği köleleri Ebü'l-Cerrâh ve Sâlim b. Şevvâl. Ayrıca Urve b. ez-Zübeyr, Ebû Sâlih es-Semmân, Ebü'l-Melih b. Üsâme, Dımaşklı Muhammed b. Ebî Süfyân, Şüteyr b. Şekel, Şehr b. Havşeb,[313] Süleyman b. Yesâr ve Ömer b. el-Hakem.[314]

B. ÜMMÜ HABÎBE'DEN HADİS NAKLEDEN RÂVİLERİN KULLANDIĞI SİGALAR

Ümmü Habîbe'den hadis nakleden râviler "an (عن), tahdîs (تحديث), ihbâr (إخبار), semâ (سماع), kâle (قال) ve seele (سأل)" sigalarıyla bir fiile işaret eden ifadeleri kullanmıştır. Burada da "an" en yoğun kullanılan sigadır. Ancak Ümmü Seleme ve Hz. Meymûne'nin râvileri tarafından kullanılan sigalardan farklı olarak burada "an" diğer sigaların toplamına yakın bir miktarda istimal edilmiştir. "An" sigasından sonra en çok kullanılan ve bir fiile işaret eden lafızlar 11 rivayette yer almıştır. Tahdîs sigası ise 5 rivayette kullanılırken ihbâr 4, semâ 3 rivayette kaydedilmiştir. "Kâle ve seele" ise Ümmü Habîbe'nin râvileri tarafından en az kullanılan sigalardır.

Ümmü Habîbe'den nakledilen 49 rivayetin 12'sinde rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir. Ümmü Habîbe tarafından rivayet edilen hadislerin sahâbe veya tâbiîn tarafından

---

311 Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 135-6.
312 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 400.
313 Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 135-6.
314 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 342; XLV, 397. Diğer râvileri için bk. Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe*, s.107-15.

hangi sigalarla nakledildiği, bu sigaların kullanıldığı rivayet sayısı ve kullanılan sigada rivayetin nakledilme nedenine yer verilip verilmediği aşağıdaki tabloda sunulmuş olup aynı kökten türetilen kullanımlar bir çatı altında toplanmıştır.

Siga Çeşidi	Kullanıldığı Rivayet Sayısı	Açıklama
An (عن)	24	Bu sigayla nakledilen rivayetlerin birinde rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.
Bir fiile delalet eden ifadeler	11	11 rivayetin 9'unda hadisin işitilme nedenine yer verilmiştir.
Tahdîs (تحديث)	5	Bu sigayla nakledilen rivayetlerde hadisin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
İhbâr (إخبار)	4	Bu sigayla nakledilen rivayetlerde hadisin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
Semâ (سماع)	3	Bu sigayla nakledilen rivayetlerde hadisin işitilme nedenine yer verilmemiştir
Kâle (قال)	1	Bu bir rivayette hadisin işitilme nedenine yer verilmiştir.
Soru İfadesi	1	Bu bir rivayette hadisin işitilme nedenine yer verilmiştir.

C. RİVAYETLERİN KONU DAĞILIMI

Ümmü Habîbe'nin hadisleri daha çok ibadet, ahkâm ve temizlik konularıyla ilgilidir. Bu konular arasında da en çok ibadetler ve ahkâm konuları bulunmaktadır. Ümmü Habîbe, günde on iki rekât nâfile namaz kılmak, öğle namazının sünnetlerinin sevabı, hanımıyla birlikte olduğu elbiseyle namaz kılmak, tek elbiseyle namaz kılmak, oruçluyken hanımını öpmek, ihrama girmeden önce koku kullanmak, Müzdelife'den gece vaktinde ayrılmak, ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest almak, misvak kullanmak, içki içmenin yasak olması, kervanda çan çalınması, ölenin ardından yas tutma müddeti ve şefaat etmek gibi konularda hadis nakletmiştir.

D. SORU ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİS

Muâviye b. Ebî Süfyân, ablası Ümmü Habîbe'nin yanına girdiğinde Allah Resûlü'nü tek parça kumaşa sarınmış ve başından su damlar halde namaz kılarken görmüş ve Ümmü Habîbe'ye, Hz. Peygamber'in böyle mi namaz kıldığını sormuştur. Bunun üzerine Ümmü Habîbe, evet diyerek cevap vermiş ve Hz. Peygamber'in namazda üzerinde bulunan örtünün

yataktayken üzerinde bulunan örtü olduğunu söylemiştir.[315] Muâviye b. Ebî Süfyân, Hz. Peygamber'in hanımı olan Ümmü Habîbe'ye, "Resûlullah (s.a.) seninle yatıp içinde ilişkide bulunduğu sırada üzerinde bulunan örtüyle (örtüye elbise gibi sarılıp) namaz kılar mıydı?" diye sordum. Ümmü Habîbe, "Evet. Onda bir leke görmezse kılardı" dedi.[316]

E. YANLIŞ UYGULAMALARI DÜZELTMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİS

Ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest alınması İslâm'ın ilk devrinde uygulanmış olup daha sonra bu uygulama terk edilmiştir. Ebû Süfyân b. Saîd b. el-Ahnes, Ümmü Habîbe'nin yanına girdim. Benim için un çorbası getirilmesini istedi. Çorbayı içtikten sonra 'Abdest almayacak mısın?' dedi. 'Abdestimi bozacak bir şey yapmadım' dediğimde o, 'Resûlullah'ın (s.a.) ateşte pişen yemekten dolayı abdest alınız' buyurduğunu işittim" dedi.[317]

Mezkûr rivayetin diğer tarîklerinde Ümmü Habîbe'nin bu hadisi rivayet etme keyfiyeti daha detaylı kaydedilmiştir. Ebû Süfyân b. Saîd, teyzesi Ümmü Habîbe'nin evinde un çorbası içtikten sonra ağzını suyla çalkalamış ve namaz kılmak için kalktığında Ümmü Habîbe, ona Hz. Peygamber'in ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest alınmasıyla ilgili buyruğunu haber vermiştir.[318]

F. UYGULAMA YOLUYLA NAKLETTİĞİ HADİSLER

1. İhramlı Kimsenin Koku Kullanması

Ümmü Habîbe, kardeşi Muâviye ihrama girmeden önce ona koku sürmüş ve Hz. Peygamber'in bu konudaki sünnetini uygulayarak öğretmiştir. Süleymân b. Yesâr'ın naklettiğine göre Ömer b. Hattâb (ö. 23/644), Zülhuleyfe mevkiinde ihramda iken çevresinde güzel bir koku hissetti. "Bu koku kimden geliyor?" dedi. Muâviye, "Benden, ey mü'minlerin emîri" dedi. Bunun üzerine Ömer, "Yemin ederim ki sendendir" dedi. Muâviye, "Bana kokuyu Ümmü Habîbe sürdü ve o, ihrama girerken Resûlullah'a (a.s) da sürdüğünü söyledi" dedi. Hz.

---

[315] Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 319; Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, *Târîhu Bağdâd* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XVI, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2002, V, 85.

[316] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 343. (عن معاوية، قال: قلت لأم حبيبة، زوج النبي صلى الله عليه وسلم: أكان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي في الثوب الذي ينام معك فيه؟ قالت: نعم، ما لم ير فيه أذى)

[317] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 367. (عن أبي سفيان بن سعيد بن الأخنس، قال: دخلت على أم حبيبة، فدعت لي بسويق، فشربته، فقالت: ألا تتوضأ؟ فقلت: إني لم أحدث، قالت: إن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: توضئوا مما مست النار)

[318] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 359, 368.

Ömer, "Kız kardeşine git ve Hz. Peygamber'e sürdüğü kokuyu yıkamadığına dair yemin ettir" dedi. Muâviye kız kardeşinin yanına gitti ve Ümmü Habîbe (koku sürülen) yeri yıkadı.[319]

Rivayetin diğer tarîklerinde belirtildiğine göre hac ibadeti için Medine'den yola çıkan sahâbe, mîkât yerine ulaştığında Hz. Ömer, güzel bir koku hissetmiş ve kokunun Hz. Muâviye'den geldiğini öğrenince ihramlı kimsenin güzel koku sürmesi câiz olmadığı için Muâviye'ye kızmıştır. Muâviye, Hz. Ömer'in celâllendiğini görünce "Ey mü'minlerin emîri, bana kızmakta acele etme. Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'e koku sürdüğünü beyan ederek bana da sürdü"[320] şeklinde açıklama yapmış ve Hz. Ömer'in öfkesini gidermeye çalışmıştır. Bu cevap karşısında Hz. Ömer, "İhramlıdan katran kokusu almam, benim için güzel koku almaktan daha sevimlidir"[321] diyerek Muâviye'yi Medine'ye, Ümmü Habîbe'nin yanına geri göndermiş ve kokunun sürüldüğü yeri yıkamasını sağlamıştır.

İhramlının koku kullanması sahâbe arasında tartışılan bir konudur. Mezkûr rivayette görüldüğü gibi Hz. Ömer, ihramlının koku kullanmasına karşıyken Hz. Peygamber'in hanımları, Allah Resûlü'ne ihrama girmeden önce koku sürdüklerini belirterek ihramdan önce koku kullanılmasında bir sakınca görmemiştir. Nitekim Hz. Âişe "Allah Resûlü'ne hem ihrama girmeden önce hem de ihramdan çıkarken ben koku sürdüm" demiştir.[322]

Hz. Ömer'in mezkûr yönde fetva vermesi, kendi içtihadıyla hareket ederek bazı kimselerin bunu görerek ihramlının koku kullanmasının caiz olduğu yanılgısına düşüp aldanmaması veya kendisine Hz. Âişe'nin haber verdiği uygulamanın ulaşmamış olması ihtimaliyle açıklanmıştır.[323]

---

[319] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 342-3. (عن سليمان بن يسار، أن عمر بن الخطاب وجد ريح طيب بذي الحليفة، فقال: ممن هذه الريح؟ فقال معاوية: مني يا أمير المؤمنين، فقال: منك لعمري، فقال: طيبتني أم حبيبة، وزعمت أنها طيبت رسول الله صلى الله عليه وسلم عند إحرامه، فقال: اذهب فأقسم عليها لما غسلته، فرجع إليها، فغسلته)

[320] İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Muhammed Avvâme), I-XXVI, Cidde – Dımaşk: Dâru'l-Kıbleti's-Sekâfeti'l-İslâmiyye – Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1427/2006, VIII, 223.

[321] Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 54. Hz. Ömer, Zülhuleyfe'de Hz. Muâviye'nin yanı sıra Berâ b. Âzib (ö. 71/690) ve Kesîr b. Salt'ın koku sürdüğünü öğrenince onların da temizlemesini istemiştir. Öyle ki Berâ b. Âzib'e "Eşinin kokucu olduğunu biliyoruz ama hacı (saçı-sakalı) dağınık ve (ter vb.) kokan kimsedir" demiştir. ez-Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâki, *Şerhü'z-Zürkânî alâ Muvatta'i'l-İmâm Mâlik* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd), I-IV, Kahire; Mektebetü's-Sakâfeti'd-Dîniyye, 1424/2003, II, 353-5.

[322] Nesâî, "Menâsik", 42.

[323] Zürkânî, *Şerhü'z-Zürkânî*, II, 354-5; Zerkeşî, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, s. 68; Uraler, *Abdullah b. Ömer*, s. 162-3.

2. Ölenin Ardından Yas Tutma Süresi

Zeyneb bint Ümmi Seleme, "Ümmü Habîbe'nin bir akrabası vefat etmişti. (Üç gün geçtikten sonra) sufra denilen bir kokuyu isteyip kollarına sürdü ve ben bunu herhangi bir sebeple değil sadece ve sadece Resûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu duyduğum için yapıyorum dedi: 'Allah'a ve ahiret gününe inanan Müslüman bir kadının herhangi bir ölü için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Sadece eşi için dört ay on gün yas tutar.'"[324] Bu rivayette Zeyneb bint Ümmi Seleme, Ümmü Habîbe'nin bir akrabası vefat ettiğinde koku kullandığını ve gerekçesini Allah Resûlü'nün buyruğunu yerine getirmek olarak açıkladığını nakletmiştir. Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'in buyruğunu yaşanan olay vesilesiyle evine gelenlere uygulamalı olarak öğretmiştir.

Rivayetin diğer tarîklerinde Hz. Zeyneb, "Ümmü Habîbe'nin babası Ebû Süfyân (ö. 31/651) vefat ettiğinde yanına girdim. Ümmü Habîbe, halûk[325] veya başka bir koku çeşidi isteyip yanındaki bir cariyeye ve kendi yanaklarına sürerek Hz. Peygamber'in, 'Allah'a ve ahiret gününe iman eden Müslüman bir kadının, hiçbir ölü için üç günden fazla yas tutması helal olmaz. Bir tek kocası için dört ay ve on gün yas tutar' buyruğunu işitmeseydim yemin ederim ki ben bu kokuyu kullanmaya ihtiyaç duymazdım" dediğini belirtmiştir.[326]

IV. HAFSA BİNT ÖMER'İN HADİS RİVAYETİ

Hz. Peygamber'in hanımları arasında Ümmü Habîbe'den sonra en çok rivayeti bulunan Hafsa bint Ömer'in Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 60, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 48 rivayeti bulunmaktadır. Bunlardan birini babası Hz. Ömer'den nakletmiştir.[327]

---

[324] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 349. (زينب بنت أم سلمة، قالت: توفي حميم لأم حبيبة، فدعت بصفرة، فمسحت بذراعيها وقالت: إنما أصنع هذا لشيء سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم، وقال حجاج: لأن رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال: لا يحل لامرأة مسلمة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تحد فوق ثلاث إلا على زوجها أربعة أشهر وعشرا)

[325] Halûk, za'ferân ve diğer kokulu maddelerin karışımından elde edilen bir kokudur. Sarı ve kırmızı renktedir. İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser* (nşr. Tahir Ahmed ez-Zâvî - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), I-V, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979, II, 71.

[326] Buhârî, "Talâk" 46. İbn Hacer, Ebû Süfyân'ın hicrî 32 veya 33 yılında Şam'da değil Medine'de vefat ettiğini söyleyerek Şam kaydının yalnızca Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814) tarîkiyle nakledilen rivayetlerde bulunduğunu ve bunun vehm olduğunu ileri sürmüştür. Ardından Yezîd b. Ebî Süfyân'ın (ö. 18/639) kardeşi Ümmü Habîbe hayattayken vefat ettiğini, rivayetlerde zikredilen hamîm kelimesinin erkek kardeş için kullanımının daha uygun olduğunu belirtmiş ve iki rivayetteki bu farklılığı Zeyneb bint Ebî Seleme'nin hem kardeşi hem de babasının vefatında Ümmü Habîbe'nin yanına girmiş olma ihtimaliyle açıklamıştır. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, III, 147.

[327] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 69-70.

Hz. Hafsa'dan hadis nakleden râviler, kullandıkları sigalar, nakledilen rivayetlerin konu dağılımı ve hadislerin nakledilme nedeni aşağıda ele alınacaktır.

A. HZ. HAFSA'DAN NAKİLDE BULUNAN RÂVİLER

Mizzî'nin *Tehzîb*'inde Hz. Hafsa'dan 2'si kadın olmak üzere 17 râvinin hadis naklettiği kaydedilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 3'ü kadın olmak üzere 15 râvisi bulunmaktadır. Bu iki eserde kaydedilen râviler karşılaştırıldığında birbirinden farklı kimselerin bulunduğu ve Hz. Hafsa'dan toplamda 20 râvinin hadis naklettiği tespit edilmiştir.

1. Sahâbî Râvileri

Hz. Hafsa'nın 1'i kadın olmak üzere 5 râvisi sahâbîdir. Kardeşi Abdullah b. Ömer, Kûfeli Hârise b. Vehb el-Huzâî, el-Muttalib b. Ebî Vedâ'a, Hüneyde b. Hâlid el-Huzâî ve Zeyd b. Hârise'nin hanımı Ümmü Mübeşşir el-Ensâriyye Hz. Hafsa'dan hadis rivayet eden sahâbîlerdir.[328]

2. Tâbiî Râvileri

Hz. Hafsa'dan hadis nakleden tâbiîn râviler, yeğeni Hamza b. Abdullah, el-Müseyyib b. Râfi' (ö. 105/723), Hâris b. Abdullah b. Ebî Rebîa, Sevâ' el-Huzâî, Şüteyr b. Şekel, Abdullah b. Safvân, Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm, Abdullah b. Ömer'in hanımı Safiyye bint Ebî Ubeyd ve azat ettiği köle Amr b. Râfi', Ebû Miclez Lâhık b. Humeyd, Ebû Bekir b. Süleyman b. Ebî Hasme,[329] Abdullah b. Ubeydullah b. Ebî Müleyke, Sâlim b. Abdullah b. Ömer (ö. 106/725), Abdullah b. Ebî Saîd[330] ve Hüneyde b. Hâlid'in hanımı[331] olmak üzere 15 kişidir.

---

[328] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 154.

[329] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 154.

[330] Mizzî, Hz. Hafsa'dan hadis nakleden râviler arasında Ebû Zeyd Abdullah b. Ebî Sa'd el-Medînî adlı bir râvi zikretmekte olup râvi hakkında hadis kaynaklarında herhangi bir bilgi veya rivayete ulaşılamamaktadır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise Abdullah b. Ebî Saîd el-Müdenî adlı bir râvi Hz. Hafsa'dan hadis nakletmiştir. Hâkim el-Kebîr (ö. 378/988), *Müsned*'de geçen bu râvinin künyesini Ebû Zeyd olarak kaydetmiştir. Böylelikle mezkûr iki râvinin aynı kişi olduğu düşünülerek Hz. Hafsa'nın râvileri arasında yalnızca Abdullah b. Ebî Saîd'in ismi zikredilmiştir. Hâkim, Ebû Ahmed Muhammed b. Muhammed b. Ahmed en-Nîsâbûrî, *el-Esâmî ve'l-künâ* (nşr. Ebû Ömer Muhammed b. Ali el-Ezherî), I-V, Kahire: Dâru'l-Fârûk li't-Tıbâa ve'n-Neşr, 1436/2015, III, 306; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 66; Mizzî, *Tehzîb*,

[331] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 53, 66, 69, 70.

B. HZ. HAFSA'DAN NAKİLDE BULUNAN RÂVİLERİN KULLANDIĞI SİGALAR

Hafsa bint Ömer'in Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki 48 rivayeti "an (عن), ihbâr (إخبار), tahdîs (تحديث), semâ (سماع), kâle (قال)" sigaları, fiil ve soruya işaret eden ifadelerle nakledilmiştir. Bu sigalar arasında "an", en yoğun kullanılan sigadır. Hz. Hafsa'nın hadislerinde sebeb-i îrâda işaret eden fiil ve soru kalıpları 5 rivayette kaydedilmiştir. Yine "kâle" sigası ile nakledilen 1 rivayette de rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir. Hz. Hafsa'nın *Müsned*'deki rivayetlerinin yaklaşık yarısı akrabaları aracılığıyla diğer nesillere taşınmıştır.

Siga Çeşidi	Kullanıldığı Rivayet Sayısı	Açıklama
An (عن)	32	Bu sigayla nakledilen rivayetlerde hadisin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
İhbâr (إخبار)	6	Bu sigayla nakledilen rivayetlerde hadisin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
Tahdîs (تحديث)	3	Bu sigayla nakledilen rivayetlerde hadisin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
Bir fiile delalet eden ifadeler	3	Bir fiile delalet eden ifadelerin hepsinde rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.
Soru İfadesi	2	Bu ifadenin kullanıldığı rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.
Semâ (سماع)	1	Bu sigayla nakledilen rivayetlerde hadisin işitilme nedenine yer verilmemiştir.
Kâle (قال)	1	Bu siganın kullanıldığı rivayetin nakledilme nedenine yer verilmiştir.

C. RİVAYETLERİN KONU DAĞILIMI

Hz. Hafsa'nın hadisleri daha çok ibadetlerle ilgilidir. Hz. Peygamber'in sabah namazını uzun tutmadan ve vefatından bir yahut iki yıl önce oturarak namaz kılmasıyla ilgili 10, gün ağardıktan sonra oruca başlayanın orucunun olmayacağı, Hz. Peygamber'in her ay üç gün oruç tutması ve oruçluyken hanımını öpmesi gibi oruçla ilgili 10, Hz. Peygamber'in hanımlarına vedâ haccına katılmalarını emretmesi, umreyi tamamladıktan sonra ihramdan çıkmaması ve ihramlıyken öldürülmesi caiz olan hayvanların isimlerini zikretmesi gibi hacla ilgili 6, Hz. Peygamber'in kıraatiyle ilgili 2, karınca duasıyla rukye yapan kadından Hz. Hafsa'ya da öğretmesini istemesiyle ilgili 2 rivayet nakletmiştir.

Hz. Hafsa'nın gaybî konularda Resûlullah'tan (s.a.) 7 rivayeti bulunmaktadır. Hz. Hafsa, yere batırılan ordu, deccâlin ortaya çıkma sebebi ve Hz. Peygamber'in Bedir Savaşı'yla Hudeybiye'ye katılanların ateşe girmeyeceğini umması şeklindeki hadisleri rivayet etmiştir.

Müslüman bir kadının eşi dışında ölen kimselerin ardından üç gün yas tutması gerektiği, Hz. Peygamber'in sağ elini yanağının altına koyarak uyuması, sağ elle yemek yemesi ve meleklerin Hz. Osman'dan (ö. 35/656) haya etmesiyle ilgili konular Hz. Hafsa'nın naklettiği diğer hadislerdir.

D. SORU ÜZERİNE NAKLETTİĞİ HADİS

İbn Ebî Müleyke, "Hz. Peygamber'in bazı hanımlarına (Ebû Âmir, Nâfi'in Hafsa olduğunu belirttiğini söyledi) Allah Resûlü'nün kıraati soruldu. 'Hafsa, ona güç yetiremezsiniz' şeklinde cevap verince bize (kıraatini) anlatır mısın denildi. Bunun üzerine Hafsa, okuyuş şeklinin tane tane olduğunu gösteren bir okuma yaptı."[332]

Bu rivayete göre Hz. Peygamber'in kıraati bazı hanımlarına sorulmuştur. Ümmü Seleme'nin yanı sıra bu rivayette Hz. Hafsa'ya da sorulduğu açığa çıkmaktadır. Bu soru üzerine Hz. Hafsa Allah Resûlü'nün kıraatini tarif etmiştir.

E. YANLIŞ UYGULAMALARI DÜZELTMEK İÇİN NAKLETTİĞİ HADİS

Abdullah b. Ömer, "İbn Sâid'le iki defa karşılaştım. İlk karşılaşmamızda yanında arkadaşları vardı. Onlara, size bir şey sorsam Allah için bana doğruyu söyler misiniz? dedim. 'Evet' dediler. Ben de onun (deccâl) olduğunu mu konuşuyorsunuz? diye sordum. 'Hayır' şeklinde cevap verdiler. Bunun üzerine Allah'a yemin ederim ki yalan söylediniz. Onun mal ve evlat bakımından sizden daha fakir olduğu gün bazılarınız bana hepinizden daha zengin oluncaya kadar onun ölmeyeceğini haber verdi. O, bugün söylediğiniz gibidir dedim ve biraz daha konuştuktan sonra oradan ayrıldım. Sonra onunla tekrar karşılaştığımda gözünün değiştiğini gördüm. Ona, gözün ne zaman böyle oldu? dedim. 'Bilmiyorum' şeklinde cevap verince kafandaki gözünden nasıl haberin olmaz? dedim. O, 'Benden ne istiyorsun ey İbn Ömer! Allah dilerse onu senin şu asandan bile yaratır' dedi ve daha önce böylesine şiddetlisini

[332] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 70. (عن ابن أبي مليكة، عن بعض أزواج النبي صلى الله عليه وسلم قال: أبو عامر، قال نافع: أراها حفصة أنها سئلت عن قراءة رسول الله صلى الله عليه وسلم فقالت: إنكم لا تستطيعونها قال: فقيل لها أخبرينا بها قال: فقرأت قراءة ترسلت فيها)

işitmediğim bir şekilde eşeğin anırması gibi anırdı. Arkadaşlarımdan bazıları kırılıncaya kadar sopamla ona vurduğumu söylediler. Vallahi ben öyle bir şey yaptığımın farkına varmadım." (İbn Ömer) kardeşi Hafsa'nın yanına gidip bu olayı anlattı. Bunun üzerine Hafsa, "Ondan ne istiyorsun? Hz. Peygamber'in 'Bir olaya çok kızması üzerine (deccâlin) çıkacağını' haber verdiğini işitmedin mi?" dedi.[333]

Bu rivayet fiten ve melâhim konularıyla ilgili olup kıyamet alâmetlerinden biri olan deccâlin ortaya çıkmasından bahsetmektedir. Rivayette geçen İbn Sâid (ö. 63/683), Abdullah b. Sayyâd ismiyle anılan ve deccâle ait nitelikleri taşıdığı öne sürülen kimsedir. İbn Sayyâd'la ilgili farklı ve birbiriyle çelişen rivayetlerin bulunması meselenin sahâbeden bu yana uzun tartışmalara konu olmasına neden olmuştur. Sahâbe arasında Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer ve Câbir b. Abdullah (ö. 78/697) İbn Sayyâd'ın deccâl olduğunu savunmaktadır. Deccâl kelimesini, doğru yoldan saptıran ve kötülüklerin yayılmasına hizmet eden her türlü sapık zihniyet olarak açıklayan bazı kimseler ise İbn Sayyâd'ın insanlık tarihi boyunca çeşitli dönemlerde ortaya çıkacak deccâllerden biri olduğunu dile getirmiştir.[334]

İbn Sayyâd'ın deccâl olduğu şeklindeki kanaatin sahibi Abdullah b. Ömer, İbn Sayyâd'la yaşadığı olaydan sonra Hz. Hafsa'nın yanına gitmiş ve mezkûr olayı anlatınca Hz. Hafsa'nın Hz. Peygamber'den deccâlle ilgili işittiği hadisi nakletmesine vesile olmuştur.

V. HZ. PEYGAMBER'İN DİĞER HANIMLARININ HADİS RİVAYETİ

Allah Resûlü'nün Hz. Âişe dışında rivayeti fazla olan hanımlarının râvileri, kullandıkları sigalar, rivayetlerinin konu dağılımı ve hadis rivayet etme nedenleri yukarıda ele alınmıştır. Burada da rivayet sayısı az olan hanımların hadis rivayeti incelenecektir.

---

[333] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 25-9. (عن ابن عمر، قال: لقيت ابن صائد مرتين، فأما مرة فلقيته ومعه بعض أصحابه، فقلت لبعضهم: نشدتكم بالله إن سألتكم عن شيء لتصدقني؟ قالوا: نعم، قال: قلت أتحدثون أنه هو؟ قالوا: لا، قلت: كذبتم والله، لقد حدثني بعضكم وهو يومئذ أقلكم مالا وولدا أنه لا يموت حتى يكون أكثركم مالا وولدا، وهو اليوم كذلك، قال: فتحدثنا ثم فارقته، ثم لقيته مرة أخرى وقد تغيرت عينه، فقلت: متى فعلت عينك ما أرى؟ قال: لا أدري. قلت: لا تدري وهي في رأسك؟ فقال: ما تريد مني يا ابن عمر؟ إن شاء الله تعالى أن يخلقه من عصاك هذه خلقه. ونخر كأشد نخير حمار سمعته قط فزعم بعض أصحابي أني ضربته بعصا كانت معي حتى تكسرت، وأما أنا فوالله ما شعرت. قال: فدخل على أخته حفصة فأخبرها، فقالت: ما تريد منه؟ أما علمت أنه قال، (تعني النبي صلى الله عليه وسلم، إن أول ما يبعثه الله على الناس غضبة يغضبها

[334] Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc fî şerhi Sahîh-i Müslim*, I-XVIII, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392/1972, XVIII, 46-57; Kuzudişli, Ali, "Rivâyetlerin Yapısal Analizine Giriş: İbn Sayyâd ile İlgili Rivâyetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, VII, sy. 2, s. 85-128; Çağrıcı, Mustafa, "İbn Sayyâd", *DİA*, XX, 305-6.

1. Cüveyriye bint Hâris'in Hadis Rivayeti

Hz. Cüveyriye'nin Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 7, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 10 rivayeti bulunmaktadır. Mizzî'nin *Tehzîb*'inde Hz. Cüveyriye'den hadis nakleden 7 râvi zikredilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde kaydedilen rivayetleri ise 4 râvi tarafından nakledilmiştir. Bu iki eserde kaydedilen râviler karşılaştırıldığında birbirinden farklı kimselerin bulunduğu ve Hz. Cüveyriye'den toplamda 8 râvinin hadis naklettiği tespit edilmiştir. Hz. Cüveyriye'nin sahâbî râvileri arasında Abdullah b. Abbâs ve Hz. Cüveyriye'nin yeğeni olduğu belirtilen Külsûm İbnü'l-Mustalik yer almaktadır.[335] Diğer râvileri ise Ubeyd b. es-Sebbâk, Abdullah b. Şeddâd, Küreyb b. Ebî Müslim, Mücâhid b. Cebr, ismi Yahyâ b. Mâlik veya Habîb b. Mâlik olan Ebû Eyyûb el-Mürâğî[336] ve isnâdda Hz. Cüveyriye'nin erkek kardeşinin oğlu şeklinde kaydedilen et-Tufeyl'dir.[337]

Hz. Cüveyriye, cuma günü nâfile oruç tutmak isteyenlerin, bir gün önce veya sonrasında da oruç tutması, Allah'ın ipek kıyafet giyen kimseye kıyamet günü ateşten bir elbise giydirmesi, Hz. Peygamber'in sadaka olarak cariyesine verilen etten yemesi ve sabah namazı vaktinden kuşluk vaktine kadar oturduğu yerde ibadet etmeye devam ettiğinde Allah Resûlü'nün, ona zikirler öğretmesiyle ilgili hadisler nakletmiştir.[338]

Hz. Cüveyriye'nin rivayetleri râvileri tarafından "an (عن)" sigasıyla nakledilmiş ve rivayetlerin hangi sebeplerle aktarıldığı zikredilmemiştir.

2. Safiyye bint Huyey'in Hadis Rivayeti

Hz. Safiyye'nin Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 10, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 9 rivayeti bulunmaktadır.[339] Mizzî'nin *Tehzîb*'inde Hz. Safiyye'den hadis nakleden râvilerin sayısı 6'dır. Hz. Safiyye'nin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde kaydedilen rivayetleri ise 4 râvi

[335] Mizzî, *Tehzîb*, XXIV, 205; XXXV, 145.
[336] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 145.
[337] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 339.
[338] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 337, 339; XLV, 410-1.
[339] Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Safiyye'nin rivayetleri arasında 10 rivayet kaydedilmiştir. Ancak bunlardan biri Hz. Âişe'den nakledilmiş olup hac yolculuğundan dönerken Hz. Safiyye'nin devesinin hastalanmasıyla ilgilidir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 438.

tarafından nakledilmiştir. Bu iki eserde kaydedilen râviler karşılaştırıldığında birbirinden farklı kimselerin bulunduğu ve Hz. Safiyye'den toplamda 8 râvinin hadis naklettiği tespit edilmiştir.

Bu râviler, Hz. Safiyye'nin erkek kardeşinin oğlu, İshâk b. Abdullah b. el-Hâris, Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin, Müslim b. Safvân, azat ettiği köleler olan Kinâne b. Nebîh ile Yezîd b. Mu'teb,[340] Süheyra bint Ceyfer ve Sümeyye'dir.[341]

Hz. Safiyye, zandan kaçınmanın gerekliliği, yere batırılan ordu, hac yolculuğundan dönerken devesinin hastalanması sebebiyle kafilenin konaklaması ve testide hazırlanan içeceğin haramlığıyla ilgili hadisler nakletmiştir. Hz. Safiyye'nin ilk üç konuyla ilgili rivayetleri "an (عن)" sigasıyla nakledilirken testide hazırlanan içeceğin haram olmasıyla ilgili rivayet fiile işaret eden "dehalnâ (دخلنا)" sigasıyla ve Kûfeli kadınların sorusu üzerine aktarılmıştır.[342] Bu rivayet şu şekildedir: Süheyra bint Ceyfer "Hac ibadetini yerine getirdikten sonra Medine'ye gittik. Safiyye bint Huyey'in yanına girdik. Yanında Kûfeli kadınlar vardı. Onlar, bize 'Dilerseniz siz sorun, biz dinleyelim ya da biz soralım siz dinleyin' dediler. Biz, siz sorun deyince Safiyye'ye karı koca ilişkileri ve hayızlı kadının durumu ile ilgili sorular yönelttikten sonra testi içinde yapılan nebîzi sordular. Safiyye, 'Ey Irak halkı, testide hazırlanan içecek hakkında bize ne çok soru sordunuz. Allah Resûlü testide hazırlanan nebîzi haram kıldı. Sizden birinizin hurmasını kaynattıktan sonra suyunu sıkıp süzerek, bir tulumun içine koyması, tatlandığında da içmesi ve eşine içirmesinde bir sakınca yoktur' şeklinde cevap verdi"[343]

Bu rivayete göre Süheyra bint Ceyfer[344] bir grupla hac ibadetini yerine getirdikten sonra Medine'ye gitmiş ve Hz. Safiyye'nin yanına girdiğinde Irak halkından bazı kadınların da orada olduğunu görmüştür. Hz. Safiyye'ye hangi grubun önce soru yönelteceği belirlendikten sonra Kufeli kadınlar üç ayrı konuda sorular sormuştur. Süheyra'nın, Hz. Safiyye'nin nebîzle

---

[340] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 210.

[341] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 432, 435.

[342] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 429-38. Rivayetlerinin diğer eserlerdeki sayısı ve konu dağılımı için bk. Başkaldırım, *Safiyye bint Huyey*, s. 20-1.

[343] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 434-5. (عن صهيرة بنت جيفر، سمعه منها قالت: حججنا، ثم انصرفنا إلى المدينة، فدخلنا على صفية بنت حيي، فوافقنا عندها نسوة من أهل الكوفة، فقلن لنا: إن شئتن سألتن وسمعنا، وإن شئتن سألنا وسمعتن. فقلنا: سلن فسألن عن أشياء من أمر المرأة وزوجها، ومن أمر المحيض، ثم سألن عن نبيذ الجر. فقالت: أكثرتن علينا يا أهل العراق في نبيذ الجر، حرم رسول الله صلى الله عليه وسلم نبيذ الجر وما على إحداكن أن تطبخ تمرها، ثم تدلكه، ثم تصفيه، فتجعله في سقائها، وتوكئ عليه، فإذا طاب، شربت وسقت زوجها)

[344] Meçhul râvi olduğu için kimlik bilgilerine ulaşılamamıştır. el-Hüseynî, Şemsüddîn Ebü'l-Mehâsin Muhammed b. Alî b. el-Hasen, *el-İkmâl fî zikri men lehû rivâye fî Müsnedi'l-İmâm Aḥmed mine'r-ricâl sivâ men zükire fî Tehzîbi'l-Kemâl* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Pakistan: Menşûrâtü Câmiati'd-Dirâseti'l-İslâmiyye, ts. s. 624.

ilgili verdiği cevabı nakletmesiyle de rivayet sona ermiş ve Süheyra'yla arkadaşlarının hangi soruları sordukları zikredilmemiştir. Ancak rivayetin diğer tarîklerinde Kûfeli kadınlardan bahsedilmediği gibi nebîzin hükmüyle ilgili soruyu Süheyra'nın bizzat kendisinin sorduğu belirtilmiştir. *Müsned*'de kaydedilen başka bir rivayette Süheyra, "Safiyye bint Huyey'in yanına gittiğimizde ona testide yapılan nebîzi sordum" demiştir.[345] Taberânî'nin naklettiği rivayette ise Süheyra "Hac için yola çıktığımızda Medine'ye de uğradık. Safiyye'nin yanına girdiğimizde ona içecekler hakkında sorduk. O da 'Hz. Peygamber, testide hazırlanan nebîzi nehyetti' demiştir.[346]

3. Zeyneb bint Cahş'ın Hadis Rivayeti

Zeyneb bint Cahş'ın Bakî b. Mahled'in *Müsned*'inde 11, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ise 8 rivayeti bulunmaktadır. Mizzî'nin *Tehzîb*'inde Hz. Zeyneb'ten hadis nakleden râvilerin sayısı 6'dır. Hz. Zeyneb'in Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde kaydedilen rivayetleri ise 5 râvi tarafından nakledilmiştir. Bu iki eserde kaydedilen râviler karşılaştırıldığında birbirinden farklı kimselerin bulunduğu ve Hz. Zeyneb'ten toplamda 8 râvinin hadis naklettiği tespit edilmiştir.

Tehzîb'deki râvileri Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Habîbe, Zeyneb bint Ebî Seleme, Hz. Zeyneb'in yeğeni Muhammed b. Ubeydullah b. Cahş ile kölesi Mezkûr, Külsûm İbnü'l-Mustalik ve rivayetinin mürsel olduğu belirtilen Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekir'dir.[347] *Müsned*'deki diğer râvileri ise Ebû Hüreyre ve Muhammed b. İbrâhim el-Hâris'tir.[348]

Hz. Zeyneb, Resûlullah'ın (s.a.) "Sizin yeriniz evinizdir" dediğini naklederek bu emir gereği bir yere gitmeyeceğini, Hz. Peygamber'in saçının bakımını yaptığını, Müslüman kadının kocası dışında bir ölüye üç günden fazla yas tutmasının helal olmadığını, Hz. Peygamber'in "Ümmetime ağır gelmesinden endişe etmeseydim, onlara her namaz vaktinde dişlerini misvakla temizlemelerini emrederdim" şeklindeki hadisleri rivayet etmiştir.[349] Aynı zamanda Hz.

[345] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 432.
[346] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (nşr. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, ts. XXIV, 76. Rivayetin isnâdı ve nebîz ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Başkaldırım, *Safiyye bint Huyey* s. 56-65.
[347] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 184.
[348] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 332, 334.
[349] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 332-6; XLV, 405.

Zeyneb, Allah Resûlü'nün yüzü kırmızı bir halde uyanıp, "Allah'tan başka ilah yoktur. Yaklaşan şerden dolayı Arapların vay haline! Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'un seddinden (baş parmağıyla halkalar çizdi) şunun gibi bir delik açıldı" buyurdu. Ben de "Aramızda sâlihler olduğu halde biz de helâk olacak mıyız?" diye sordum. O (s.a.), "Kötülük çoğaldığı zaman, evet" buyurdu demiştir.[350]

Bu rivayetler içerinde Zeyneb bint Ebî Seleme tarafından nakledilen ölenin ardından kadının yas tutma süresiyle ilgili hadis fiile işaret eden "dehalet (دخلت)" sigasıyla aktarılmış ve rivayetin nakledilme nedeni açıklanmıştır. Bu rivayet şudur: Zeyneb bint Ebî Seleme, Zeyneb bint Cahş'ın yanına girdiğinde Zeyneb, Allah Resûlü'nü minberin üzerinde "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının, hiçbir ölü için üç günden fazla yas tutması helal olmaz. Bir tek kocası için dört ay ve on gün yas tutar" şeklinde buyururken işittim demiştir.[351]

Rivayetin diğer tarîklerinde nakledilme keyfiyeti daha detaylı kaydedilmiştir. *Sahîhayn*'da zikredilen rivayete göre Zeyneb bint Ebî Seleme, Zeyneb bint Cahş'ın erkek kardeşi vefat ettiğinde bu hadisi naklettiğini belirtmiştir.[352] Zeyneb bint Ebî Seleme, mezkûr konuyu Ümmü Habîbe'den de nakletmiş ve iki rivayeti peş peşe aktarmıştır. İbn Hacer, bu rivayette kullanılan sigaları tetkik etmiş ve rivayetlerin birbirleriyle uyumunu detaylı bir tahlile tabi tutmuştur. Nitekim Zeyneb bint Ebî Seleme, Ümmü Habîbe'den işittiği hadisi aktardıktan sonra "ثم دخلتُ على زينب بنت جحش / ardından Zeyneb bint Cahş'ın yanına girdim" ifadesini kullandığı için rivayetin zahirinden Zeyneb bint Cahş'ın taziyesinin Ümmü Habîbe'nin kardeşi veya babasının vefatından sonra gerçekleştiğinin anlaşılmasına neden olmuştur. Ancak Zeyneb bint Cahş, Ebû Süfyân'dan önce vefat ettiği için taziye sıralamalarını ifade eden cümlelerin sıra gözetilmeden kullanıldığını düşündürmektedir. Bunun yanı sıra Zeyneb bint Cahş'ın vefat eden kardeşinin kim olduğu da tartışmalıdır. Nitekim Abdullah, Abd ve Ubeydullah isimli üç erkek kardeşi bulunmakta olup Abdullah, Uhud Gazvesi'nde şehit düşmüş, Abd ise Zeyneb'den sonra vefat etmiştir. Diğer kardeşi Ubeydullah b. Cahş da Habeşistan'a hicret ettikten sonra irtidat etmiş ve orada ölmüştür. Ubeydullah'ın Hristiyan bile olsa ölüm haberinden sonra Zeyneb bint Cahş'ın onun için yas tutabileceği ve 4 yaşında olan Zeyneb bint Ebî Seleme'nin bu sırada

[350] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 403.

[351] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 335. (أن زينب بنت أبي سلمة، أخبرته أنها دخلت على زينب بنت جحش، زوج النبي صلى الله عليه وسلم، فقالت: لا يحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تحد على ميت فوق ثلاث ليال إلا على زوج أربعة أشهر إني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم على المنبر يقول: وعشرا)

[352] Buhârî, "Talâk", 46; Müslim, "Talâk", 58.

mezkûr hadisi işitmiş olma ihtimali rivayette bahsedilen kişinin Ubeydullah olduğunun düşünülmesine neden olmuştur. Şayet Zeyneb bint Ebî Seleme Ubeydullah'ın ölümünden sonra bu hadisi işitmişse bu da Yezîd'in vefatından önceki bir zamana tekabül etmektedir. Böylece Zeyneb bint Ebî Seleme'nin mezkûr ifadesinin vefat zamanlarından hareketle bir sıralamaya işaret etmediği sonucuna varılabilir. Ancak Zeyneb bint Cahş'ın vefat eden kardeşinin söz konusu üç kişiden biri olmayıp süt kardeşi veya anne bir kardeşlerinden biri olabileceği ihtimali de ifade edilmelidir.[353]

İslâm dininin gelişiyle birlikte bir kadının vefat eden eşi veya yakınları sebebiyle yas tutması durumu iyileştirilmiştir. Nitekim cahiliye döneminde kadın vefat eden eşi için bir yıl boyunca yas tutmaktaydı.[354] Böylece mezkûr rivayetler, Hz. Peygamber'in vefatının ardından eşlerinin, Allah Resûlü'nün buyruğunu ve İslâm'ın gerekliliğini yerine getirmenin yanı sıra sahâbe ve tâbiîne kadının eşi dışında vefat eden akrabası için sadece üç gün ihdâtta bulunacağını hayatlarında tatbik ederek öğretmesi, Hz. Peygamber'in hanımlarının İslâmî uygulamaların gündemde tutulmasında büyük bir önem taşıdığını göstermektedir.

4. Sevde bint Zem'a'nın Hadis Rivayeti

Sevde bint Zem'a'nın *Müsned*'de 3 rivayeti bulunmaktadır. Hz. Sevde'den, Abdullah b. Abbâs, Yahyâ b. Abdullah b. Abdurrahman,[355] Abdullah b. Zübeyr ve Zübeyr ailesinin kölesi Yusuf b. Zübeyr[356] olmak üzere 4 râvi hadis nakletmiştir.

Hz. Sevde'nin rivayetleri, hac ibadetini yerine getiremeyecek kadar yaşlı babanın yerine oğlunun haccetmesi, ölü koyunun derisinin tabaklanarak (tulum yapılması) meyve suyu için kullanılması ve Hz. Sevde'nin babası Zem'a'nın vefatından sonra ümmüveled olan câriyesinden doğan çocuğun Zem'a'dan olmaması ihtimalini dile getirmesi üzerine Hz. Peygamber'in o kimsenin yanında Sevde'nin örtünmesini emretmesiyle ilgilidir.[357]

[353] İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, III, 147-8.
[354] Buhârî, "Talâk", 46.
[355] Mizzî, *Tehzîb*, XXXV, 200.
[356] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 407, 409.
[357] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 407-9.

VI. ORTAK RÂVİLER

1. Sahâbî Râviler

Zeyneb bint Ebî Seleme: Annesi Ümmü Seleme, Zeyneb bint Cahş, Ümmü Habîbe ve Hz. Âişe'den hadis rivayet etmiştir.

Safiyye bint Şeybe: Ümmü Seleme, Hz. Âişe ve Ümmü Habîbe'den hadis nakletmiştir.

Abdullah b. Abbâs: Hz. Cüveyriye, Hz. Sevde, Hz. Âişe, Hz. Meymûne ve Ümmü Seleme'den hadis rivayet etmiştir.

Abdullah b. Ömer: Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'dan hadis rivayet etmiştir.

Hüneyde b. Hâlid el-Huzâî: Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'dan hadis rivayet etmiştir.

2. Tâbiî Râviler

Hz. Âişe, Hz. Meymûne, Ümmü Seleme ve Hz. Cüveyriye'den nakleden râviler: Abdullah b. Şeddâd ve Küreyb b. Ebî Müslim.

Hz. Âişe, Hz. Meymûne ve Ümmü Seleme'den nakleden râviler: Abdullah b. el-Hâris b. Nevfel, Atâ b. Yesâr, Âmir b. Şerahîl ve Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe.

Hz. Âişe, Ümmü Habibe, Ümmü Seleme'nin ortak râvileri: Şehr b. Havşeb, Zekvân Ebû Sâlih es-Semmân ve Urve b. ez-Zübeyr.

Hz. Âişe, Hz. Hafsa ve Ümmü Seleme'den nakleden râviler: Sevâ' el-Huzâî, Abdurrahman b. el-Hâris b. Hişâm, Abdullah b. Ubeydullah b. Ebî Müleyke, el-Hâris b. Abdullah b. Ebî Rebi'a ve Safiyye bint Ebî Ubeyd.

Hz. Âişe, Hz. Cüveyriye ve Ümmü Seleme'den nakleden râvi: Mücâhid b. Cebr.

Hz. Âişe, Hz. Safiyye ve Ümmü Seleme'den nakleden râvi: Zeynelâbidîn Ali b. Hüseyin.

Hz. Cüveyriye, Zeyneb bint Cahş ve Ümmü Seleme'den nakleden râvi: Külsûm İbnü'l-Mustalik.

Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den nakleden râviler: Nâfi' Mevla Abdullah b. Ömer, Nâfi' b. Cübeyr, Miksem b. Becere, Mesrûk b. el-Ecdâ', Muhammed b. Ali b. Hüseyin, Kabîsa b. Züeyb, Atâ b. Ebî Rebâh, Abdurrahman b. Şeybe, Ebû Vâil Şakîk b. Seleme, Saîd b. el-Müseyyeb, el-Esved b. Yezîd b. Kays en-Nehâî, Yahya b. el-Cezzâr, Ebû Bekir b. Abdurrahman b. el-Hâris, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, Ebû Abdullah el-Cedelî, Ebû Osman en-Nehdî, Ebü'l-Mütevekkil en-Nâcî, Ubeyd b. Umeyr el-Leysî, Avf b. el-Hâris, el-Muttalib b. Abdullah el-Mahzûmî, Abdullah b. Büreyde el-Eslemî, Hafsa bint Abdurrahman, Cesara bint Decâce el-Âmiriyye, Hayre ve Selmâ el-Bekriyye.

Hz. Âişe ve Hz. Meymûne'den nakleden râviler: Yezîd b. el-Asam ve Ümmü Menbûz.

Hz. Âişe ve Zeyneb bint Cahş'dan nakleden râviler: Muhammed b. Abdullah b. Cahş ve İbrahim b Muhammed b el-Hâris.

Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'dan nakleden râviler: Hamza b. Abdullah b. Ömer ve Sâlim b. Abdullah.

Ümmü Seleme ve Hz. Safiyye'den nakleden râvi: Ebû İmrân Eslem et-Tûcîbî.

Ümmü Seleme ve Hz. Meymûne'den nakleden râvi: Süleyman b. Yesâr el-Hilâlî.

Ümmü Seleme ve Hz. Hafsa'dan nakleden râviler: Ebû Miclez Lâhık b. Humeyd ve Abdullah b. Safvân b. Ümeyye.

Hz. Meymûne ve Hz. Cüveyriye'den nakleden râvi: Ubeyd b. es-Sebbâk.

Ümmü Habîbe ve Hz. Hafsa'dan nakleden râviler: Şüteyr b. Şekel ve el-Müseyyib b. Râfi'.

VII. ORTAK RİVAYETLER

Hz. Peygamber'in hanımları, ibadet, temizlik, ahkâm ve gayb gibi konularda pek çok hadis rivayet etmişlerdir. Her hanımın naklettiği hadisler ayrı ayrı incelendiğinde bazı rivayetlerin birden fazla hanımdan aktarıldığı görülmüştür. Bir hadisin Hz. Peygamber'in hanımları tarafından ortak nakledilmesi ve ilgili konunun farklı yönlerine temas edilmesi bir zenginlik oluşturarak hadisin anlaşılmasına imkân sağlamıştır. Ümmühâtü'l-mü'minîn

tarafından ortak nakledilen rivayetler ibadet, ahkâm, aile hayatı ve diğer konular şeklinde üç başlıkta incelenebilir.

1. İbadetlerle İlgili Hadisler

a. Hz. Peygamber'in İkindi Namazından Sonra Nâfile Namaz Kılması

Resûlullah'ın (s.a.) ikindi namazından sonra iki rekât nâfile namaz kılmasıyla ilgili hadisler Hz. Âişe, Hz. Meymûne ve Ümmü Seleme tarafından aktarılmıştır. Hz. Âişe'den nakledilen bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in bu namazı her zaman kıldığı[358] belirtildiği gibi bu namazın öğle namazının sünneti olduğu ve Hz. Peygamber'in vaktinde kılma imkânı bulamadığı için ikindi namazından sonra edâ ettiğini anlatan rivayetler de bulunmaktadır.[359] Yukarıda belirtildiği gibi bu namaz sahâbe arasında tartışılmış, Muâviye b. Ebî Süfyân ve Mervân b. el-Hakem tarafından Hz. Âişe'ye sorulmuştur. Hz. Âişe Allah Resûlü'nün kendi evinde böyle bir namaz kılmadığını, bu konuyu kendisine Ümmü Seleme'nin haber verdiğini söylemiştir. Bunun üzerine mezkûr konu Ümmü Seleme'ye sorulmuş, Ümmü Seleme de Hz. Âişe'nin anlatılanı yerli yerine koymadığını belirtmiş ve bu namazın kılınma nedenini "Allah Resûlü öğle namazını bitirdikten sonra getirilen malın taksimiyle uğraşırken ikindi vakti girdi. Hz. Peygamber ikindi namazını kıldıktan sonra benim günüm olduğu için evime geldi ve uzun olmayan iki rekât namaz kıldı. Ben de Ey Allah'ın Resûlü, kıldığın bu namaz nedir, Allah tarafından mı emredildi? dedim. Allah Resûlü, 'Hayır, bu namazı öğle namazından sonra kılıyordum. Fakat malı paylaştırmakla meşgulken ikindi vakti girdi. Ben de kıldığım bu namazı terk etmeyi sevimsiz buldum'" şeklindeki hadisi rivayet ederek açıklamıştır.[360]

Ümmü Seleme'den nakledilen bu hadisin benzeri Hz. Meymûne'den de aktarılmış ve dağıtılan malın ne olduğu izah edilmiştir. Hz. Meymûne, "Allah Resûlü sefer hazırlığı yapıyordu ve yeterince bineği yoktu. Zekât mallarından binekler gelince onları paylaştırmaya başladı. Paylaştırma işi ikindi namazı vaktine kadar sürdü. Ne var ki Hz. Peygamber ikindi vaktinden önce iki rekât veya daha fazla nâfile namaz kılardı. Resûlullah (s.a.), ikindi namazını

[358] Buhârî "Mevâkitü's-salât", 33; Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 296.

[359] Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 297; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 322-3.

[360] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 185. Hz. Peygamber'in Müslüman olmak için gelen Benî Kays heyetiyle ilgilendiği için bu namazı kılamadığı sonra ikindi vaktinde kıldığı da rivayet edilmiştir. Buhârî "Megâzî", 70.

kıldıktan sonra bu vakit girmeden önce kıldığı namazları da kıldı. O (s.a.), namazlarında veya yaptığı herhangi bir işte devamlılığı severdi" demiştir.[361]

b. Hz. Peygamber'in Vitir Namazı

Hz. Peygamber'in beş veya yedi rekât vitir namazı kılmasıyla ilgili hadisler Ümmü Seleme, Hz. Meymûne ve Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir. Ümmü Seleme, "Hz. Peygamber, selam veya konuşmayla bölmeden yedi ve beş rekât vitir kılardı" demiştir.[362] Hz. Âişe, "Resûlullah (s.a.) geceleri on üç rekât namaz kılardı. Bunların son beş rekâtı vitir namazı olup sadece sonunda otururdu"[363] demiştir. Hz. Meymûne ve Hz. Âişe'den nakledilen başka bir rivayette ise "Beş veya yedi rekâttan az vitir yoktur" buyrulmuştur.[364]

c. Hz. Peygamber'in Vefatına Yakın Oturarak Namaz Kılması

Hz. Peygamber'in vefatından önce hastalanması sebebiyle namazlarını oturarak kılması Ümmü Seleme, Hz. Hafsa ve Hz. Âişe'den nakledilmiştir. Hz. Hafsa, Allah Resûlü'nün vefat etmeden bir veya iki yıl önce oturarak namaz kılmaya başladığını anlatan "Resûlullah'ın (s.a.) oturarak nâfile namaz kıldığını hiç görmedim. Ancak vefatından bir veya iki yıl önce oturarak nâfile namaz kılmaya başladı"[365] şeklindeki rivayeti nakletmiştir. Ümmü Seleme de "(Muhammed'in) canını alana yemin ederim ki Nebî (s.a.), farz dışındaki namazlarının çoğunu oturarak kılmaya başlamadan vefat etmedi" demiştir.[366] Hz. Âişe ise "Resûlullah'ın (s.a.) vefat etmeden önce (nâfile) namazlarının çoğunu oturarak kıldığını" rivayet etmiştir.[367]

d. Hz. Peygamber'in Seccade Üzerinde Namaz Kılması

Hz. Peygamber'in seccade üzerinde namaz kıldığını Ümmü Seleme, Hz. Meymûne, Hz. Âişe ve Ümmü Habîbe rivayet etmişlerdir. Mezkûr hanımlar, "Resûlullah (s.a.) seccade üzerinde namaz kılardı" demiştir.[368] Hz. Âişe ve Hz. Meymûne'nin diğer rivayetlerinde Hz.

---

[361] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 418.
[362] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 88.
[363] Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn", 123.
[364] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 423-4.
[365] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 39.
[366] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 218.
[367] Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 116.
[368] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 85; XLIV, 388, 203; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII, 242.

Peygamber'in seccadede namaz kılması hususu hayızlı kadının durumunun anlatıldığı rivayetlerde geçmektedir. Hz. Meymûne "Bizden hayızlı olan biri seccadeyi Hz. Peygamber'in namaz kıldığı yere sererdi" demiş,[369] Hz. Âişe de "Resûlullah (s.a.) mesciddeyken 'bana seccadeyi ver' buyurdu. Ben de 'hayızlıyım' deyince O (s.a.), 'Kuşkusuz hayız elinde değildir'" buyurduğunu nakletmiştir.[370]

e. Hz. Peygamber'in Her Ay Üç Gün Oruç Tutması

Resûlullah'ın (s.a.) her aydan üç gün oruç tutması, hanımları Ümmü Seleme, Hz. Hafsa ve Hz. Âişe'den nakledilmiştir. Ümmü Seleme'ye Hüneyde el-Huzâî'nin annesi tarafından (nâfile) oruç sorulduğunda o, "Allah Resûlü pazartesi, cuma ve perşembe günleri olmak üzere her aydan üç gün oruç tutmamı emrederdi" şeklinde cevap vermiştir.[371] Hüneyde el-Huzâî'inin eşinin Hz. Peygamber'in bazı hanımlarından işittiği bir rivayette ise "Resûlullah (s.a.), Zilhicce'nin ilk dokuz günü, Âşûrâ günü ve her ayın ilk pazartesi günüyle sonraki iki perşembe günü olmak üzere üç gün oruç tutardı."[372] Yine Hüneyde el-Huzâî'nin kendisinin Hz. Hafsa'dan naklettiği hadiste "Nebî (s.a.), şu dört şeyi terk etmezdi: Âşûrâ orucu, (Zilhicce ayının) on gün orucu, her aydan üç gün oruç tutma ve sabahın iki rekât sünneti" buyrulmuştur.[373] Hz. Âişe de "Resûlullah (s.a.) her aydan üç gün oruç tutardı" deyince râvisi Muâze el-Adeviyye (ö. 83/702), kendisine "Hangi günlerde tutardı?" sorusunu yöneltmiş, o da "Hangi günlerde oruç tuttuğu onun (s.a.) için fark etmezdi" cevabını vermiştir.[374]

f. Hz. Peygamber'in Kıraati

Hz. Peygamber'in kıraatinin tane tane oluşuyla ilgili rivayetler hem Hz. Hafsa hem de Ümmü Seleme'den nakledilmiştir. Hz. Peygamber'in kıraati Hz. Hafsa ve Ümmü Seleme'ye sorulmuş, onlar da insanların onun okuyuşuna güç yetiremeyeceklerini belirterek kıraatini, tane tane olduğu şeklinde tarif etmişlerdir.[375]

---

[369] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 391-2.
[370] Müslim, "Hayız", 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 215.
[371] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 82.
[372] Ahmed b. Hanbel bu hadisi Hz. Hafsa'nın rivayetleri arasında zikretmiştir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 69.
[373] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 59.
[374] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 60-1.
[375] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 46, 324.

g. Hz. Peygamber'in En Sevdiği Amel

Hz. Peygamber'in en sevdiği amelle ilgili hadisler Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den nakledilmiştir. "Âişe ve Ümmü Seleme'ye, Hz. Peygamber'in en sevdiği amelin ne olduğu sorulunca onlar, az da olsa devamlı yapılan amel" olduğunu söylemiştir.[376]

2. Aile Hayatıyla İlgili Hadisler

a. Eşin Oruçluyken Öpülmesi

Hz. Peygamber'in oruçluyken eşini öpmesi Ümmü Habîbe, Hz. Hafsa,[377] Ümmü Seleme ve Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir.[378]

b. Eşlerin Aynı Kaptan Yıkanması

Hz. Peygamber'in hanımıyla aynı kaptan yıkanması Ümmü Seleme, Hz. Meymûne ve Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir. Ümmü Seleme'nin rivayeti hayızlıyken Hz. Peygamber'le aynı örtü altında uyuması, eşin oruçluyken öpülmesi ve eşlerin aynı kaptan yıkanması konuları aynı hadis metninde peş peşe zikredilmiştir.[379]

c. Hayızlı Eşle Aynı Yatakta Uyuma

Hz. Peygamber'in, hayızlı eşiyle aynı yatakta uyuması ve hanımlarının dizi aşmayan bir kıyafet içinde olmaları Ümmü Seleme, Hz. Meymûne, Hz. Âişe ve Ümmü Habîbe tarafından nakledilmiştir. Ümmü Seleme, "Hz. Peygamber'le aynı örtü altında iken hayız oldum. Yavaşça sıyrılıp yataktan çıktım ve hayız kıyafetimi giydim. Resûlullah (s.a.), 'Hayız mı oldun' diye sordu. Ben, 'Evet' deyince beni yanına çağırdı. Örtünün altında beraber yattık" demiştir.[380] Hz. Meymûne de "Şüphesiz Allah Resûlü, hayızlı hanımıyla birlikte uyur ve aralarında dizi aşmayan bir kıyafetten başka bir şey bulunmazdı" hadisini nakletmiştir.[381] Buna benzer bir hadis Ümmü Habîbe'den de nakledilmiştir. Ümmü Habîbe, "Bizden birimiz hayız olduğunda

[376] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 81-2.
[377] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 41-3, 345.
[378] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 287; XLIV, 309-10.
[379] Buhârî, "Hayız" 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 407; XLIV, 254, 381.
[380] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 298-9.
[381] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 402-3.

dizlerine kadar izar (peştemal) sarar sonra Resûlullah (s.a.) ile aynı yatakta yatardı" demiştir.[382] Hz. Âişe ise "Hayız olduğumda Hz. Peygamber dizi aşmayan bir kıyafet giymemi emreder ve benimle birlikte olurdu" demiştir.[383]

d. Eşi Vefat Eden Kadının Yas Tutması

Hz. Peygamber'in hanımları, kocası vefat eden kadının dört ay gün yas tutması gerektiğini, kocası dışında herhangi bir akrabasının vefatı sebebiyle de sadece üç gün yas tutabileceğini nakletmiş ve kendi hayatlarında Hz. Peygamber'in bu konudaki sünnetini tatbik ederek uygulamalı olarak yas süresini diğer nesillere öğretmişlerdir. Ümmü Habîbe ve Zeyneb bint Cahş, yakınlarının vefatından üç gün sonra koku sürünerek Resûlullah'ın (s.a.), "Allah'a ve ahiret gününe inanan Müslüman bir kadının herhangi bir ölü için üç günden fazla yas tutması helal değildir. Sadece eşi için dört ay on gün yas tutar" buyruğunu nakletmişlerdir.[384] Aynı hadis Hz. Hafsa ve Hz. Âişe'den de rivayet edilmiştir.[385] Ümmü Seleme'den ise eşi vefat eden bir kadının dört ay on gün, yani yas süresi boyunca gözlerine sürme süremeyeceği aktarılmıştır.[386]

e. İki Kız Kardeşle Bir Arada Evlenmenin Haramlığı

Zeyneb bint Ebî Seleme hem annesi Ümmü Seleme'den hem de Ümmü Habîbe'den iki kız kardeşle bir arada evlenmek ve üvey kızla evlenmenin haramlığına dair şu hadisi nakletmiştir: Ümmü Habîbe, "Resûlullah'a (s.a.) 'Kız kardeşimle evlen' dedim. O, (s.a.) 'Sen gerçekten bunu istiyor musun' dedi. Ben de 'Evet, isterim Yâ Resûlallah. Çünkü ben seninle evli olan tek kişi değilim. Kızkardeşim hayırda bana ortak olsun isterim' dedim. Hz. Peygamber, 'Bu bana helâl olmaz' buyurdu." Ümmü Habîbe, "Aramızda senin Ebû Seleme'nin kızı Dürre ile evleneceğine dair sözler dolaşmakta" dedi. Resûlullah (s.a.), 'Ümmü Seleme'nin kızından mı söz ediyorsun?" buyurdu. Ümmü Habîbe "Evet" dedi. Resûlullah (s.a.), "Yemin ederim ki o, evimde büyüyen üvey kızım olmasaydı bile yine de onunla evlenmem helâl

---

[382] İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, es-*Sünen* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), I-V, Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 1430/2009, "Tahâret" 121.

[383] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 363.

[384] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 335, 349.

[385] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 51.

[386] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 257.

olmazdı. Çünkü o, sütkardeşimin kızıdır. Beni ve Ebû Seleme'yi Süveybe emzirdi. Bir daha kızlarınız veya kız kardeşlerinizle evlenmemi bana teklif etmeyiniz" buyurdu.[387]

3. Ahkâmla İlgili Hadisler

a. Hz. Peygamber'in Nehyettiği İçecek

Hz. Peygamber'in yasakladığı içecekle ilgili Ümmü Seleme, Hz. Safiyye, Hz. Meymûne, Hz. Âişe ve Ümmü Habîbe'den hadis nakledilmiştir. Ümmü Seleme, "Resûlullah (s.a.), (şerbet yaparken) hurmayı çekirdekleri parçalanacak kadar çok pişirmemizi ve kuru üzümle hurma (şerbetini birbirine) karıştırmamızı nehyetti" demiştir.[388] Hz. Safiyye, "Allah Resûlü testide hazırlanan nebîzi haram kıldı. Sizden birinizin hurmasını kaynattıktan sonra suyunu sıkıp süzerek, bir tulumun içine koyması, tatlandığında da içmesi ve eşine içirmesinde bir sakınca yoktur" demiştir.[389] Hz. Meymûne ve Hz. Âişe, Allah Resûlü'nün kurutulmuş kabaktan yapılmış, zift ile sıvanmış testilerde içecek hazırlanmasını yasakladığını ve sarhoşluk veren her şeyin haram olduğunu buyurduğunu nakletmişlerdir.[390] Ümmü Habîbe de Yemen'den gelen bir grubun buğday ve arpadan yaptıkları içeceği Hz. Peygamber'e sorduklarında Onun (s.a.) bu içeceği içmemelerini emrettiğini aktarmıştır.[391]

b. Ateşte Pişen Yemeği Yedikten Sonra Abdest Almamak

Hz. Peygamber'in ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest almaması Ümmü Seleme, Hz. Meymûne, Hz. Safiyye, Hz. Âişe ve Ümmü Habîbe'den rivayet edilmiştir. Ümmü Seleme, "Hz. Peygamber evimde hayvanın kürek kısmındaki eti yedi ve abdest almadan namaz kılmak üzere dışarı çıktı" demiştir.[392] Hz. Meymûne de Resûlullah'ın (s.a.) kendi evindeyken kürek kısmındaki eti yediğini ve abdest almadan namaz kıldığını söylemiştir.[393] Aynı şekilde Hz. Safiyye, Allah Resûlü'ne kürek kısmındaki etten verdiğini ve onun (s.a.) yedikten sonra abdest

[387] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 99; XLV, 401.
[388] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 115.
[389] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 434-5.
[390] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 406.
[391] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 397.
[392] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 227.
[393] Buhârî, "Vudû", 52.

almadan namaz kıldığını ifade etmiştir.[394] Hz. Âişe ise Hz. Peygamber'in tencereden kol kısmındaki eti alıp yediğini ve abdest almadan namaz kıldığını belirtmiştir.[395]

c. Ölü Koyun Derisinin Tabaklanması

Ölü hayvan derisinin tabaklama yoluyla temizlenip kullanılabileceğiyle ilgili rivayetler, Hz. Meymûne, Ümmü Seleme, Zeyneb bint Cahş, Hz. Âişe ve Hz. Sevde'den aktarılmıştır. Hz. Meymûne, ölen koyunun yanından geçtiğinde Resûlullah'ın (s.a.), "Bunun derisini alsanız da tabaklayıp ondan faydalansanız ya" buyurduğunu, oradakilerin, "O koyun ölüdür" dediklerini ve Hz. Peygamber'in "Onun ancak yenmesi haramdır" şeklinde buyurduğunu nakletmiştir.[396] Mezkûr konuyla ilgili Hz. Sevde'den "ölmüş koyunun derisini tabaklayarak (tulum yaparak) meyve suyu için kullandıklarına" dair hadis rivayet edilmiştir.[397] Zeyneb bint Cahş,[398] Hz. Âişe[399] ve Ümmü Seleme'den[400] aktarılan rivayetler mezkûr rivayetin benzerini veya ölü hayvan derisinin tabaklanarak temizlenebileceğini anlatmaktadır.

d. Cünüp Olarak Sabahlayan Kimsenin Orucu

Bir kimsenin cünüp olarak sabahladığında orucuna devam edip edemeyeceğiyle ilgili hadisler Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den nakledilmiştir. Onlar, Hz. Peygamber'in, cünüp olarak sabahladığı halde orucunu tutmaya devam ettiğini haber vermişlerdir.[401]

e. İhrama Girmeden Önce Koku Kullanmak

Hz. Peygamber'in ihrama girmeden önce koku kullandığına dair rivayetler Hz. Âişe ve Ümmü Habîbe'den nakledilmiştir. Ümmü Habîbe, kardeşi Muâviye, ihrâma girmeden önce

---

[394] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXV, 85.

[395] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 326. Ümmü Habîbe de bu konuda hadis nakletmiş olup Allah Resûlü'nün ateşin değdiği yemeği yedikten sonra abdest aldığını söylemiştir. Ancak bu durum İslâm'ın ilk devirlerinde uygulanmaktaydı. Ümmühâtü'l-mü'minîn ve diğer sahâbîlerden nakledilen hadislerde zikredildiği gibi Hz. Peygamber, ateşin değdiği yemeği yedikten sonra abdest almayı terk etmiştir. Ümmü Habîbe'den nakledilen rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 367.

[396] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 378.

[397] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 408.

[398] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 114.

[399] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 503-4.

[400] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 133.

[401] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 82-3.

koku sürmüş ve Allah Resûlü'ne de sürdüğünü belirtmiştir.[402] Hz. Âişe ise "Allah Resûlü'ne hem ihrama girmeden önce hem de ihramdan çıkarken ben koku sürdüm" demiştir.[403]

4. Diğer Konularla İlgili Hadisler

a. Yere Batırılan Ordu

Bir ordunun Kâbe'ye saldırmak üzere yola çıkacağı ve Beydâ'ya yetiştiğinde yere batırılacağıyla ilgili rivayetler Ümmü Seleme, Hz. Hafsa, Hz. Safiyye, Ümmü Habîbe ve Hz. Âişe'den nakledilmiştir. Hz. Safiyye'nin naklettiği rivayette Resûlullah (s.a.), "İnsanlar bu Beyt'e (Kâbe'ye) karşı savaşmaya devam edecekler. Hatta bir ordu savaşmak üzere yola çıkacak. Beydâ'ya geldiklerinde öndekiler ve arkadakiler yerin dibine batırılacak. Ortadakiler ise kurtulamayacaktır" buyurmuştur.[404] Ümmü Habîbe'den nakledilen rivayette Kâbe'ye saldırmak üzere yola çıkan kimselerin doğu tarafından geleceği belirtilmiştir.[405] Hz. Âişe'nin ise konuyla ilgili birbirinden farklı rivayetleri kaydedilmiştir. Abdullah b. Zübeyr'den nakledilen rivayette Hz. Peygamber'in uykuda tebessüm ettiğini, uyandığında Hz. Âişe'nin ona nedenini sorması üzerine "Ümmetimden bir grup Kâbe'ye sığınan Kureyşli bir adam için Kâbe'ye yönelirler. Onlar Beydâ'ya geldiklerinde yere batırılırlar" buyurduğunu nakletmiştir.[406] Ümmühâtü'l-mü'minîn, aktardıkları rivayetlerin devamında Hz. Peygamber'e zorla yola çıkarılmış olanların durumunu sormuşlar, Allah Resûlü, "Diğer insanlara isabet eden şeyin onların başına da geleceğini, sonra her kişinin niyetine göre diriltileceğini" buyurmuştur.

b. Hz. Peygamber'in Hanımlarına Hediye Edilen Etten Yemesi

Allah Resûlü, eve geldiğinde hanımlarına yiyecek bir şeyin olup olmadığını sorar, evde bulunan yiyecek, sadaka veya yemek için uygun görmediği bir şey değilse hediye edilen yemeği yerdi. Hz. Peygamber'in hanımlarına hediye edilen yemekten yediğine dair rivayetler Hz. Âişe, Hz. Meymûne, Ümmü Seleme ve Hz. Cüveyriye'den nakledilmiştir. Hz. Âişe, satın alıp azat ettiği Berîre (ö. 60/680) adlı câriyenin kendisine sadaka olarak verilen bir miktar etten hediye ettiğini ve Hz. Peygamber'in "Berîre'ye sadaka olan bir şeyin kendilerine hediye

[402] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 342-3.
[403] Nesâî, "Menâsik", 42.
[404] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 429-30.
[405] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, IV, 220.
[406] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 258.

sayılacağını" buyurarak bu etten yediğini rivayet etmiştir.[407] Hz. Cüveyriye de Resûlullah'ın (s.a.) odasına geldiğinde "Yiyecek bir şey var mı?" diye sorduğunu, kendisinin "Hayır, Ey Allah'ın Resûlü. Azat ettiğim câriyeme sadaka olarak verilen bir koyun kemiğinden başka yiyeceğimiz yok" dediğini, bunun üzerine Hz. Peygamber'in "Yemeği getir. Sadaka yerine ulaşmıştır" buyurduğunu nakletmiştir.[408] Hz. Cüveyriye'den mezkûr hadisi nakleden Ubeyd b. es-Sebbâk bir benzerini Hz. Meymûne'den de rivayet etmiştir.[409] Ümmü Seleme, "Hz. Peygamber, sadaka mallarını paylaştırırken bir koyunu Zeyneb es-Sekafiyye'ye gönderdi. Zeyneb de bu koyunun etinden bir miktarı bize hediye etti. Resûlullah (s.a.) eve gelince "Yiyecek bir şey var mı?" diye sordu. Biz, "Hayır, Ey Allah'ın Resûlü" dedik. O (s.a.), "Az önce size et getirildiğini gördüm" deyince "Bu Zeyneb'e sadaka olarak gönderdiğiniz koyunun etidir. Siz sadaka malından yemediğiniz için yiyemeyeceğiniz bir şeyi bekletmek istemedik" şeklinde cevap verdik. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.), "Yetişseydim o etten yerdim" buyurdu.[410]

c. Kadının Kıyafetini Evinden Başka Bir Yerde Çıkarması

Kadının kıyafetini evinden başka bir yerde çıkarmasıyla ilgili hadis Ümmü Seleme ve Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir. Ümmü Seleme, "Humus halkından bazı kadınlar Ümmü Seleme'nin yanına girdiler. Ümmü Seleme, onlara 'Kimlersiniz?' diye sordu. Onlar, 'Humusluyuz' şeklinde cevap verince Ümmü Seleme, Allah Resûlü'nün 'Allah, giysilerini evinden başka bir yerde çıkaran kadının (hayâ) perdesini yırtar' buyurduğunu işittim" demiştir.[411] Benzer metin Hz. Âişe'den de rivayet edilmiştir. İlgili rivayet, Humuslu veya Şamlı bir grup kadının Hz. Âişe'nin yanına gittiğinde nakledilmiştir.[412]

---

[407] Müslim "Zekât" 170.

[408] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 410. Et, cariyeye sadaka olarak verilmiş ve o da almıştır. Bu yiyecek başkaları için sadaka değildir.

[409] Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIV, 29.

[410] Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr* (nşr. Muhammed Zehri en-Neccâr – Muhammed Seyyid Câdu'l-Hak), I-V, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994, II, 13.

[411] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 193-4.

[412] Ebû Dâvûd, "Hamâm", 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 251.

SONUÇ

Hz. Peygamber, on bir hanımla evlenmiş olup bu hanımlar, Kur'ân-ı Kerim'de Ümmühâtü'l-mü'minîn olarak anılmışlardır. Hz. Peygamber hayattayken en büyük destekçisi olan müminlerin anneleri, vefatından sonra İslâm Dini'ne hizmet etmeye devam etmişlerdir. Akrabalarına ve evlerine gelen hanımlara Hz. Peygamber'in sünnetini anlatmış, yabancı erkeklerle de perde arkasından görüşerek hadis nakletmişlerdir. Böylece Allah Teâlâ'nın "Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti anlatın" buyruğunu en güzel şekilde yerine getirmiş, Hz. Peygamber'den öğrendikleri sünneti yaşayarak ve aktararak diğer nesillere ulaştırmışlardır.

Hz. Peygamber'in hanımları arasında Hz. Âişe'den sonra en çok rivayeti bulunan Ümmü Seleme'nin Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde kaydedilen 272 rivayetinin 51'inde rivayetin nakledilme nedenine ışık tutan bilgiler zikredilmiştir. Ümmü Seleme'nin soru üzerine hadis nakletmesi rivayetlerin arka planının rivayetle birlikte kaydedildiği en yoğun başlıktır. İhtilaflı konuların yanı sıra Hz. Peygamber'in sevdiği ameller, kıraatinin keyfiyeti ve en çok yaptığı dua Allah Resûlü'nü göremeyen tâbiîn tarafından merak edilmiş ve Ümmü Seleme'ye sorulmuştur. Yine Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşanan siyasi olaylar Ümmü Seleme'yi hadis nakletmeye sevk eden başka bir konudur. İhtiyaca binaen hadis nakleden Ümmü Seleme'nin 100 râvisi bulunmaktadır. Bunların 9'u sahâbî olup daha çok onun akrabalarıdır. Bu râvilerin, Ümmü Seleme'den nakilde bulunurken daha çok "an" sigasını kullandığı gözlenmiştir. Yoğun olarak kullanılan sigalar arasında dehale ve türevleri gibi fiile delalet eden kavramlar ve soru ifadeleri bulunmaktadır. Ümmü Seleme, sorulan soruya cevap verirken hadis nakletmenin yanı sıra yanlış uygulamaları düzeltirken ve kendisine danışıldığında da hadis rivayet etmiştir. Ümmü Seleme'nin hadisleri daha çok ibadet, temizlik, gayb ve ahkâm konularıyla ilgilidir. Bu konular arasında ibadetlerle ilgili hadisler yoğunluktadır.

Ümmü Seleme'den sonra en çok rivayeti bulunan Hz. Meymûne'nin 61 rivayetinin 8'inde rivayetin nakledilme nedenine ışık tutan bilgilerin zikredildiği tespit edilmiştir. Bu rivayetlerde Hz. Meymûne, yanlış davranışı tashih ederken, rukye yaparken ve ikindi namazından sonra Hz. Peygamber'in kıldığı nafile namazın mahiyeti sorulunca hadis nakletmiştir. Hz. Meymûne'nin 20 râvisi bulunmakta olup bunların sadece 1'i sahâbîdir. Hz. Meymûne'nin rivayetlerinde yoğun olarak "an" sigası kullanılmıştır.

Hz. Peygamber'in hanımı Ümmü Habîbe'nin 49 rivayeti bulunmaktadır. Bu rivayetlerin 12'sinde rivayetin nakledilme nedenine ışık tutan bilgilerin zikredildiği tespit edilmiştir. Ümmü Habîbe'nin 18 râvisi vardır. Bunların 5'i sahâbîdir. Râvileri tarafından en çok "an" sigası kullanılmıştır. Ümmü Habîbe hadis naklederken uygulamalı olarak göstermiştir. İhrama girmeden önce koku kullanma ve ölenin ardından kadının yas tutma süresiyle ilgili naklettiği hadisleri uygulayarak rivayet etmiştir. Ümmü Habîbe'nin hadisleri daha çok ibadet, ahkâm ve temizlik konularıyla ilgilidir. Bu konular arasında ibadetler ve ahkâm hadisleri yoğunluktadır.

Hafsa bint Ömer'den 48 rivayet nakledilmiştir. Bu rivayetlerin 6'sında sebeb-i îrâd zikredilmiştir. Hz. Hafsa'nın 20 râvisi bulunmaktadır. Bunların 5'i sahâbîdir. Râvileri tarafından en çok "an" sigası kullanılmıştır. Hz. Hafsa, kendisine Hz. Peygamber'in kıraatinin sorulması üzerine ve Abdullah b. Ömer'in İbn Sayyâd'la yaşadığı olay üzerine deccâlin ortaya çıkışıyla ilgili hadisler nakletmiştir. Hz. Hafsa'nın hadisleri daha çok ibadetlerle ilgilidir.

Hz. Cüveyriye'den 10 rivayet nakledilmiş olup 8 râvisi tespit edilmiştir. Bunların 2'si sahâbîdir. Hz. Cüveyriye'nin rivayetleri râvileri tarafından "an" sigasıyla nakledilmiş ve rivayetlerin hangi sebeplerle aktarıldığı zikredilmemiştir.

Hz. Safiyye'den 9 rivayet nakledilmiş olup 8 râvisi tespit edilmiştir. Rivayetlerinin 3'ü fiile işaret eden "dehalnâ" sigasıyla ve Kûfeli kadınların sorusu üzerine aktarılmıştır. Diğer 6 rivayet ise "an" sigasıyla sebeb-i îrâda yer verilmeden nakledilmiştir.

Zeyneb bint Cahş'dan 8 rivayet nakledilmiş olup 8 râvisi tespit edilmiştir. Hz. Zeyneb, ölenin ardından kadının yas tutma süresiyle ilgili hadisi uygulamalı öğretmiştir. Bu rivayet, fiile işaret eden sigayla aktarılmış ve nakledilme nedeni açıklanmıştır. Diğer 7 rivayet ise "an" sigasıyla sebeb-i îrâda yer verilmeden nakledilmiştir.

Hz. Sevde'nin ise 3 rivayeti bulunmakta olup 4 râvisi tespit edilmiştir. Hz. Sevde'nin rivayetleri an" sigasıyla sebeb-i îrâda yer verilmeden nakledilmiştir.

Hz. Peygamber'in hanımlarının ilmini diğer nesillere aktaran sahâbe veya tâbiînin en çok "an" sigasıyla aktarımda bulunduğu, râvilerinin daha çok akraba olduğu ve sebeb-i îrâd bilgisinin akrabalar tarafından nakledilen rivayetlerde daha az zikredildiği sonucuna varılmıştır.

Sahâbîler, bir konuda ihtilafa düştüklerinde Ümmühâtü'l-mü'minîn'e müracaat etmiş ve onların söylediklerini esas almışlardır. Sahâbe, herhangi bir konunun hükmünü öğrenmenin yanı sıra dertlerini ve ahiretle ilgili endişelerini de onlarla paylaşarak nasihatlerini dinlemişlerdir. Hz. Peygamber'in hanımları sorulan soruları cevaplarken yahut bir nasihatte bulunurken her zaman hadis aktarmışlardır.

Müminlerin annelerinin talebeleri arasında akrabaları ve azat etikleri köleler yoğunlukta olup mezkûr kimseler Hz. Peygamber'in hanımlarının ilminin aktarılmasında büyük bir öneme sahiptirler. Hz. Peygamber'i göremeyen tâbiîn nesli de Ümmühâtü'l-mü'minîn'in hayatta olmasını fırsat bilerek sıkça onlara başvurmuşlardır. Hac ibadeti için Mekke ve Medine'ye şehir dışından gelenler tek tek veya topluluk halinde Hz. Peygamber'in hanımlarını ziyaret etmiş, onlara çeşitli sorular sorarak onlardan hadis öğrenmişlerdir.

Hz. Peygamber'in gece ve vitir namazı gibi evdeki ibadetleri ile eşlerle ilgili özel konular Ümmühâtü'l-mü'minîn'e sorularak öğrenilmiştir. Hz. Peygamber'in hanımları kendilerine yöneltilen soruları hadisle cevaplamanın yanı sıra sünnete aykırı bir davranış gördüklerinde ikazda bulunmuş ve Hz. Peygamber'in uygulamasını aktarmışlardır.

Ümmühâtü'l-mü'minîn, hadis nakletmek için özel bir nedene ihtiyaç duymamış, bilakis hayatlarının merkezine Allah Resûlü'nün sünnetini koydukları için yaşantılarının her anında Hz. Peygamber'in sözlerini anlatmış ve sünnetini uygulayarak öğretmişlerdir.

Ümmühâtü'l-mü'minîn, başta ibadetler, aile hayatı ve ahkâm konularıyla ilgili olmak üzere bazı hadisleri ortak nakletmişlerdir. Böylece aynı konunun farklı yönlerini aktararak ilgili konunun daha iyi anlaşılmasına vesile olmuşlardır.

KAYNAKÇA

Abdurrahman, *Terâcim seyyidât beyti'n-nübüvve*

Âişe Abdurrahman, *Terâcim seyyidât beyti'n-nübüvve*, Kahire: Dâru'r-Reyyân, 1407/1987.

Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*

Ebû Bekir es-San'ânî, *el-Musannef* (nşr.) I-IX, Riyad - Kahire: Dârü't-Te'sîl - Merkezü'l-Buhûs ve Tekniyet'l-Malûmât,1436/2015.

Ağırman, "Müksirûn"

Cemal Ağırman, "Müksirûn", *DİA*, XXXI, 534, İstanbul, 2006.

Ahmed b. Hanbel, ***Müsned***

Ebû Abdillah Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), I-LII, Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 1436/2015.

Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası*

Hüseyin Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası (Hicrî İlk 150 Yıl)*, İstanbul: İFAV, 2019.

Aktan, "İstîlâd"

Hamza Aktan, "İstîlâd", *DİA*, XXIII, 361-2, İstanbul, 2001.

Atmaca, *Hadislerde Rukye*

Veli Atmaca, *Hadislerde Rukye: Hz. Peygamber ve Sahabenin Uygulamaları Işığında Şifa Hadisleri*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.

Aydın – Hamidullah, "Köle"

Mehmet Âkif Aydın, Muhammed Hamidullah, "Köle", *DİA*, XXVI, 237-46, Ankara, 2002.

Aynî, *Umdetü'l-kârî*

Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, ts.

Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*

Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd alâ Şerhi Süneni Ebî Dâvûd* (nşr. Ebû Abdullah en-Nu'mânî), I-II, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426/2005.

Başkaldırım, *Safiyye bint Huyey*

Sümeyye Başkaldırım, *Safiyye bint Huyey -Naklettiği ve Hakkında Nakledilen Hadis Rivayetleri-* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE), Konya, 2022.

Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*

Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ, *Ensâbü'l-eşrâf* (nşr. Süheyl Zekkâr – Riyâd ez-Zereklî), I-XIII, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996.

Beyâtî, *Edevâtü'l-i'râb*

Zahir Şevket el-Beyâtî, *Edevâtü'l-i'râb*, Beyrut: Mecdü'l-Müesseseti'l-Câmiiyye li'd-Dirâset ve'n-Neşr ve't-Tevzî' 1425/2005.

Beyhakî, *es-Sünen*

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), I-XXIV, Kahire: Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1432/2011.

Bolelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*

Nusrettin Bolelli, *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri -Hicrî II.-V. asır-* (Basılmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE), İstanbul, 1991.

Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*

Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, I-X, Kahire: Dâru't-Te'sîl), 1433/2012.

et-Târîhu'l-kebîr (nşr. Muhammed Abdülmuîd Han), I-VIII, Haydarâbâd: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmâniyye, ts.

Çağrıcı, "İbn Sayyâd"

Mustafa Çağrıcı, "İbn Sayyâd", *DİA*, XX, 305-6, İstanbul, 1999.

Çınar, Sevde bint Zem'a

Makbule Çınar, *Sevde bint Zem'a -Naklettiği ve Hakkında Nakledilen Hadisler-* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE), Konya, 2019.

Ebû Dâvûd, *Sünen*

Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd* (nşr. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Kâmil Karabellî) I-VII, Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.

Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-sahâbe*

Ahmed b. Abdillâh b. İshâk, *Ma'rifetü's-sahâbe* (nşr. Âdil b. Yusuf el-Azâzî), I-VII, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1419/1998.

Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned*

Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsılî, *Müsnedü'l-İmâm Ebî Ya'lâ el-Mevsılî*, Riyad – Kahire: Dârü't-Te'sîl – Merkezü'l-Buhûs ve Tekniyet'l-Malûmât, 1438/2017.

Efendioğlu, "Muhadramûn"

Mehmet Efendioğlu, "Muhadramûn", *DİA*, XXX, 393-4, İstanbul, 2020.

Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları"

Mehmet Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIV, sy. 1, 2003.

Erul, "Zeyd b. Hârise"

Bünyamin Erul, "Zeyd b. Hârise", *DİA*, XLIV, 319-20, İstanbul, 2013.

Fayda, "Âişe"

Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 201-5, İstanbul, 1989.

Görmez, *Hz. Aişe*

Hatice Görmez, *Vahyin Şahidi Kur'an'ın Müfessiri Hz. Aişe*, Ankara: Otto Yayınları, 2021.

Gümrükçüoğlu, *Hz. Hafsa'nın Hayatı ve Rivâyetleri*

Süleyman Gümrükçüoğlu, *Hz. Hafsa'nın Hayatı ve* Rivâyetleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, SBE) İstanbul, 2004.

Günel, "Hicr"

Fuat Günel, "Hicr", *DİA*, XVII, 455-6, İstanbul, 1998.

Hâkim, *el-Esâmî ve'l-künâ*

Ebû Ahmed Muhammed b. Muhammed b. Ahmed en-Nîsâbûrî, *el-Esâmî ve'l-künâ* (nşr. Ebû Ömer Muhammed b. Ali el-Ezherî), I-V, Kahire: Dâru'l-Fârûk li't-Tıbâa ve'n-Neşr, 1436/2015.

Hâkim, *el-Müstedrek*

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (nşr. Mustafa Abdülkadir Ata), I-IV, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.

Hamidullah, *İslâm Peygamberi*

Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (trc. Mehmet Yazgan), İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.

"Zeyneb bint Cahş", *DİA*, XLIV, 357-8, İstanbul, 2013.

Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*

Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit, *Târîhu Bağdâd* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XVI, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1422/2002.

Humeydî, *Müsned*

Ebû Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. Îsâ, *Müsnedü'l-Humeydî* (nşr. Hüseyin Selîm Esed), I-II, Dımaşk: Dâru's-Sakâ, 1996.

Hüseynî, *el-İkmâl*

Şemsüddîn Ebü'l-Mehâsin Muhammed b. Alî b. el-Hasen, *el-İkmâl fî zikri men lehû rivâye fî Müsnedi'l-İmâm Aḥmed mine'r-ricâl sivâ men zükire fî Tehzîbi'l-Kemâl* (nşr. Abdülmu'tî Emîn Kal'acî), Pakistan: Menşûrâtü Câmiati'd-Dirâseti'l-İslâmiyye, ts.

İbn Abdilber, *el-İstî'âb*

Yusuf b. Abdullah en-Nemerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412/1992.

İbn Balabân, *el-İhsân*

Ebü'l-Hasen Emîr Alâüddîn Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısrî, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XVIII, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408/1988, VI, 366.

İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*

Ebu Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk, *el-Âhâd ve'l-mesânî* (nşr. Bâsim Faysal el-Cevâbire), I-VI, Riyad: Dâru'r-Râye, 1411/1991.

İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*

Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Muhammed Avvâme), I-XXVI, Cidde – Dımaşk: Dâru'l-Kıbleti's-Sekâfeti'l-İslâmiyye – Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1427/2006.

İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*

Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bişerhi Sahîhi'l-Buhârî* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-XIII, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1379/1959.

el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe, (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavviz), I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.

el-Metâlibü'l-âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye (Sa'd b. Nâsır eş-Şişrî), I-XIX, Suudi Arabistan; Dâru'l-Âsime, 1419/1998.

Takrîbü't-Tehzîb (nşr. Muhammed Avvame), Suriye; Dâru'r-Reşîd, 1406/1986.

Tehzîbü't-Tehzîb (nşr. İbrahim ez-Zeybek – Âdil Mürşid), I-IV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1443/2022.

İbn Hazm, *Cevâmiu's-sîre*

Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *Cevâmiu's-sîre* (nşr. İhsan Abbas), Mısır; Dâru'l-Maârif, 1900/1317.

İbn Mâce, *es-Sünen*

Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es-Sünen* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.), I-V, Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 1430/2009.

İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*

İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk, *Ma'rifetü's-sahâbe* (nşr. Âmir Hasan Sabrî), Birleşik Arap Emirlikleri: Matbûâtü Câmiati'l-İmârâti'l-Arabiyyeti'l-Müttehide, 1426/2005.

İbn Sa'd, *Tabakât*

Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni', *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, (nşr. Muhammed Abdülkadir Ata), I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.

İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*

Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn, *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser* (nşr. Tahir Ahmed ez-Zâvî - Mahmûd Muhammed et-Tanâhî), I-V, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979.

İbnü'l-Esîr eş-Şeybânî, *Üsdü'l-gabe*

Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed eş-Şeybânî, *Üsdü'l-gabe fî ma'rifeti's-sahâbe* (nşr. Ali Muhammed Muavviz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), I-VIII, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.

İbnü'l-Kattân, *Beyânü'l-vehm ve'l-îhâmi*

Alî b. Muhammed b. Abdilmelik el-Kutâmî el-Fâsî, *Beyânü'l-vehm ve'l-îhâmi fi kitâbi'l-Ahkâm* (nşr. Hüseyin Âyt Saîd), I-VI, Riyad: Daru't-Taybe, 1418/1997.

Kandemir, "Hafsa"

M. Yaşar Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 119-20, İstanbul, 1997.

"Hatice", *DİA*, XVI, 465-6, İstanbul, 1997.

"Ümmü Seleme" *DİA*, XLII, 328-30, İstanbul, 2012.

Karakaş, *Hazreti Meymûne*

Ali Karakaş, *Hazreti Meymûne ve Sahîhayn'deki Rivayetleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Karaman - v.dğr. *Kur'an Yolu*

Hayreddin Karaman – v.dğr, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, Ankara: DİB, 2017.

Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*

Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2017.

Kettânî, *Terâtîbü'l-idâriyye*

Muhammed Abdülhay b. Abdilkebîr b. Muhammed el-Hasenî el-İdrîsî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye ve'l-'amâlât ve's-sınâ'ât ve'l-metâcir ve'l-hâletü'l-'ilmiyye elletî kânet 'alâ 'ahdi te'sîsi'l-medeniyyeti'l-İslâmiyye fi'l-Medîneti'l-münevvereti'l-'ilmiyye* (nşr. Abdullah el-Hâlidî), I-II, Beyrut: Dâru'l-Erkam, ts.

Kotan, *Hadis Rivayetinde Kadın Sahabiler*

Sehal D. Varlık Kotan, *Hadis Rivayetinde Kadın Sahabiler*, İstanbul: Hikav Yayınları, 2019.

Kurt, *Sahâbî Hanımlar*

Hatice Kurt, Sahâbî Hanımlar ve Hadis İlmi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, SBE), Sakarya, 2001.

Kurtubî, *el-Müfhim*

Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî, *el-Müfhim li-mâ eşkele min Telhîsi Kitâbi Müslim* (nşr. Muhyiddin Dîb Müstû v.dğr.) I-VII, Dımaşk: Dâru İbn Kesîr – Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1417/1996.

Kuzudişli, "Rivayetlerin Yapısal Analizine Giriş"

Ali Kuzudişli, "Rivayetlerin Yapısal Analizine Giriş: İbn Sayyâd ile İlgili Rivayetler Üzerine Bir Yöntem Uygulaması", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, VII, sy. 2, s. 85-128.

Kuzudişli, *Aile İsnadları*

Bekir Kuzudişli, *Aile İsnadları*, İstanbul: İFAV, 2021.

Hadis Rivayetinde Bağlam: Sebebü îrâdi'l-hadîs, İstanbul: Klasik, 2020.

"Sahâbe Literatüründe Sebeb-i Îrâd Bilgisi Kullanımı Tespitler-Teklifler", *Sahâbe Literatürü Araştırmaları*, İstanbul: İFAV, 2022.

Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*

Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî, *el-Câmi'* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), I-XI, Pakistan: el-Meclisü'l-İlmî, 1403/1982.

Maden, "Bekir Kuzudişli. *Hadis Rivayetinde Bağlam*"

Ömer Faruk Maden, "Bekir Kuzudişli. *Hadis Rivayetinde Bağlam Sebebü îrâdi'l-hadîs*. İstanbul: Klasik, 2020, 316 sayfa", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 2021, sy. 60, s. 213-8.

Mizzî, *Tehzîb*

Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XXXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400/1980.

Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*

Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm, *Tuhfetü'l-ahvezî şerhu Câmi'i't-Tirmizî*, I-X, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.

Müslim, *el-Câmiu's-sahîh*

Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc, *el-Câmiu's-sahîh* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki), I-V, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1412/1991.

Nedvî, *Sîretü's-seyyide Âişe*

Seyyid Süleyman en-Nedvî, *Sîretü's-seyyide Âişe ümmi'l-mü'minîn*, Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1424/2003.

Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*

Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Hasan Abdülmünim Çelebî), I-XII, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Nevevî, *Minhâc*

Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc fî şerhi Sahîh-i Müslim*, I-XVIII, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1392/1972.

Önkal, "Abdurrahman b. Avf"

Ahmet Önkal, "Abdurrahman b. Avf", *DİA*, I, 157-8, İstanbul, 1988.

Sabuncu, *Hz. Hatice Bint Huveylid*

Ömer Sabuncu, *Hz. Hatice Bint Huveylid*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.

Savaş, "Cüveyriye bint Hâris"

Rıza Savaş, "Cüveyriye bint Hâris", *DİA*, VIII, 146, İstanbul, 1993.

İslâm'ın İlk Asrında Kadın, İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.

Sindî, *Hâşiyetü's-Sindî*

Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî, *Hâşiyetü's-Sindî alâ Süneni İbn Mâce*, I-II, Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.

Şahyar, *Seyahat ve Rivayetleriyle Hanım Sahâbîler*

Ayşe Esra Ağırakça Şahyar, *Seyahat ve Rivayetleriyle Hanım Sahâbîler*, İstanbul: Akdem Yayınları, 2015.

"Zeyneb bint Huzeyme", *DİA*, XLIV, 361, İstanbul, 2013.

Şenel, "Ümmü'l-Fazl"

Abdülkadir Şenel, "Ümmü'l-Fazl", *DİA*, XLII, 317-8, İstanbul, 2012.

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*

Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-evsat* (nşr. Târık b. İvazullah – Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî), I-X, Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995.

el-Mu'cemü'l-kebîr (nşr. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî), I-XXV, Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, ts.

Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*

Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*, I-XI, Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387/1967

Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-âsâr*

Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Meâni'l-âsâr* (nşr. Muhammed Zehri en-Neccâr – Muhammed Seyyid Câdu'l-Hak), I-V, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994.

Şerhu Müşkili'l-âsâr (nşr. Şuayb el-Arnaût), I-XVI, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.

Tirmizî, *el-Câmiu's-sahîh*

Ebû İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiu's-sahîh* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-VI, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1419/1998.

eş-Şemâilü'l-Muhammediyye ve'l-hasâisü'l-Mustafaviyye (nşr. Seyyid b. Abbas el-Celîmî), Mekke: el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1413/1993.

Topgül, *İsnâdı Okumak*

Muhammed Enes Topgül, *İsnâdı Okumak Hadis Tarihinin Anlaşılmasında İsnâdın Rolü*, İstanbul, İFAV, 2022.

Uraler, *Abdullah b. Ömer*

Aynur Uraler, *Abdullah b. Ömer ve Sünnet Hassasiyeti*, İstanbul: İFAV, 2019.

Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe ve Rivayet Ettiği Hadisler, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2017.

"Safiyye", *DİA*, XXXV, 474-5, İstanbul, 2008.

"Sevde", *DİA*, XXXVI, 584-5, İstanbul, 2009.

Uğur, "Edâ"

Mücteba Uğur, "Edâ", *DİA*, X, 388-9, İstanbul, 1994.

Yaşaroğlu, "Hamam"

M. Kâmil Yaşaroğlu, "Hamam" *DİA*, XV, 433-4, İstanbul, 1997.

Yıldız, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm"

Hakkı Dursun Yıldız, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, I, 145-6, İstanbul, 1988.

Yücel, *Hadis Istılahlarının Doğuşu*

Ahmet Yücel, *Hadis Istılahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul: İFAV, 2020.

Hadis Usûlü, İstanbul: İFAV, 2018.

Zehebî, *Siyer*

Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnaût v.dğr.) I-XXV, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

Zerkeşî, Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler

Bedruddîn ez-Zerkeşî, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler* (trc. Bünyamin Erul), Ankara: Otto Yayınları, 2017.

Zürkânî, *Şerhü'z-Zürkânî*

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâki, *Şerhü'z-Zürkânî alâ Muvatta'i'l-İmâm Mâlik* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd), I-IV, Kahire; Mektebetü's-Sakâfeti'd-Dîniyye, 1424/2003.